

Met o.a.:

- * Geschiedenis landgoed Sint-Jansberg (deel 4, slot)
- * 50 jaar broedvogels bij De Wolfsberg
- * Op bezoek bij duurzame landbouw: De Biesterhof
- * Terugblik: 50 jaar WMG-activiteiten
- * (Inter)Nationaal Park Reichswald/Ketelwald
- * Stand van zaken energietransitie
- * Ons voedsel: wortel

2023-191

Verschijningsdatum december 2023

Inhoud

Het Groesbeeks Milieujournaal is een uitgave van de Werkgroep Milieubeheer Berg en Dal en verschijnt drie keer per jaar. Kosten: minimaal 17,50 euro per jaar. Opgave bij het secretariaat.

REDACTIE

Henny Brinkhof
Niek Willems
Peter Pouwels

MEDEWERKERS (aan dit nummer)

Nel van den Bergh (opmaak)
Marga van Bommel
Jeanne Mertens
Victorien Mertens
Paul Thissen
John Tampoebolon
Jo de Valk

OMSLAG

'Boersteeg en kerkje
Kranenburg'
Ingrid Claessen

SECRETARIAAT

Postbus 26
6560 AA Groesbeek
bankrekening:
NL17 RABO 0117 4423 05

INTERNET

www.wmg-groesbeek.nl

PRINT

Janssen Repro, Nijmegen
Geprint op Cyclus
(100% gerecycled papier,
FSC, EU Ecolabel)

Reageren op artikelen?

redactie@wmg-groesbeek.nl
tel. 024 3974221

Voorwoord van de redactie	3
Verwoesting, wederopbouw en verkoop, Landgoed de Sint-Jansberg 1940-1972 door Paul Thissen en Peter Pouwels	4
50 jaar broedvogels bij De Wolfsberg door Henny Brinkhof	12
Op bezoek bij duurzame landbouw: De Biesterhof door Jeanne Mertens	20
De veganistische keuken door Marga van Bommel	25
Terugblik: 50 jaar activiteiten WMG door Jo de Valk en Nel van den Bergh	26
Jaarprogramma Landschapsbeheer Groesbeek 2024	35
Stand van zaken energietransitie Berg en Dal door Nel van den Bergh	36
Nieuws uit het bestuur door Victorien Mertens	41
Windturbines in het Reichswald door John Tampoebolon	42
(Inter)Nationaal Park Reichswald/Ketelwald door Henny Brinkhof	44
Wie kent Groesbeek	49
Ons voedsel (23): wortel door Niek Willems	50
Aardsterren, Aardmannetjes en Aardhommels	57

Voorwoord

De uitsmijter van ons 50-jarig jubileum is het dikste milieujournaal ooit: 60 pagina's! Natuurlijk blikken we nog keer terug zoals op 50 jaar vogelonderzoek bij De Wolfsberg. Om de 25 jaar heeft Henny Brinkhof het oude beukenbos aldaar geïnventariseerd op broedvogels. Zijn onderzoek laat zien dat het nog steeds een zeer vogelrijk gebied is met wel vier soorten spechten, maar toch lijkt de trend dat insecteneters het moeilijk hebben. Dit is niet vreemd als je realiseert dat het aantal insecten sterk is afgenomen.

Ook staat in dit nummer een terugblik op de activiteiten van de WMG door de jaren heen. Opvallend is dat veel onderwerpen waar we in de begintijd aandacht voor vroegen, standaardbeleid zijn geworden. Destijds hebben we jarenlang in de lente kikkers, padden en salamander met emmers de weg overgezet zodat ze niet massaal platgereden zouden worden, tegenwoordig zijn op die plekken schermen en tunnels aanwezig. Afval was ook een item in de beginjaren. Met de gemeente maakten we afspraken over het plaatsen van glascontainers en het ophalen van klein chemisch afval. Nu is dat de normaalste zaak van de wereld. En na jaren ervoor pleiten worden de bermen nu beter en zelfs ecologisch beheerd.

Andere onderwerpen bleken taaier. Energie, landbouw, verkeer, verstedelijking en verlies van natuurwaarden staan nog steeds hoog op de agenda. Ook daar zijn ontegenzeggelijk stappen gemaakt: gevaarlijke bestrijdingsmiddelen zijn verboden, de industrie is schoner geworden evenals de auto, steeds meer energie wordt duurzaam opgewekt, er zijn natuurterreintjes bijgekomen, gekanaliseerde beken zijn weer natuurlijker gemaakt, afvalwater wordt gezuiverd, maar toch blijven milieu, natuur en landschap hoog op de agenda staan. Het lijkt soms wel dweilen met de kraan open. En dat is het ook. Die kraan is de economische groei.

Energie- en grondstoffengebruik zijn sinds 1950 enorm toegenomen, de landbouw is veel intensiever geworden, wegen slibben dicht, het energiegebruik is enorm. Hierdoor worden eventuele positieve maatregelen al weer snel ingehaald. Dat de industrie schoner is geworden komt deels doordat processen schoner zijn geworden, maar vooral omdat de meeste zware industrie naar China gegaan is. En daar zijn de milieuproblemen enorm.

Economische groei is nog steeds het belangrijkste dogma in de politiek en de economie. Zelfs als recycling van grondstoffen een grote vlucht neemt en we circulair worden, dan kost dat heel veel energie en het opwekken van al die duurzame energie kost heel veel nieuwe grondstoffen. Meino Smit liet dit in zijn lezing afgelopen oktober overduidelijk zien en ook dat het probleem onoplosbaar is zolang de wereld blijft vasthouden aan groei. De klimaatoppen laten zien hoe taai de problematiek is en dat ondanks al het gepraat en maatregelen de hoeveelheid CO₂ die jaarlijks wereldwijd wordt uitgestoten nog steeds toeneemt. Als dat zo doorgaat zullen over niet al te lange tijd de kosten van de gevolgen van klimaatopwarming en grondstoffenuitputting onbetaalbaar worden.

Hoe draaien we die groeikraan dicht? Misschien met een stijgende CO₂-heffing? Hoe ziet het leven eruit zonder economische groei of voor de rijke landen zelfs met krimp?

Alles bij elkaar opgeteld zijn de uitdagingen groter dan 50 jaar geleden.

De redactie

Verwoesting, wederopbouw en verkoop

Landgoed de Sint-Jansberg 1940-1972

In het vorige artikel beschreven we de ontwikkeling van landgoed de Sint-Jansberg van 1899 tot 1940. De familie Van Verschuer hield in die periode het landgoed bijeen maar ondervond daarbij veel moeilijkheden. Middelen voor verfraaiing of zelfs maar onderhoud van het bestaande fraais, waren schaars. Land- en bosbouw vormden de kurk voor de instandhouding. Natuurliefhebbers en toeristen wisten het landgoed steeds meer te vinden, genietend van de heuvels, bossen, bronnen en beken. Vanaf 1924 beheerde O.A.E. 'Ot' baron van Verschuer namens de familie het landgoed.

In dit vierde en laatste deel over de geschiedenis van de Sint-Jansberg beschrijven we de periode vanaf 1940, met de verwoesting in de oorlog, de wederopbouw en de verkoop aan de Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten in 1972.

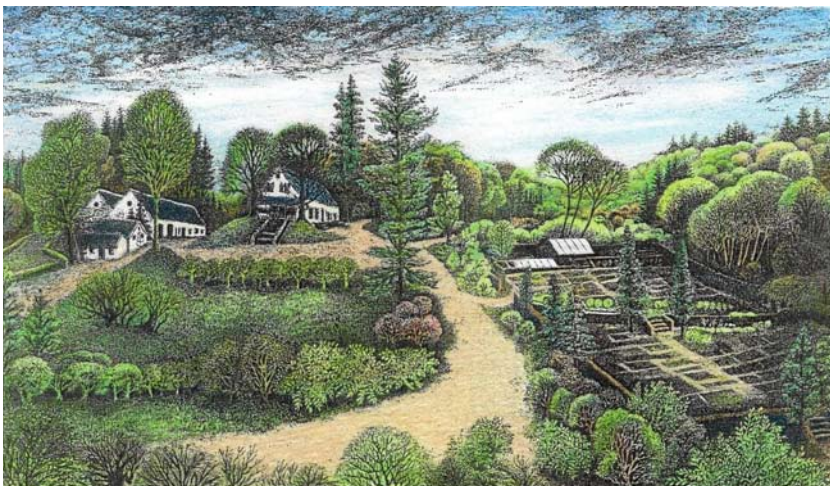
'Onbeschrijfelijk hopeloos ellendig'

De oorlog ging niet aan landgoed de Sint-Jansberg voorbij. De eerste jaren waren rustig. Dat veranderde op spectaculaire wijze op 17 september 1944. Op de open velden van Klein Amerika, voor de helft bij het landgoed horend, landden toen grote groepen parachutisten, gevolgd door zweefvliegtuigen met materieel. Zij bevrijdden in die dagen een groot deel van de gemeenten Groesbeek en Mook, maar landgoed de Jansberg slechts gedeeltelijk: de frontlijn lag tot in februari 1945 door het landgoed heen. Toen werden de Duitse troepen definitief teruggedrongen.

Begin oktober 1944 moesten de bewoners van de hele omgeving evacueren, omdat het levensgevaarlijk was om in het gebied te verblijven. Ook de bewoners van de Jansberg vertrokken. Van begin oktober tot in

het voorjaar en de zomer van 1945 waren ze verdreven van huis.

In juni 1945 ging Ot van Verschuer met Wim Allard, de echtgenoot van zijn oudste zus Lies, naar het familielandgoed. Hun doel was om te bekijken hoe dat er na de oorlog bij lag. Wim en Ot hadden toestemming gekregen om in de vierde week van juni poolshoogte te nemen. Meteen daarna, op 29 juni, beschreef Wim Allard in een brief wat hij en Ot gezien hadden. De brief was gericht aan een andere zus van Ot, Til van Verschuer, met de bedoeling dat die verder onder familieleden zou gaan circuleren. Aan het begin van de brief schreef Wim Allard: 'En dan voel ik al dadelijk hoe onmogelijk het is om jullie eenigszins een denkbeeld te geven van de gruwelijke vernieling, die ik daar heb aangetroffen; het is allemaal zoo hopeloos ellendig, dat je het niet beschrijven kunt aan iemand, die het niet gezien heeft. Eén raad zou ik jullie willen geven: als het niet strikt noodig is, ga er niet heen. Bewaar de goede herinnering, die je van de Jansberg hebt en ga niet zien wat er van dat moois en vertrouwds geworden is; het is een gezicht, dat je tot je dood toe niet meer loslaat!' Vervolgens beschreef Wim Allard in de brief de verwoesting van het landhuis en omgeving, dat aan de geallieerde kant van het front had gelegen. Van het huis het dak weggeslagen, de muren doorzefd, de kamers vol puin, stro en beddengoed, alle deuren en ramen verwijderd. Het samengestelde gebouw naast het landhuis (op de prent verderop links), wat lager gelegen, was er iets minder erg aan toe. Het voorste deel (op de prent achter) met het koetshuis, de stal en de schuur was grotendeels weg maar het achterste deel stond nog. Daar in het varkenshok

Prent, rond 1970 vervaardigd door Julia Thorn Leeson-barones van Verschuer. De tekening geeft een impressie van het landhuis en directe omgeving zoals het er vroeger uit moet hebben gezien, naar foto's en naar de herinnering van Julia die van haar geboorte in 1926 tot 1944 bij de Jansberg woonde. Ze was een oomzegger van O.A.E. baron van Verschuer. In 1997 verhuisde ze terug naar de omgeving van het landgoed van haar jeugd. Links het hooggelegen landhuis en de bijgebouwen met koetshuis en tuinhuis, rechts de benedentuin.

Bron: Collectie Erik van der Biezen, Laarne (B)

Verwoesting van het Reichswald, februari 1945. Delen van het bos op de Jansberg zagen er na de oorlog niet veel beter uit.

Bron: W. Michels en P. Sliepenbeek, 1964, Niederrheinisches Land im Krieg, afb. 61

woonde Wijnand Wijnhoven met vrouw en kinderen.

Om het hele gebouwencomplex heen troffen Wim en Ot een stelsel van ondergrondse bunkers en loopgraven aan. Overal dozen, kisten en stapels munitie, geweren en revolvers, mijnen en allerlei uitrustingsstukken. In een van de bunkers in de boventuin vonden zij het keukenfornuis terug, even verderop een paneel van de grote antieke kast uit de salon, die als 'wandbekleding' (versterking?) van een geallieerde bunker was gebruikt.

'Gelukkig zijn de vogels weer terug'

In zijn brief beschreef Wim Allard ook hoe het bos er aan toe was: 'de boomen, voor zoover niet gekapt ten behoeve van de verdedigingsstellingen, zijn versplinterd, afgeknapt en doorschoten op een manier, die niet te beschrijven is. Het is een chaos van dood en versplinterd hout.' Hele stukken bos waren weggeschoten, overal de kronen uit de bomen geslagen, veel van de resterende bomen ongeschikt voor de verkoop vanwege de metaalsplinters in het hout. De lanen door kap en oorlogsgeweld verwoest, zoals de Eikenlaan bij het huis, de Lerkenlaan en 'de Laten' (eikenlaan vanaf het huis bovenover naar het Reichswald, ook wel Bergsche Loate genoemd). Overal in het bos bunkers, loopgraven, granaattrechters. In het bos bij de Bovenste vijver was het ook een en al bunker en loopgraaf. Daar hadden

Leden van de familie Van Verschuer in 1957, rechts O.A.E. 'Ot' baron van Verschuer, voor het na de oorlog nieuw gebouwde landhuis Molendal. Links de akker met kerstbomen, toen een nieuwe inkomstenbron voor het landgoed.

Bron: Collectie Erik van der Biezen, Laarne (B)

geallieerde soldaten hun verblijf wat comfort proberen mee te geven: het lag er bezaaid met beddengoed, kachels, fornuizen, stoelen, banken etc. Wim Allard vond er het zitbad uit het landhuis terug. Een deel van het bos op de Kiekberg was afgebrand. Andere stukken van de Kiekberg waren niet bereikbaar vanwege de mijnen die er lagen. Ongeschonden bomen vonden Ot en Wim niet veel. Bij de Onderste vijver stonden wat oude bomen die op het oog nog gaaf waren.

Macaber was dat er veel lijken lagen van gesneuvelde militairen die nog niet weggehaald konden worden. Daarom heerste er overal op het landgoed een walgelijke stank. Al met al stemde het bezoek van Wim Allard en Ot van Verschuer hen diep treurig. Maar op één punt in de brief sloeg Wim Allard een optimistische toon aan: 'gelukkig zijn de vogels weer terug'. Hij schreef dat Ot tot zijn vreugde alle vogels van vroeger weer had gehoord.

Wederopbouw

Na de oorlog heeft de Sint-Jansberg er enkele jaren troosteloos bij gelegen. In 1947 beschreef het Nijmeegsch Dagblad de Plasmolen en de Jansberg als een eenzame en verlaten 'dode hoek met zonnebrand op kale heuvels'. Rond 1950 begon het weer te leven. De familie bouwde een nieuw landhuis ter vervanging van het huis Molendal waarin tot de verwoesting O.A.E. baron van Verschuer had gewoond. Het nieuwe huis kreeg dezelfde naam als het oude: 'Molendal'. Maar het lag wat hoger om vochtproblemen te voorkomen; het oude huis, gelegen in het beekdal, was namelijk altijd vochtig. De baron en zijn gezin gingen er wonen.

Het landhuis bovenop de Sint-Jansberg bouwde men niet meer op. Dat had weinig zin gezien de enorme oorlogsschade die verergerd was door het verwijderen van alle dragende eikenbalken na afloop van de oorlog, om die elders te gebruiken voor wederopbouw. Het gebouw ernaast met onder meer het koetshuis, stond er nog, weliswaar zwaar gehavend. Dat heeft als noodwoning gediend. Natuurmonumenten heeft na de koop begin jaren 70 het gebouw neergehaald.

Ot van Verschuer heeft er alles aan gedaan om de moeilijke taak van de herbouw van het landgoed tot een goed einde te brengen. Daar hoorde de herbouw bij van de

In de oorlog kaalgeschoten heuvels van het landgoed Sint-Jansberg. Rechts de bossen van het Reichswald. Op de voorgrond het natte gebied De Diepen. De foto dateert van begin jaren 50.

Bron: Collectie Martien en Theo Holthuysen, Milsbeek

vijftien grote en kleine pachtboerderijen. Die herrezen met steun van de overheden. Hij liet maar liefst 300 ondergrondse met hout versterkte bunkers verwijderen. En hij gaf leiding aan de herbebossing van 115 hectare verwoest bos. Tot lang na de oorlog vond hij onontpofte munitie die hij in een schuurtje opsloeg tot de explosievenopruiendienst van het ministerie van Defensie het gevaarlijke spul kwam halen.

Onderdak na de oorlog

Voordat baron Ot van Verschuer, zijn vrouw Tineke de Brauw en hun kinderen in het nieuwgebouwde landhuis Molendal konden trekken, moesten ze improviseren met het onderdak. Hun oude landhuis Molendal en het landhuis op de berg waren immers verwoest. De baron zelf vond in 1945 tijdelijke woongelegenheden in Nijmegen, van waar hij gemakkelijk naar de Plasmolen kon reizen om een start te maken met de wederopbouw. De rest van het gezin bleef tot begin 1946

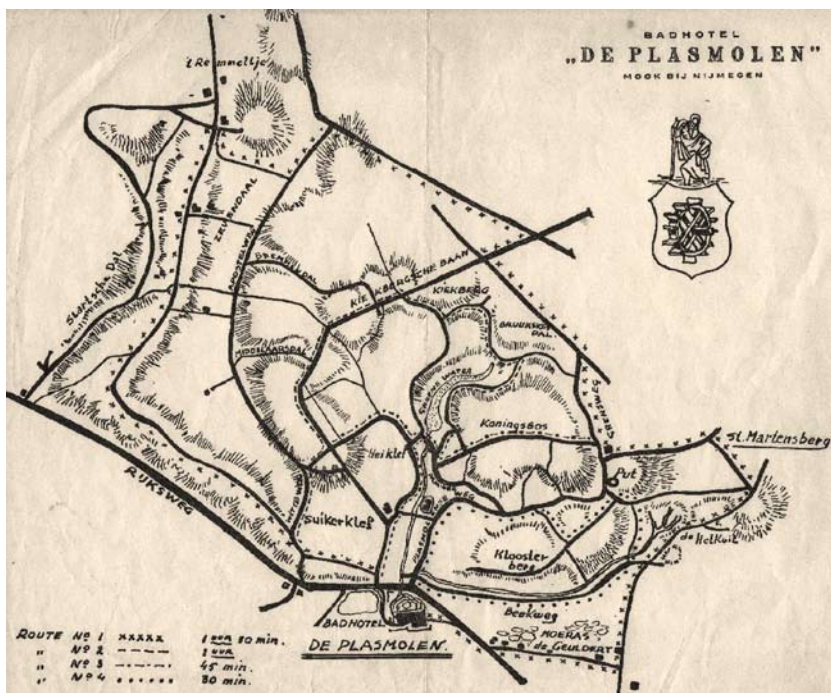
op het evacuatieadres in Oudeschoot (Friesland). Daarna brachten vader en moeder de kinderen onder bij gastgezinnen op verschillende adressen in Nijmegen. Moeder bleef nog een poos in Friesland. Zoon Frans herinnerde zich deze periode als een moeilijke. Hij was nog maar een jongen. Ondanks dat er goed voor hem gezorgd werd, verlangde hij naar het gezinsleven van voor de verwoesting. Zijn moeder was er niet en zijn vader kwam eens per week langs; het afscheid nemen viel de kleine Frans telkens zwaar. Hij herinnerde zich later dat zijn vader in die periode zeer aangedaan en overspannen was door de verwoesting van het landgoed. Gelukkig was in het najaar van 1946 een noodwoning gereed, bij de molenaarswoning op het landgoed. De familie was weer verenigd.

'De baron het herringen'

Land- en bosbouw begonnen in de jaren 50 weer te renderen. Wel kreeg de bosbouw na circa 1960 te maken met hoge arbeidskosten en lage houtprijzen, waardoor die nauwelijks meer rendabel was.

Rentmeester Ot baron van Verschuer zocht naar aanvullende inkomstenbronnen. Zo begon hij een forellenkwekerij in het Groene water. De jonge forellen kwamen per trein uit Zuid-Limburg. De teelt had weinig succes, mede omdat stropers de vissen wisten te vinden. In Groesbeek sprak zich rond: 'de baron het herringen' (de baron heeft haringen). En bovendien, volgens Emma van der Biezenbarones van Verschuer (1938-2023), een dochter van baron Ot, smaakten de forellen gronderig. De teelt van appels, in een boomgaard bij het verwoeste landhuis, bracht wat binnen maar was te kleinschalig om zoden aan de dijk te zetten. Daarna teelde de baron jarenlang kerstbomen rond zijn woonhuis, het nieuwe Molendal. Dat had enig succes, maar volgens zoon Frans (1941-2005) was het marginaal.

In 1946 vroeg de familie aan de rijksoverheid om het landgoed onder de Natuurschoon-

Wandelkaart van landgoed Sint-Jansberg uitgegeven door 'badhotel' De Plasmolen, jaren 50. Het meer oostelijk gelegen deel met onder meer de Drie Vijvers is weggelaten, dat was niet toegankelijk.

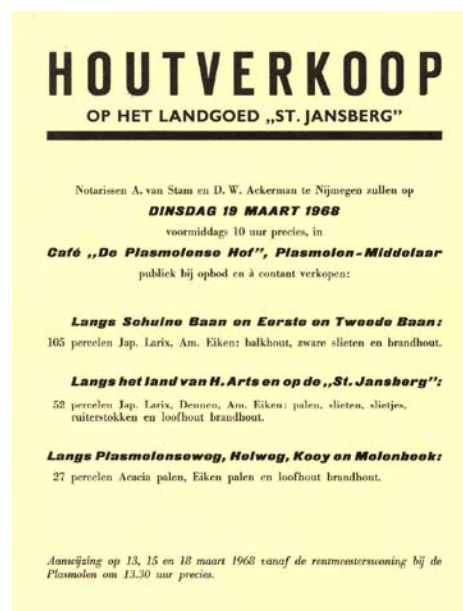
Bron: O.A.E. van Verschuer, De Plasmolen en omgeving, in: Rond de Grenssteen 98 (2011), p. 12-14

Piet Janssen over baronnen en boeren

Piet Janssen (geboren 1947), groeide op aan de Grafwegen, op 't Hof, de grootste pachthoeve van landgoed de Sint-Jansberg. Hij vertelde ons dat zijn vader Jan Janssen, alias Jan van 't Hof, alias Jan van de Lange Ties, twee keer per jaar bij de baron pachtgeld betaalde. Dat deed hij in villa Molendal. Piet: 'Er was natuurlijk wel een flinke afstand, wij waren boeren, zij waren adel. Wat bijzonder was, was dat zoon Otto van Verschuer junior (1933-2013) bij ons in huis kwam, een baron bij een boerenfamilie! Hij moest van zijn vader het boerenvak leren. Ik was toen nog heel jong maar ik weet het nog goed. Otto junior kwam voor langere tijd in huis. Zijn gewoonten waren heel anders dan die van ons. Zo herinner ik me dat hij 's ochtends naakt door het huis liep om zich te gaan wassen. Daar keken we wel van op, vooral mijn moeder, die vond dat schokkend. Wat ook wel tekenend was, hoe nederig mijn vader naar de baron deed. Wij gingen als jongens mee naar een stuk bouwland dat bovenop de berg lag, achter 'het Kasteel', zo noemden we de plek waar het landhuis had gestaan. Dat land was door vader gepacht van de baron, een klein perceel dat we Wilhelmina's rust noemden [later met eik ingeplant, nu bos] Niemand mocht bij het kasteel komen, maar wij wel omdat we daar land hadden. Maar als wij naar dat land gingen, combineerden we dat met bezoeken aan de Drie Vijvers en andere plekken waar we niet hoorden te komen. Ik kan me herinneren dat we daarom meermalen aangehouden werden door de baron. Die zei dan op scherpe toon: "Meneer Janssen, u weet dat u hier niet mag komen!" en dat vader er dan bedremmeld bij stond.'

wet te rangschikken, wat in 1949 geschiedde. Dat hield in dat de familie vermindering van vermogens- en erfbelasting verkreeg, in ruil voor instandhouding van het landschapsschoon en toegankelijkheid voor wandelaars. Voor dat laatste moesten recreanten een wandelkaart kopen bij boswachter Wijnand Wijnhoven in het Zevendal, die f 0,10 per dag of f 0,25 per kalenderjaar kostte. Het toerisme kwam geleidelijk weer op gang, zeker nadat rond 1950 het eveneens verwoeste hotel De Plasmolen herbouwd was, met het openluchtbad gevoed door het beekwater van de Sint-Jansberg. De Plasmolense Hof, gelegen op het landgoed aan de andere kant van de rijksweg, werd ook weer ingericht als horecagelegenheid. Dat bracht geld op voor het landgoed. Het vervoer over de weg vergemakkelijkte door verharding van wegen. In 1954 werd op de grens met het Reichswald de Neutraleweg / Holleweg aangelegd, een goede doorgaande weg van Groesbeek naar Milsbeek, waar het landgoed op was aangesloten via de Bergsche Loate. Daaraan voorafgaand hadden provinciale en gemeentelijke overheden geprobeerd om een betere verbinding te krijgen door de weg te verbeteren die vanaf de Grafwegen omhoog loopt naar de Jansberg en door het landgoed heen naar de Plasmolen. Al in de negentiende eeuw had Barthold Frans baron van Verschuer zich

verzet tegen opwaardering van deze weg als belangrijke interlokale verbinding. Het is de verdienste van de familie dat dit nooit gebeurd is, en dat daarmee doorsnijding van het landgoed is voorkomen.

Aanplakbiljet van (een van de) laatste houtverkoopingen, in 1968. Meer dan 100 jaar lang organiseerde het landgoed in de meeste jaren zulke verkoopingen. Aan de vorm veranderde weinig: publieke veilingen in een lokaal café of logement, onder leiding van een notaris.

Bron: Collectie Erik van der Biezen, Laarne (B)

De Apostelweg die langs de oostzijde van het Zevendal loopt, op de grens van grasland en bos. Een oude wintereik buigt over de weg, gestut om afbreken te voorkomen.

Foto: Paul Thissen, 2023

Malse en taaie patrijzen

Na de oorlog had de familie Van Verschuer als vanouds de jacht op landgoed de Sint-Jansberg. Het wild dat er voorkwam: hazen, konijnen, fazanten en patrijzen. Frans van Verschuer, de zoon van de laatste beheerder namens de familie O.A.E. baron van Verschuer, heeft er nog lang na de verkoop aan Natuurmonumenten in 1972 de jacht uitgeoefend. Maar ergens in de jaren 80 had hij er geen lol meer in en stopte met jagen. Van Frans van Verschuer weten we hoe de jacht op patrijzen (in de streek 'veldhoenders') verliep. Daar deed hij als jongen in de jaren 50 als drijver al aan mee. In die jaren bestond het patrijzenjachtgezelschap op de Jansberg uit twee jagers 'geweren', twee jachthonden en vijf drijvers. Elk jaar op 1 oktober ging de jacht op patrijzen open. De patrijzen kwamen voor op het bouwland aan de Grafwegense kant van de Jansberg. De jacht begon daar bij de Duitse grens. De honden hadden als taak om de patrijzen op te sporen. Daarom liepen ze voorop, hoogstens tien meter verder dan de jagers. Wanneer de honden een groepje patrijzen, een 'koppel', hadden ontdekt, bleven ze stokstijf staan. Dan kwamen de jagers dicht bij de honden, tot de patrijzen opvlogen, en enkele ervan in de vlucht werden neergeschoten. De drijvers zochten de neergevallen patrijzen die daarna door de honden werden geapporteerd aan de jagers. De niet-geschoten patrijzen die wat verderop weer waren gaan zitten, werden verder met rust gelaten, om de stand op peil te houden. Een geslaagde jacht leverde een stuk of twaalf patrijzen op. Baron van Verschuer

en zijn mede-jager legden die als 'tableau' op het gras bij het landhuis Molendal. De jagers verdeelden de buit, met gelijke delen oude en jonge patrijzen, zodat beiden evenveel taaie en malse vogels kregen. Tot slot volgde de borrel waarop het gezelschap de jacht herbeleefde. Het gesprek ging na een paar borrels over in het moppentappen.

Invasie van zwijnen uit het Reichswald

Begin jaren vijftig was er nog meer te schieten: everzwijnen die uit de wildbaan van het uitgestrekte Reichswald waren ontsnapt. Het ging om heel wat beesten. Die verbleven overdag in de dekking van het bos van de Jansberg. 's Nachts verwoestten ze de akkers daar in de buurt, tot groot verdriet van de boeren die van de jagers verwachtten dat de zwijnen onmiddellijk weggeschoten zouden worden. Maar voor de jagers was het schieten van wilde zwijnen een lastige zaak. Zwijnen zijn slim, hebben een zeer goede reukzin waardoor ze jagers vroeg opmerken. En ze zijn vooral 's nachts actief wanneer de jagers niet mochten schieten. Vanwege de invasie van zwijnen uit het Reichswald maakte de overheid een uitzondering: die mochten wél 's nachts bejaagd worden en bovendien met een lichtbak wat normaal gesproken verboden was. Maar ook 's nachts wisten de jagers niet veel uit te richten. Om de boeren tevreden te stellen schoten ze maar wat rond. De stropers echter wisten wel raad met de zwijnen. Zij waren gewend om 's nachts met lichtbakken te werken. Stropers werkten ook met het zetten van strikken die de boswachter op allerlei plaatsen ontdekte. Achter het Groene water ontdekte hij strikken die op een aparte wijze gesteld waren. Namelijk zo dat wanneer een zwijn in de strik zou lopen, het dier in de lucht getrokken zou worden; dat gebeurde met de kracht van een gespannen boomtak. De wachtmeester van de rijks-politie Claessen en de boswachter van het landgoed Wijnand Wijnhoven gingen posten bij die merkwaardige strikken. Daar betrapten ze twee Molukkers die de methode uit hun land hadden meegenomen. Het was de tijd dat ex-KNIL-militairen naar Nederland gehaald waren en in kampen ondergebracht. Ook op de Plasmolen was zo'n kamp.

De verkoop aan Natuurmonumenten

Vanaf circa 1960 werd de economische en financiële situatie van landgoed Sint-Jansberg

De Helkuil, een van de drie brongebieden op landgoed de Sint-Jansberg. Het lichte groen in het midden van de foto, bestaat voornamelijk uit de zeer zeldzame Reuzenpaardenstaart. Die is flink in aantal toegenomen nadat Natuurmonumenten de begroeiing aan de randen had gedund, waardoor meer licht op de bodem komt. Foto: Paul Thissen, 2023

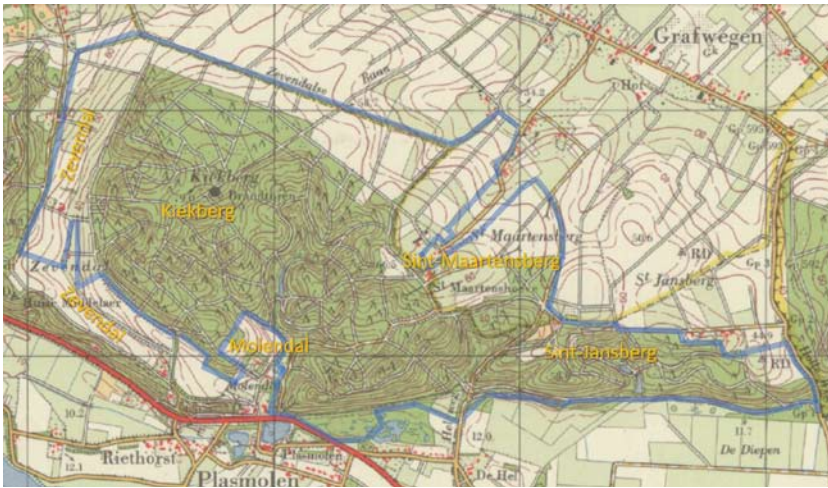
steeds nijpender. Ook de beheersituatie was problematisch, met vele rechthebbenden in de eigendom, en O.A.E. baron van Verschuer, die vanuit de familie rentmeester was, en die de negatieve spiraal niet kon doorbreken. Hij stierf in 1969, na een leven dat gewijd was aan het bijeenhouden van het landgoed. Zijn dood leidde tot een stroomversnelling in de besprekingen met de Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten (verder: Natuurmo-

numenten) die al vanaf 1952 gaande waren. In 1969 nog sloten de familie en Natuurmonumenten een principe-overeenkomst over de overdracht van het landgoed. De uitwerking kostte veel tijd, in 1972 pas volgde de definitieve verkoop. Natuurmonumenten verwierf toen 212 hectare. De goede en lang onderhouden relaties tussen de familie en Natuurmonumenten zullen de verkoop bevorderd hebben. De koop bestond uit de bossen en een deel van de landbouwgronden met vier boerderijen: het noordelijke deel van het Zevendal, bouwlanden tussen het bos en de Zevendalsebaan, en op de Maartensberg. De koopsom bedroeg ruim 2 miljoen gulden. Daarvan betaalde het Rijk 62% uit potten bedoeld voor natuurbescherming. De provincies Limburg en Gelderland betaalden samen 22%, de gemeente Nijmegen 3% en de gemeenten Mook, Ottersum en Groesbeek samen 1%.

Een kleiner deel van het landgoed ging naar landbouwers: op Klein Amerika en langs de Grafwegen. Het overige deel, bestaande uit verspreid staande gebouwen met omringende gronden, bleef in de familie, en werd in de loop van de jaren 70 overgedragen aan acht individuele familieleden uit twee generaties. Nog steeds zijn er gebouwen en gronden in eigendom van leden van de

Baron hippie

In het testament van O.A.E. 'Ot' baron van Verschuer, de beheerder van het landgoed namens de familie, was bepaald dat het erfdeel van zijn zoon Otto, in een fonds zou komen waaruit door een notaris toelagen aan hem uitgekeerd zouden worden. Vader Ot deed dat uit bezorgdheid over zijn zoon en het beheer van het landgoed. De erfdelen van zijn andere drie kinderen bleven in de gemeenschap, samen met de aandelen van de nog levende zussen en broer van Ot. Maar Otto was het er klaarblijkelijk niet mee eens, want in 1971 kraakte hij met een jonge vrouw het huis Molendal, het woonhuis van zijn overleden vader Ot. Otto en de vrouw kwamen daarvoor uit Amsterdam waar ze deel uitmaakten van de hippiescene. De familie probeerde hem te overtuigen dat hij daar niet kon wonen. Hij had er geen recht op, de familie had al een huurder voor een deel van het huis aangezocht, en de rest van het huis zou dienen als vakantiehuis voor de familie. Maar Otto vertrok niet. Daarop liet de familie hem, na een kort geding, door een deurwaarder het huis uit zetten. Het dagblad De Telegraaf had lucht van de zaak gekregen en wijdde er twee smeuïge artikelen aan. In het eerste artikel ging de krant af op wat Otto hen verteld had. Dat hij 27 jaar oud was (in werkelijkheid 37) en dat de jonge vrouw met wie hij het huis gekraakt had zijn echtgenote was, de 19-jarige Mariska baronesse van Pallandt. In werkelijkheid was zij een meisje van 15 jaar oud uit Friesland en geen barones, dat van huis was weggelopen en in Amsterdam rondzwierf met Otto – die níet haar echtgenoot was. Nadat baron Otto en 'Mariska baronesse van Pallandt' het huis waren uitgezet, vertrok het paar liftend weer naar Amsterdam. Een familielid verzuchtte dat ze die avond wel weer in Paradiso te vinden zouden zijn.

*Globale begrenzing (blauwe lijn) van de door de familie Van Verschuer in 1972 aan Natuurmonumenten verkochte gronden
Bron: akte d.d. 30-03-1972 van verkoop St. Jansberg door familie Van Verschuer aan Natuurmonumenten in bezit van Erik van der Biezen, Laarne (B), ondergrond: Topotijdreis 1968, belijning Paul Thissen*

familie Van Verschuer. Hiertoe behoort ook de Bovenste Plasmolen. In 1968 heeft deze watermolen de status van rijksmonument gekregen. In 1995 is voor het behoud, door Emma van Verschuer en haar zoon Erik van der Biezen (1963), deze molen ondergebracht in een stichting. In 1999 is de molen volledig maalvaardig gerestaureerd en sindsdien weer maandelijks in gebruik. Inmiddels hebben vijf generaties Van Verschuer zich ingezet voor het behoud van het erfgoed op de Sint-Jansberg.

Jansberg onder Natuurmonumenten

Hoe de Sint-Jansberg zich ontwikkelde onder Natuurmonumenten is een nieuw verhaal waar we hier niet te veel op ingaan. Kortweg: veel aandacht voor de bijzondere natuur, minder voor de cultuurhistorische elementen zonder die overigens te vergeten. Geleidelijke vervanging van naaldbos door loof, wat de natuurwaarde ten goede komt. Uitbreiding met het nog niet in bezit zijnde deel van het Zevenal en met landbouwgrond aan de noordzijde op het lössplateau, gebieden die vroeger ook bij het landgoed hoorden. Het grootste deel van de eigendommen van Natuurmonumenten, ter grootte van 226

*Het Zevenal heeft een complete metamorfose ondergaan. Tot in de jaren 70 bestond het uit een open mozaïek van akkers, tegenwoordig is het permanent grasland met heggen.
Foto: RCE*

hectare, is in 2013 aangewezen als Natura 2000-gebied vanwege de uitzonderlijk hoge natuurwaarden met bijvoorbeeld Nederlands grootste kever het vliegend hert, en de bossen met wintereik en haagbeuk. Voor de instandhouding gelden strenge regels. Het grootste probleem is momenteel de verdroging.

Een verbluffende ontwikkeling is de ontwikkeling van het Koningsven, 160 hectare nieuwe natuur aan de voet van de Sint-Jansberg, ver doorlopend onder het Reichswald. Natuurmonumenten, met Fons Mandigers als trekker, heeft jaren aan de plannen gewerkt met de werkgroep Ketelwald waar onder de leden van de Werkgroep Milieubeheer Groesbeek Henny Brinkhof en Johan Thissen. De uitvoering geschiedt in samenwerking met het ontgrondingsbedrijf van Teunissen dat aan de oostkant zand en grind wint. Een recente ontwikkeling is dat Natuurmonumenten in het Zevenal via de Stichting Nieuwe Natuur door de aanleg van meidoornheggen en fruitbomen de kleinschaligheid in het landschap terugbrengt en daarbij de biodiversiteit versterkt. Het grasland wordt geleidelijk verschaald. En in november 2023 heeft de Vereniging Nederlands Cultuurlandschap de eigendommen van Natuurmonumenten op en rond de Jansberg en de aangrenzende Mookerheide uitgeroepen tot zgn. icoonlandschap Sint-Jansberg. Door de aanwijzing van icoonlandschappen vraagt de vereniging om aandacht voor behoud van de mooiste cultuurlandschappen van Nederland.

Wat van het landgoed overbleef

Tegenwoordig zijn de landgoedkenmerken van de Sint-Jansberg vervaagd, maar voor de bezoeker nog goed te beleven. Boven op de berg de overblijfselen van de tuinen en het park, met de tuinmuur, de terrassen, lanen en bijzondere bomen. Daar in de buurt de Drie vijvers, met paden die eens deel uit maakten van de slingerpaden van het parkbos. De beken, met het Groene water, de molenvijver en de watermolen. Het naoorlogse landhuis Molendal, de oude horecagelegenheid Plasmolense Hof. Naast oudere en jongere cultuurlagen in het landschap, zoals uit de Romeinse Tijd, de tijd voor 1800 (met een keur aan aarden wallen), relictten van oude boscultuur en de littekens uit de oorlog, vormen ze een fascinerend cultuurlandschap.

De Bovenste Plasmolen, met links de aanvoer van opgeleid beekwater. De watermolen maalt regelmatig. De eigendom is ondergebracht in een stichting waarin ook nazaten van de familie Van Verschuer zitting hebben. Peter Pouwels, een van de auteurs van dit artikel, is een van de vrijwillig molenaars.

Foto: Paul Thissen, 2023

En dat in een buitengewoon fraai natuurlijk landschap met bijzondere hoogteverschillen, bodems en brongebieden.

Een landgoed in de twintigste eeuw

De familie Van Verschuer wist landgoed de Sint-Jansberg in de twintigste eeuw bij elkaar te houden, ondanks vele moeilijkheden: moeizame overdrachten tussen de generaties, vele erfgenamen, hoge belastingdruk, wisselende opbrengsten en enorme oorlogschade. Met name de persoon van O.A.E. 'Ot' baron van Verschuer spande zich in om te voorkomen dat het landgoed opgedeeld zou worden, door 45 jaar lang leiding te geven aan het beheer, namens de hele familie. Vanaf 1960 was het financieel nauwelijks meer vol te houden. Na de dood van Ot in 1969 verkocht de familie het grootste deel van de Jansberg aan Natuurmonumenten, om de natuur- en landschapswaarden in stand te houden – een wens van de familie.

Met het overlijden op 17 juni 2023 van Emma E.M. barones van Verschuer, dochter van O.A.E. 'Ot' van Verschuer, is een einde gekomen aan vier adellijke generaties Van Verschuer die op de Sint-Jansberg woonden. De laatste drager van de adellijke titel is Emilie Sidonie barones van Verschuer (1976), dochter van Frans J. baron van Verschuer (1941-2005) en kleindochter van Ot. En aangezien de titel van baron of barones in de vrouwelijke lijn slechts één generatie lang vererft, komt er een einde aan de adellijke titel van de Van Verschuers van de Sint-Jansberg.

Paul Thissen en Peter Pouwels

Met dank aan

- Erik van der Biezen, Laarne (B)
- Piet Janssen, Groesbeek
- Paul Klinkenberg, Nijmegen
- Johan Thissen, Groesbeek
- Emilie van Verschuer, Oosterbeek

Belangrijkste bronnen

Literatuur

- Aalst, Heike van, Jan van de Mond en Ad Smijers, Zwerven over Gods Akkers, De families Wijnhoven, Wijnhofen en Wienhofen: een beetje adel, in: Rond de Grenssteen 32 (1994), p. 20-27
- Beunders, B.J.L., 'In memoriam O. A. E. Baron van Verschuer' in Bosbouwkundig Tijdschrift 1924, p. 65
- Gorter, H.P., Ruimte voor natuur, Vereniging tot behoud van Natuurmonumenten ('s-Graveland 1986)
- Kuppeveld (a), F.G.M.M. van, Mook en Middelaar in oude ansichten deel 1 (3e herziene druk 1988, Zaltbommel)
- Kuppeveld (b), F.G.M.M. van, Mook en Middelaar in oude ansichten deel 2 (Zaltbommel 1988)
- Pouwels, Peter, Verslag van een wandeling met Frans baron van Verschuer op zaterdag 18 mei 2002 in het kader van IVN natuurgidsencursus (ongepubliceerde notitie)
- Pouwels, Peter, Papiermolen de Bovenste Plasmolen (ongepubliceerde notitie d.d. 01-01-2014)
- Verschuer, Frans van, Rondom het herenhuis op de Sint Jansberg, in: Rond de Grenssteen 56 (2000), p. 2-5
- Verschuer, Frans van, Geld verdienen, in: Rond de Grenssteen 60 (2001), p. 13
- Verschuer O.A.E. van, De Plasmolen en omgeving, in: Rond de Grenssteen 98 (2011), p. 12-14 (oorspronkelijk ca 1951)

Andere

- Stadsarchief Amsterdam, Archief Natuurmonumenten
- Mondelinge informatie van Piet Janssen, Groesbeek
- Mondelinge en schriftelijke informatie van Erik van der Biezen, Laarne (B) en Emilie van Verschuer, Oosterbeek
- Delpher, internetsite historische kranten

Heeft u aanvullingen of correcties, of wilt u weten aan welke bronnen onderdelen van het verhaal zijn ontleend: paul.thissen@fo.nl

50 jaar broedvogels bij De Wolfsberg

In 1973, het jaar van oprichting van de WMG, onderzocht ik de vogelbevolking van een klein stukje Groesbeeks Bos, nabij hotel De Wolfsberg. Destijds bleek het gebied erg rijk aan broedvogels. Toen ik het onderzoek na 25 jaar herhaalde was er sprake van een lichte achteruitgang. Dit jaar, weer 25 jaar later, is de inventarisatie opnieuw uitgevoerd. Hoe staat het er nu voor met de broedvogels bij De Wolfsberg?

Goudhaantje

Middelste bonte specht

Het onderzoeksgebied in 2014. Vanaf het bankje kijk je uit over Groesbeek. De scheve beuk had een grote heksenbezem, stond al tien jaar scheef maar was niet dood. Helaas heeft Staatsbosbeheer hem opgeruimd.

Rond hotel De Wolfsberg ligt een fraai stuk loofbos dat deel uitmaakt van het vroegere landgoed De Wolfsberg. In 1973 had ik al door dat het enorm rijk aan vogels was. Als beginnend, maar fanatiek vogelaar had ik het boek 'Vogels in hun domein' (1941) van Luuk Tinbergen. Daarin las ik waarom in bepaalde bossen veel vogels voorkomen en in andere juist weinig. Tinbergen liet aan de hand van eigen onderzoek zien dat er in loofbossen veel meer vogels leven dan in naaldbossen en dat bosranden en boomrijke dorpen het meest soortenrijk zijn.

Ook stond er in het boek hoe je een bepaald gebied moest inventariseren op vogels. Dat ging op zang: je moest regelmatig in de vroege ochtend, als de vogels op hun mooist zongen, door het onderzoeksgebied lopen en opschrijven waar je welke vogel hoorde fluiten. Vogelmannetjes bakenen hun territorium af met hun zang. Hoor je een zangvogel enkele weken op dezelfde plaats zingen, dan weet je dat daar een territorium is en dat de kans groot is dat de vogel er ook zal broeden. Deze manier van inventariseren werkt veel beter dan het zoeken naar nesten die vaak goed verborgen zijn. Bovendien leveren nestzoekacties langdurige verstoring op.

Hoe ik te werk ging

Mijn interesse was gewekt en aangezien ik in het Binnenveld woonde, dichtbij De Wolfsberg en uit mijn jarenlange omzwervingen door het bos wist dat er veel vogels zaten, besloot ik een stukje bos vlakbij De Wolfsberg te gaan inventariseren. Indertijd kende ik de geluiden van de meeste bosvogels al uit mijn hoofd en ik zou tijdens het onderzoek die kennis ongetwijfeld verder uitbreiden. Het onderzoeksgebied was een klein stukje bos van bijna 4,5 hectare. Dat leek mij al groot genoeg. Later kwam ik er achter dat ervaren vogelaars gebieden van 100 hectare of meer voor hun rekening nemen. Ik wilde mijn inventarisatieonderzoek goed en grondig aanpakken. Naast een basiskaart waarin ik de locatie van de vogels intekende, maakte ik ook een vegetatiekaart die ik gebruikte om de bostypen binnen het gebied te beschrijven. Vervolgens ging ik iedere zondagochtend bij het krieken van de dag het bos in waarbij ik een vaste route volgde die ik tweemaal liep. In 1973 begon ik op zondag 4 maart en eindigde ik op 27 mei, elf zondagen later. In 1989 was ik er twaalf keer, van zondag 1 maart tot en met zondag 31 mei. Afgelopen voorjaar 2023 hield ik het bij zeven keer, vanaf zondag 10 april tot en met 22 mei. Als ik nesten vond, noteerde ik die natuurlijk ook, want voor sommige holenbroeders zoals spreuwen en kauwen is het gemakkelijker naar nesten te zoeken. Ik ging daarvoor begin juni nog een extra keer het bos in. In 2023 was er nog een verschil met de eerdere inventarisaties. Deed ik het onderzoek in 1973 en 1998 alleen, in 2023 waren we met z'n tweeën. Mijn partner Nel van den Bergh ging mee. De reden is eenvoudig: mijn gehoor is niet meer optimaal, ook niet met twee hoortoestellen, dat van Nel is dat nog wel. Zij kan nog het iele en zeer hoge geluid van goudhaantjes horen. Zo kregen wij samen een mooi beeld van de broedvogels. We waren dit jaar ook niet te vroeg gestart met het onderzoek. Tellingen in maart zijn van minder belang omdat dan nog niet alle vogels van zich laten horen. Begin mei is het hoogtepunt. Toch was ik in eerdere maanden vaak in dat deel van het bos te vinden in verband met mijn gedragsonderzoek aan de Zwarte specht. Daar hoorde ik dan regelmatig het jankende geluid van de Middelste bonte specht die wel vroeg in het jaar roept

Boomkruiper

Schematische weergave van de soorten-samenstelling anno 2023. Het onderzoeksgebied bestaat uit een stukje oud bos naast hotel De Wolfsberg en een klein bosje achter de tuinen van het Binnenveld.

en later wat minder. We zagen hem één keer en hoorden hem maar één keer tijdens de onderzoeksperiode. Alvorens de broedvogels te presenteren zal ik eerst een beschrijving geven van het onderzoeksgebied.

HET ONDERZOEKSGBIED

Ligging

Het onderzoeksgebiedje wordt in het zuiden begrensd door de Rijlaan en ligt tussen Hotel De Wolfsberg en de Schietbaan. In het noorden vormt een bospad de grens (zie kaart). Tot het onderzoeksgebied behoort ook een loofbosje dat gelegen is ten zuiden van de tuinen van Binnenveld nummers 23-33. Het is gescheiden van de rest van het bos door een weiland, dat overigens ook van Staatsbosbeheer is maar verpacht wordt aan een boer.

Tussen die wei en het hotel ligt nog een grasveld met een rododendronstruweel dat eigendom is van het hotel.

Flora en vegetatie

Het onderzoeksgebied bestaat voornamelijk uit oud loofbos waarin beuk de belangrijkste boomsoort is. In 1793 werd het bosgebied van de Wolfsberg, Muntberg en Hoenderberg door de Staat in erfpacht verkocht aan een Duitser die de erfpacht in 1799 doorverkocht aan Frans Goderd van Lynden van Hemmen. In 1860 kocht Willem Eliza van Rijnbende (1809-1889) het landgoed over en liet het verder inrichten. Waarschijnlijk zijn toen de meeste beuken aangeplant bij De Wolfsberg, want toen ik begin jaren 70 de jaarringen van een omgezaagde laanbeuk telde, kwam ik uit op 120 jaar. Aangezien jonge boomjes bij aanplant al enige jaren oud zijn,

-
Beuk
-
Grove den
-
Tamme kastanje
-
Zomereik
-
Linde
-
Fijnspar
-
Haagbeuk
-
Ruwberk
-
Tulpenboom
-
Zoete kers
-
Taxus
-
droog kruidenrijk grasland
-
wandelroute inventarisatie

Grote bonte specht

Groene specht

Gaai

Het bosje achter de tuinen van het Binnenveld, ook wel het 'Buske' genoemd, in 2006

klopt dat getal goed met de aankoop van Rijnbende. Naast de beuken zijn er toen ook andere boomsoorten aangeplant. Zo is er vlakbij het hotel nog een korte lindenlaan en groeien er Robinia's, Haagbeuken, Fijnspar, Tamme kastanje, Haagbeuk, Zoete kers, Taxus en zelfs een drietal Tulpenbomen.

Opvallend is het verschijnen van Hulst in het bos tussen 1973 en 1989. Het aandeel daarvan is langzaam verder toegenomen. Ook is sinds 1973, toen een storm veel dennen velde, het beleid van Staatsbosbeheer veranderd. Na het opruimen van de ravage heeft men besloten dat dood hout kon blijven liggen. Je ziet nu in dit oude bos her en der dode bomen liggen en, op plekken waar de veiligheid niet in het geding is, staand dood hout. Op die wat opener plekken treedt natuurlijke verjonging op.

De geschatte aanwezigheid van de verschillende boomsoorten in 2023 is als volgt:

Boomsoort	Aanwezigheid
Beuk	60-70%
Tamme kastanje	10-20%
Robinia	1-5%
Grove den	1-5%
Zomereik	1-5%
Fijnspar	<1%
Ruwe berk	<1%
Linde	<1%
Esdoorn	<1%
Haagbeuk	<1%
Hulst	<1%
Taxus	4 exemplaren
Tulpenboom	3 exemplaren

Dit stukje van het Groesbeeks bos heeft in 2012 van Staatsbosbeheer de status 'natuur-

bos' gekregen en is daardoor gevrijwaard van houtkap die elders in het bos geïntensiveerd is. Hierdoor is het bos, behalve dat het ouder wordt en er af en toe een boom omvalt, nauwelijks van karakter veranderd. Alleen is rond 2015 aan de oostkant, waar het bos grenst aan het weiland, een strook van ca. 10 meter breed vrijgekapt om het uitzicht vanaf het hotel te verbeteren. Daar is nu inmiddels weer struweel met bramen opgeslagen. Het groentetuintje dat er ooit lag, is verbost en niet meer herkenbaar.

Het bosje achter de tuinen van het Binnenveld heeft Robinia als dominerende soort. Verder staan er Zomereik, Esdoorn, Beuk en Amerikaanse eik. In de struiklaag groeit Lijsterbes, Vlier, Aalbes en Klapbes. De kruidlaag op de bodem van dit bosje is de laatste 50 jaar veranderd. Die was rond 1973 nog grazig en vrij open. Er groeiden toen nog Maartse viooltjes. In 1998 waren er meer bramen en was Klimop op de bodem algemeen; op sommige plaatsen stond Gevlekte aronskelk die zich vanuit de tuin verspreid heeft. De bomen waren inmiddels zwaar bedekt met Klimop wat het bosje het karakter van een oerbos gaf. Dat veranderde op 18 januari 2018 abrupt. Toen raasde een zeer zware storm over ons land. Mede door de klimop in de boomtoppen viel ongeveer de helft van de bomen om. De ravage was enorm. Nadat de bomen opgeruimd waren, veranderde het bosje van karakter. Door de grote hoeveelheid licht gingen niet bomen kiemen, maar vooral bramen breidden zich enorm uit. Het bosje werd ondoordringbaar. In die wildernis ging een das er holen graven, waarschijnlijk geen echte burcht maar een zgn. vluchtpijp. Een ree met jong hield zich er in 2022 langdurig schuil en gebruikte de bramenbladeren als voedsel, waardoor het bosje weer vrij open en toegankelijker werd.

Tenslotte het aangrenzende grasland. Het weiland dat grenst aan het bosgebied is sinds jaar en dag in gebruik om jongvee te weiden. In de loop der jaren is daar weinig aan veranderd, behalve dat het jongvee ontwormd wordt. Daarover verderop meer. Vanaf de jaren 80-90 is drijfmest opgebracht of geïnjecteerd, maar sinds 2021 wordt er weer vaste mest uitgereden.

Tussen de rhododendronstruik en hotel De Wolfsberg ligt tegenwoordig een gazon.

Zwarte specht

Merel

Schematische weergegave van de resultaten van het broedvogelonderzoek in 1973

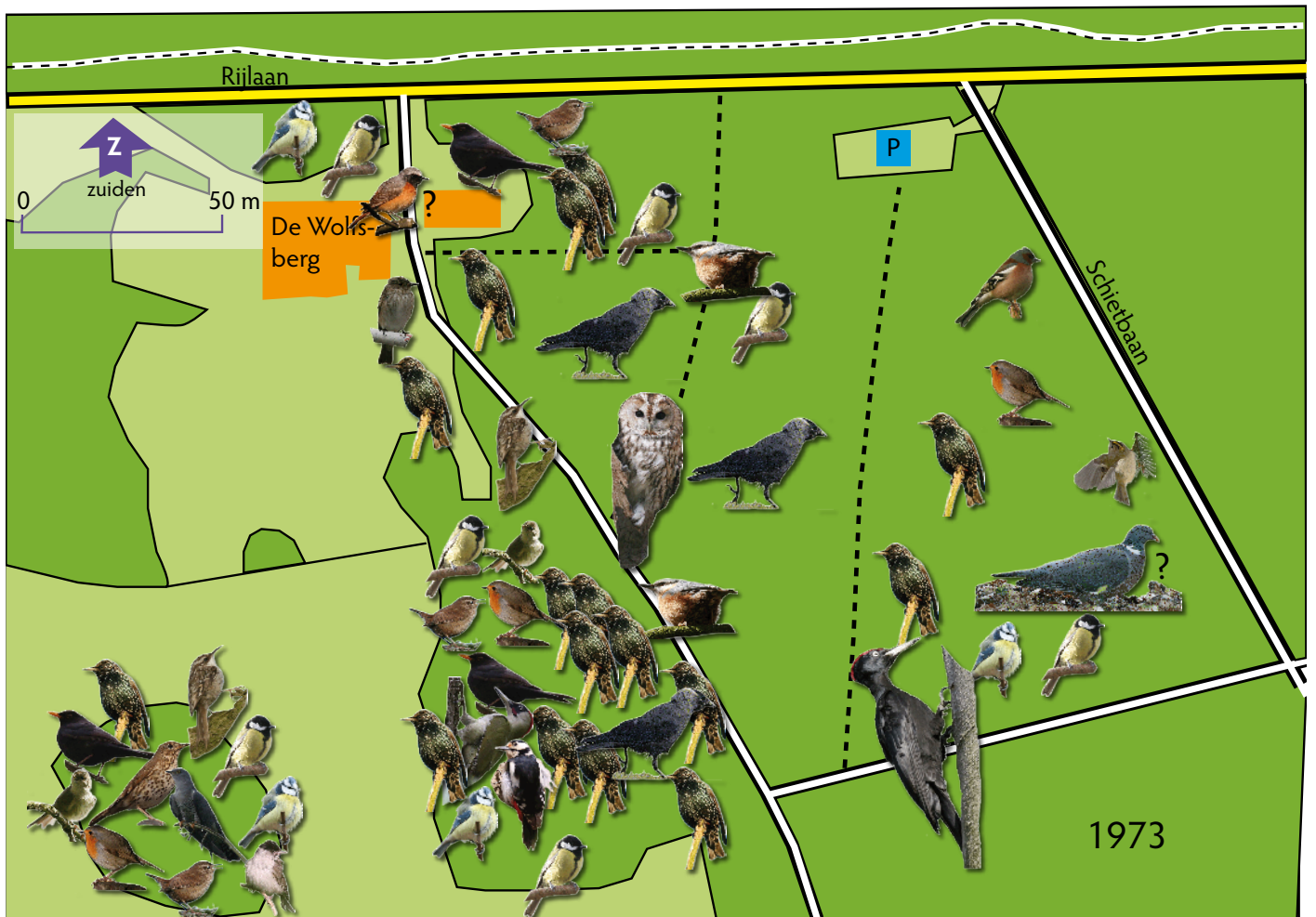
Dat was in 1973 nog anders. Toen was het een droog, kruidenrijk grasland waar bijvoorbeeld Veldbies, Biggenkruid, Reukgras, Duizendblad en grasklokjes groeiden en bijbehorende insecten voorkwamen. Het werd lange tijd extensief begraaasd door ezel Hans (1938-1976). Hierdoor bleef het kruidenrijke grasland in stand en was de ezelmest een bron van mestinsecten. Nadat de ezel op 38(!)-jarige leeftijd was gestorven, werd het droge grasland niet meer begraaasd. Het verruigd niet omdat het waarschijnlijk af en toe gemaaid werd. In 2000 kwam er een andere eigenaar van het hotel. Niet alleen werd het hotel gerenoveerd, ook het fraaie grasland ging helemaal op de schop: het werd 'gestyled' tot een eentonig, kruidenarm gazon dat ook als zodanig gemaaid wordt. Hierdoor verdween bijna alle biodiversiteit.

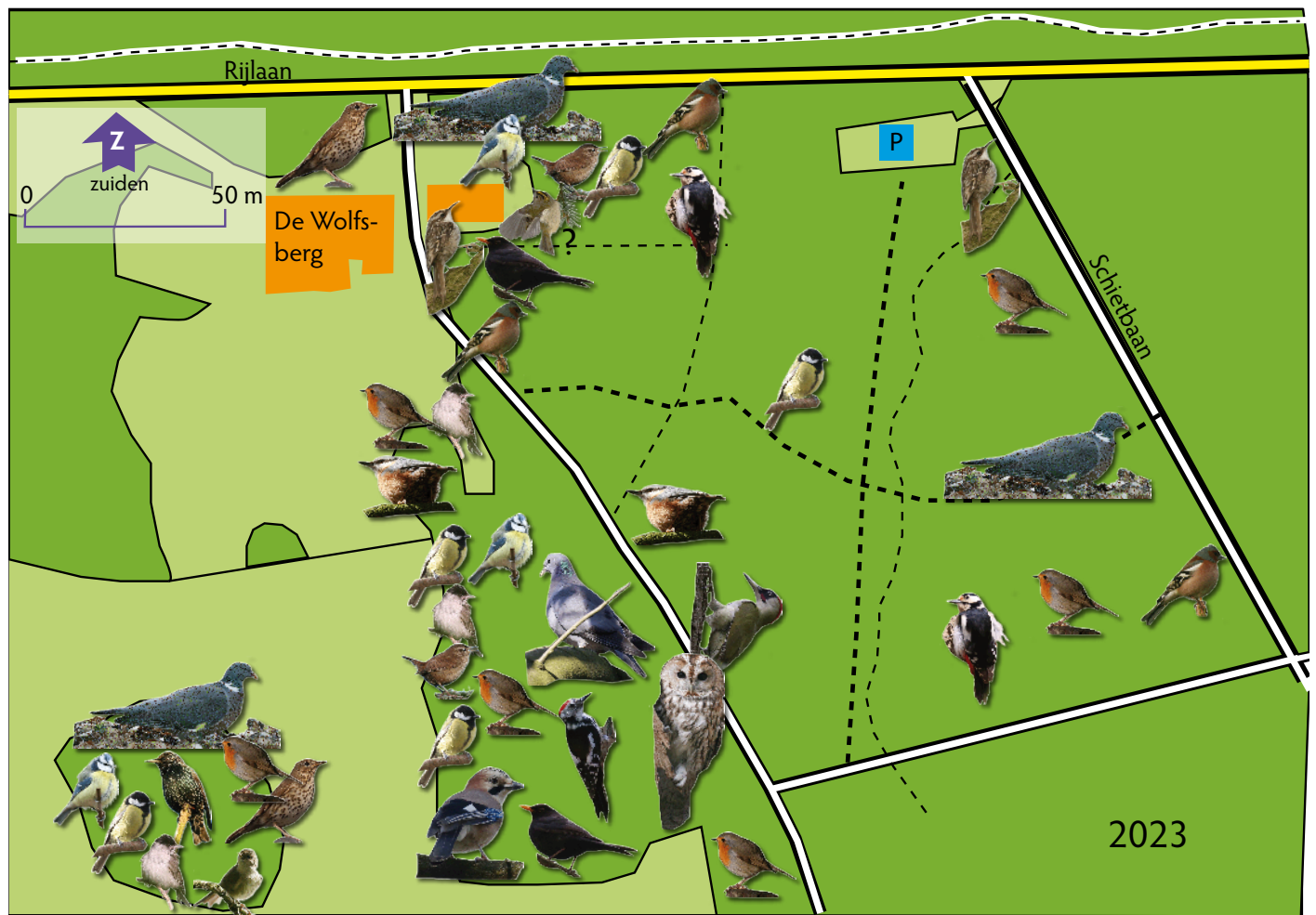
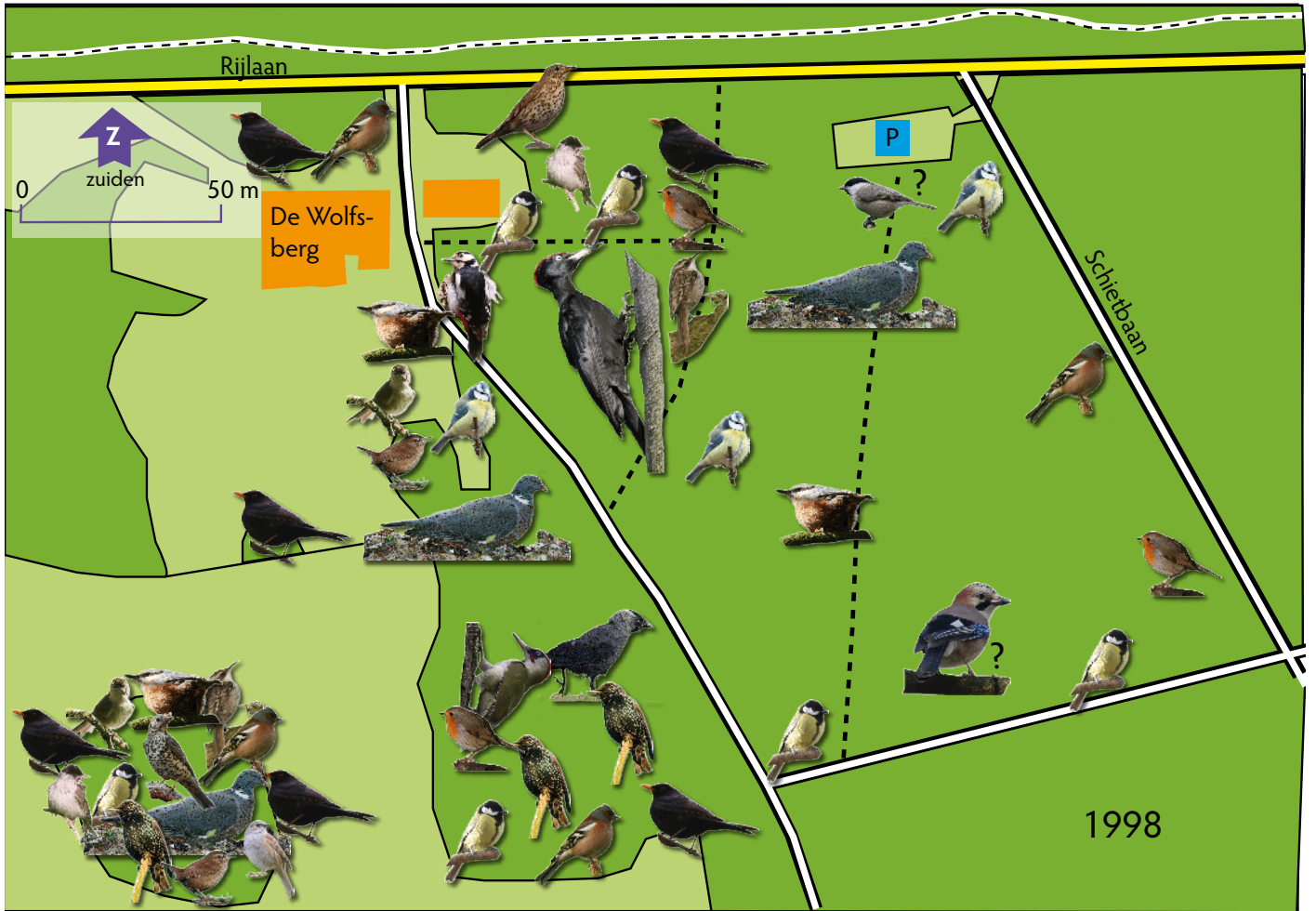
RESULTATEN BROEDVOGELONDERZOEK

Op pagina's 15 en 16 staan op drie kaarten de resultaten weergegeven van het broedvogelonderzoek rond De Wolfsberg, in de jaren 1973, 1998 resp. 2023. Een tabel van soorten en aantallen staat op pagina 18.

Territoriumgrootte

Om conclusies te kunnen trekken is het van belang om naast de uitslag van de inventarisaties, zoals die op kaart zijn ingetekend, ook iets verder te kijken. Met name de grootte van vogelterritoria is belangrijk, want een vogel met een groot territorium kan op verschillende plekken in dat territorium broeden en bij zo'n klein gebied als De Wolfsberg is de kans groot dat hij vaak buiten het onderzoeksgebied broedt. Afwezigheid hoeft dus niets te zeggen. Een voorbeeld hiervan is de Zwarte specht. Deze vogel heeft een territorium van wel 400-500 ha. Deze grote spechtensoort broedde van 1973 tot 1976 in het inventarisatiegebied en van 1976 tot 1996 erbuiten, tot nabij 't Zwaantje of het spoorbruggetje aan toe. In 1997 en 1998 broedde hij weer in het onderzoeksgebied en van 2020-2021 ook weer. Waarschijnlijk ook nog een of twee keer tussen 2000 en 2013. Eén hol in het onderzoeksgebied wordt al vele jaren gebruikt als slaaphol, ook in 2023. Dat broedvogels dus verschijnen of verdwijnen kan dus schijn zijn en verband houden met de grootte van het territorium, maar ze moeten dan wel regelmatig worden

Holenduif

Kauw

Houtduif

Vink

Koolmees

Pimpelmees

Roodborst

Tjiftjaf

Zwartkop

pagina links: schematische weergave van de resultaten van het broedvogelonderzoek in 1998 en 2023

gezien. Buizerd, Havik en Sperwer worden vanaf rond 1980 ook regelmatig gezien in het onderzoeksgebied, maar er is nog nooit een nest van hen gevonden. De Wespindief heeft rond 2010 een paar jaar in het gebied gebroed, maar is daarna weer verdwenen en wordt ook niet meer gezien. Dat geldt ook voor een kleine, vrij zeldzame soort als de Fluitier die er tussen 1973 en 1989 een paar jaar gezeten heeft en daarna niet meer. De Boomvalk die in het broedseizoen rond 1973 vaak te zien was in de omgeving, is daarna nooit meer gezien.

Ook voor vogels met een klein territorium kan het zijn dat ze het ene jaar er net binnen vallen en het andere er net buiten. Een van die soorten is de Heggenmus, die in de tuinen van het Binnenveld een vaste klant is, maar niet altijd in het onderzoeksgebied aanwezig is. Dat geldt ook voor de Glanskop, een kleine bosbewonende meessoort die ik overigens al jaren niet meer hoor, ook niet meer in de buurt van De Wolfsberg. De Grote Lijster hoor ik ook al lang niet meer. Met het Goudhaantje is iets anders aan de hand. Dit kleinste zangvogeltje vond ik in 1998 niet meer. Waarschijnlijk was hij toen wel aanwezig, maar heb ik hem niet gehoord omdat mijn gehoor zijn hoge geluid niet meer kon registreren. Dat is alleen maar slechter geworden. Daarom heb ik in 2023 het gebied samen met Nel van den Bergh geïnventariseerd, die nog wel goede oren heeft en prompt het goudhaantje ook een paar keer hoorde, net als de Boomkruiper die inmiddels voor mij ook al niet meer hoorbaar was. Het ? bij het getal geeft aan dat we hem niet vaak genoeg gehoord hebben om zeker te zijn van een territorium.

Broedvogelsoorten en aantallen

In de tabel op pagina 18 heb ik rekening gehouden met bovenstaande opmerkingen. In het zwart is aangegeven het aantal broedvogels dat wij op basis van onze bezoeken als broedvogel aanmerkten, in rood de gecorrigeerde territoria, zoals hierboven besproken.

Wat we aan de tabel zien is dat het bos bij De Wolfsberg bijzonder rijk is aan vogels, meer dan 20 soorten broedvogels en in flinke aantallen. Met de typische bosvogels zoals Boomklever, Boomkruiper, Holenduif en spechten gaat het goed. Er is zelfs een nieuwe soort verschenen, de Middelste bonte specht. Deze soort verscheen pas in 1996 voor het eerst als broedvogel in Nederland en heeft daarna een flinke opmars meegemaakt. Op De Wolfsberg broedde hij in 2020 voor het eerst. Deze specht staat voor oud bos met veel dood hout. Dat is precies wat hier aan de hand is. Sinds de jaren 70 van de vorige eeuw is het beleid om meer staand dood hout te laten staan. De Middelste bonte specht broedde in een oude, deels vermolmd dode staande beuk.

Ook de meeste roofvogels gaat het sinds de jaren 70 door het verbod op beruchte pesticiden als DDT en parathion weer voor de wind: van bijna uitgestorven tot weer in flinke aantallen aanwezig. Hoewel ze in het onderzoeksgebied zelf niet broeden, hoort het wel tot het territorium van deze soorten en zijn ze er regelmatig te zien. Dat geldt overigens niet voor de libellenetende Boomvalk. Die is juist verdwenen. Dat geldt voor meer soorten die het ook moeten hebben van gebieden buiten het bos zoals graslanden, heide of een stedelijke omgeving. De Boomvalk is er daar één van, want in een gesloten bos zijn libellen die een belangrijk onderdeel uitmaken van zijn menu schaars. De Kauw is totaal verdwenen. Toch gaat het met die soort niet slecht. Het is een soort die graag bij elkaar zit in grote groepen. Blijkbaar voelt hij zich tegenwoordig beter thuis in de dorpen dan erbuiten. Voor de Spreeuw geldt dat niet.

Het drama van de spreeuw

De Spreeuw is de afgelopen 50 jaar dramatisch achteruit gegaan. Van 17 gevonden nesten in 1973, naar 3 in 1989 en slechts één in 2023. De Vogelatlas van Nederland (2018) laat zien dat dit een landelijke trend is en wijt

Broedvogelsoorten en aantallen broedparen, gevonden in 1973, 1998 en 2023. Een toelichting staat op pagina 17.

Grote lijster

Zanglijster

Glanskop

Bosuil

Spreeuw

Soort	territorium	1973	1998	2023	trend
Middelste bonte specht	2-5 ha	-	-	1	>
Roodborst	< 2 ha	3	3	6	>
Zwartkop	< 2 ha	1	2	3	>
Buizerd	100 ha	-	1?	1?	>
Havik	200 ha	-	1?	1?	>
Sperwer	50 ha	-	1?	1?	>
Houtduif	< 2 ha	1?	3	3	=>
Holenduif	2-5 ha	1?	1	1	=
Heggenmus	< 2 ha	1?	1	1?	=
Gaai	2-5 ha	1?	1?	1	=
Vink	< 2 ha	1	4	3	=
Merel	< 2 ha	3	6	2	=
Boomklever	< 2 ha	2	3	2	=
Boomkuiper	< 2 ha	2	2	2	=
Zwarte specht	400 ha	1	1	1	=
Groene specht	2-25 ha	1	1	1	=
Grote bonte specht	2-5 ha	1	1	2	=
Tjiftjaf	< 2 ha	2	2	1	=
Zanglijster	< 2 ha	1	1	2	=
Winterkoning	< 2 ha	3	2	2	=
Pimpelmees	< 2 ha	4	2	3	=
Bosuil	2-25 ha	1	1?	1	=
Goudhaantje	< 2 ha	1	1?	1?	=
Koolmees	< 2 ha	7	6	5	<
Glanskop	< 2 ha	1?	1?	-	<
Grote lijster	2-5 ha	1?	1	-	<
Kauw	kolonie	3	1	-	<<
Spreeuw	< 2 ha	16	3	1	<<
Gekraagde roodstaart	< 2 ha	1?	-	-	<<
Koekoek	2-25 ha	1	-	-	<<
Grauwe vliegenvanger	< 2 ha	1	-	-	<<
Boomvalk	100 ha	1?	-	-	<<
		20-28	20-27	20-25	
		55-63	46-50	42-45	

dit aan de intensivering in de landbouw en minder koeien buiten. De jaarlijkse overleving van jonge spreeuwen is tussen 1960 en 2012 gedaald van 33% naar 12%. Volgens de Atlas haalt de Spreeuw het voer van zijn jongen binnen 500 meter van het nest en is beweide grasland met kort gras daarbij van groot belang. In ons geval zijn dat de weilanden rond De Wolfsberg. Daar waren in 1973 blijkaar nog genoeg insecten te vinden om

de jongen van 17 paartjes groot te brengen en in 2023 nog maar één. Opvallend is dat spreeuwen ook in 2022 en 2023 nog steeds aanwezig zijn in het gebied met een 3 of 4 tal paartjes die proberen een nesthol te bemachtigen, maar tot broeden komen ze niet. We hebben althans geen hollen gevonden met bedelende jongen en een witte poepstreep uit het hol, wat typisch is voor spreeuwnesten en ze makkelijk vindbaar

Winterkoning

Heggenmus

Boomklever

Gekraagde roodstaart

Grauwe vliegenvanger

Koekoek

maakt. Ze hebben misschien wel een broedpoging gedaan, maar de jongen zijn niet groot geworden.

Wat is er bij De Wolfsberg aan de hand? De graslanden worden nog steeds door jongvee begraasd. Wat veranderd is, is dat koeienflatsen nauwelijks nog leven bevatten. Ik herinner me dat rond 1973 de koeienvlaaien nog helemaal doorwoekerd waren met gangen van kevers en andere insecten en dat koeienflatsen soms helemaal bedekt waren door strontvliegen. Tegenwoordig is daar geen sprake meer van. Uit uitgebreid Belgisch onderzoek blijkt dat de insectenfauna van mest zeer divers en talrijk is en dat ontwormingsmiddelen daar een grote negatieve invloed op hebben. Er schijnen ca. 250 soorten geleedpotigen te zijn die voor hun voortplanting en voedsel afhankelijk zijn van mest. Er is zelfs onderzoek dat laat zien dat ontwormde grote grazers die in natuurgebieden lopen via hun mest een negatieve invloed hebben op de insecten aldaar.

Door de chemische ontworming is de mest (zowel de flatsen als de drijfmest) giftig geworden voor de diertjes en daarmee is een belangrijke voedselbron van de spreeuwen verdwenen. Ezel Hans die door zijn extensieve gegraas de kruidenrijkdom van het schrale grasland bij het hotel in stand hield en met zijn 'ezelvijgen' ook bijdroeg aan spreeuwenvoedsel, was al ver voor 1998 overleden.

Insecten en klimaatverandering

De sluipende achteruitgang van insecten speelt waarschijnlijk een belangrijke rol bij de achteruitgang van een aantal broedvogels van open landschappen en bosranden.

De Gekraagde roodstaart was volgens de Vogelatlas vroeger zeer algemeen. In 1973 broedde hij mogelijk in het gebied. Daarbuiten, in de grote tuinen van het Binnenveld, in ieder geval nog wel. Het is een vogel van half-open landschappen. Later verdween deze fraaie vogel ook daar van het toneel, zelfs ook in de rest van het bos. Pas rond 2015 hoorde ik hem weer op diverse plaatsen zoals langs de spoorlijn waar door boskap openheid ontstaan was. Intensivering van het agrarisch grondgebruik en het opruimen van houtsingels en houtwallen worden als belangrijke oorzaken gezien van de achteruitgang. Ook klimaatverandering draagt bij. Door vervroeging van de lente komt deze trekvogel vaak te laat voor de rupsenpiek in

het bos. Voor de Grauwe vliegenvanger, ooit ook een algemene soort, geldt hetzelfde. Hij vangt vliegende insecten. De toename van de grootschaligheid van de landbouw (minder vee buiten), het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen en de klimaatverandering spelen ook deze vogel parten.

Dat geldt eveneens voor de Koekoek, op een andere manier. Hij leeft van harige (vlinder) rupsen en heeft gastouders nodig om een ei uit te broeden en het jong groot te brengen. Vlinders nemen af en de gastouders Winterkoning en Heggenmus broeden tegenwoordig door het veranderend klimaat eerder, waardoor de Koekoek mogelijk te laat arriveert en achter het net dreigt te vissen. In het artikel in Milieujournaal 93/94 (1998) probeerde ik de achteruitgang van met name de spreeuw te verklaren uit het versneld dichtgroeien van boomholten als gevolg van stikstofdepositie. Die verklaring blijkt nu niet te kloppen want er zijn momenteel in het onderzoeksgebied en daarbuiten voldoende spechtenholten, die meestal ongebruikt blijven.

De conclusie is dat de achteruitgang van broedvogels die aan bosranden gebonden zijn mogelijk te wijten is aan de verandering van de omgeving: het eentonige gazon van De Wolfsberg en de steriele mest van het jongvee in de wei hebben een belangrijke daling van het voedselaanbod tot gevolg gehad. Toch is de bosrand bij De Wolfsberg nog steeds de meest vogelrijke plek van het gebied, maar dan voor soorten die zich ophouden in het struweel en daar ook hun kostje bij elkaar scharrelen.

Henny Brinkhof

Bronnen

- Brinkhof, H. 1998. Vogels van de Wolfsberg 25 jaar geleden en nu. Groesbeeks Milieujournaal 1998-93/94.
- Lambrechts, J., Jacobs, M., Lefevre, A., Herremans, M., Struyve, T., Jacobs, I., & F. Claesens (2011). Voedselkeuze van de Ingekorven vleermuis en de invloed van het gebruik van ontwormingsmiddelen op de ontwikkeling van coprofauna. Rapport Natuurpunt Studie 2011/18, Mechelen, België.
- Tinbergen, L. 1941. Vogels in hun domein.
- Sovon, 2018. Vogelatlas van Nederland
- www.vogelbescherming.nl

Op bezoek bij duurzame landbouw: De Biesterhof

De Biesterhof is een regeneratieve burgerboerderij in Millingen aan de Rijn die op 25 hectare landbouwgrond gezond en biologisch voedsel verbouwt, de bodem en de biodiversiteit verbetert en een gemeenschap opbouwt. De Biesterhof biedt plaats aan een tuinderij, akkerbouw, fruitbomen, notenbomen, bessenstruiken, kruiden, twee voedselbossen en plekken waar de natuur haar gang kan gaan.

De percelen en het woonhuis die gezamenlijk De Biesterhof vormen zijn eigendom van Land van Ons, een burgercoöperatie die werkt aan herstel van de biodiversiteit op landbouwgrond. Land van Ons koopt agrarische percelen en verpacht die aan boeren die biologisch (SKAL-gecertificeerd) en natuurinclusief werken. Er wordt veel gedaan met vrijwilligers; bij elk nieuw perceel - inmiddels 19 verspreid over het hele land - wordt een perceelcoördinator en een percelenteam gevormd. Het team maakt samen met de pachters een beheerplan voor de biodiversiteit en monitort deze structureel. Ook kunnen vrijwilligers de boeren ondersteunen bij de veelheid aan werkzaamheden die gedaan moet worden in en om de boerderij.

De Biesterhof is in januari 2022 aangekocht door Land van Ons. Daarvoor waren de percelen onderdeel van een gangbare melkveehouderij. Vanaf maart 2022 zijn Howard Koster en Claudi Rudorf er gaan wonen als pachters en als startende boeren. In 2023 is de tuinderij opgestart door Eline Wielemaker.

Zelf ben ik van het begin af aan betrokken bij De Biesterhof. Als een goede kennis van

Samen werken en genieten, dat is de gedachte van De Biesterhof. Boerin Claudi Rudorf zit links en Eline Wielemaker rechts.

Foto: Piet Levering

de boeren en ook als contactpersoon vanuit het Team Biodiversiteit en Beheer (Land van Ons). Dit team ondersteunt de lokale percelenteams en het bestuur met advies over de inrichting en het beheer van de percelen met betrekking tot het versterken van de biodiversiteit. Ook de manier waarop de monitoring van de biodiversiteit wordt uitgevoerd is bepaald door dit team. Er zijn standaardprotocollen uitgewerkt voor het monitoren van vogels, planten, bestuivers en het bodemleven. Op dit moment wordt een protocol uitgewerkt voor het monitoren van de waterkwaliteit. De resultaten van de tellingen worden verwerkt in rapporten die op de website van Land van Ons worden gepubliceerd. De tellingen worden ook in waarneming.nl geplaatst. Elk perceel heeft een contactpersoon vanuit dit team.

Regeneratieve landbouw is gericht op het vergroten van de biodiversiteit, het vrijmaken van de bodem, het verbeteren van de waterhuishouding en versterken van ecosystemen, terwijl de boerderij op een waardevolle manier bijdraagt aan lokale economie en gemeenschappen. De plannen van de Biesterhofboeren omvatten een multifunctionele, biologische boerderij waar op gezonde wijze voedsel wordt geproduceerd, met en voor de lokale gemeenschap. Daarbij werken de boeren met verschillende vormen van landgebruik zoals groenteteelt, agroforestry en strokenteelt met verscheidene gewassen. Biodiversiteit wordt ondersteund met een landschappelijke herinrichting van het perceel bestaande uit de aanleg van een aaneengesloten structuur van hagen, heggen, struwelen en natuurvriendelijke oevers (keverbank, poelen). Door de landschappelijke elementen wordt gebruik gemaakt van de biodiversiteit en intrinsieke veerkracht van de natuur en zal het perceel bijdragen aan een attractiever landschap.

Het interview met Eline en Claudi

Voor dit interview heb ik afgesproken met de Biesterhofboerinnen: Eline Wielemaker en Claudi Rudorf. Claudi woont samen met boer Howard en hun jonge zontje in het woonhuis. Zij organiseert het bedrijf en het team van binnenuit en kwalitatief. Eline woont iets verderop in een woongroep en is de kartrekker van de tuinderij. Bij het begin van het gesprek word ik direct

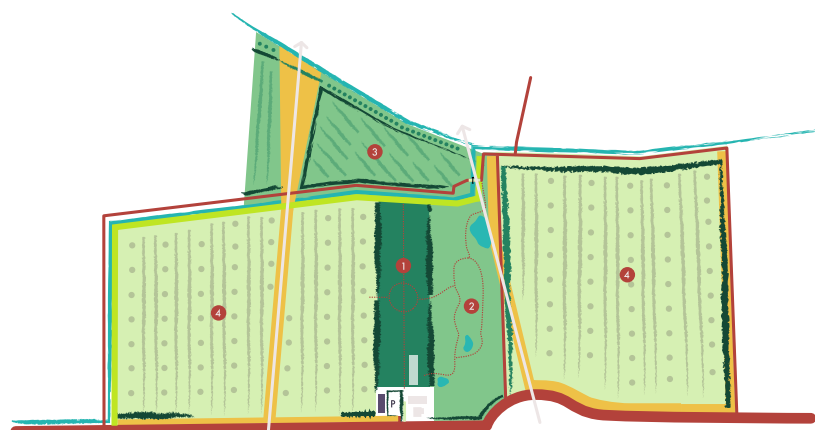

*Entree van De Biesterhof, gelegen aan de Zeelandsestraat 74, Millingen aan de Rijn
Foto: Piet Levering*

*In het inrichtingsplan is voorzien in een tuin-derij (1, donkergroen), voedselbos (2 en 3, groen) en rijenteelt (4, lichtgroen), geflankeerd door landschapselementen zoals struweelhagen, akker-randen en poelen.
Bron: De Biesterhof*

uitgenodigd om in de avond aan te schuiven bij een bijeenkomst met jonge boeren uit de omgeving. Claudi heeft deze avond georganiseerd samen met Tiny Wigman, coördinator bij ViaNatura, de stichting die samenwerking bevordert tussen natuur, boeren en cultuur.

Ik vraag waarom ze met zowel biologische als gangbare boeren in gesprek gaan. Claudi geeft aan dat het vanuit hun visie om verbinding gaat. Omdat ze hier wonen, werken en leven is een goede verbinding met de omgeving heel belangrijk, zowel vanuit het bedrijf gezien als op persoonlijk vlak. Eline voegt toe dat ze niet voor niks een gemeenschapsboerderij willen zijn, een toffe plek voor mensen en natuur en voor mensen onderling. Daar hoort polarisatie niet bij, ze hebben nooit verhitte discussies over bijvoorbeeld het onderscheid biologisch en gangbaar. Mensen mogen verschillend zijn en denken, daarover met elkaar in gesprek gaan is belangrijk en ook om elkaars waarde te zien en om van elkaar te leren. Ze werken bijvoorbeeld veel samen met een gangbare akkerbouwer uit de buurt. Ze waarderen zijn enorme passie en behulpzaamheid. Hij steunt Howard enorm met zijn akkerbouwkennis en ervaring, met machines en ook met zijn schuur als opslagplek voor de oogst.

Ze willen een plek zijn die uitnodigend en inspirerend is, waar mensen graag zijn, bijvoorbeeld als ze iets willen vieren met elkaar. Enkele weken geleden had een vrijwilliger zijn pensioenafscheidsfeest georganiseerd met een groep collega's van de Wageningen Universiteit. Eline hield een praatje over De Biesterhof en vrijwilliger Kees Remy vertelde over de monitoring van planten, vogels, bodemdieren en waterkwaliteit door de vele vrijwilligers. Kees is een broer van de boer die het land heeft verkocht aan Land van Ons en coördineert de monitoring op De Biesterhof. Eline was van tevoren gewaarschuwd dat ze kritische reacties zouden kunnen krijgen uit de groep. Ze kregen echter een compliment dat haar heel erg is bijgebleven. De man die het compliment maakte zei dat hij het heel bijzonder en inspirerend vindt dat iemand die zelf op deze gangbare boerderij is opgegroeid de rol op zich heeft genomen om de biodiversiteit te monitoren en daar een verhaal over houdt.

Over het algemeen reageren mensen heel positief als ze De Biesterhof zien en uit hun verbazing hoe snel het beeld veranderd is van kaal grasland naar een ecologische boerderij. Deze positieve feedback is natuurlijk heel fijn. Er is ook een keerzijde. De boeren hebben heel hard gewerkt om deze verandering te bewerkstelligen terwijl ze ook nog heel veel moeten leren en ervaring moeten opdoen. Ze hebben daardoor te weinig tijd kunnen steken in het welzijn van zichzelf en in het team. Daarover dadelijk meer.

Eerst vraag ik aan Eline en Claudi wat De Biesterhof voor hen betekent. Eline: 'Heel veel zingeving'. Voordat ze de stap heeft gezet naar biologische landbouw was ze in haar werk op een abstracter niveau bezig met duurzaamheidsstrategieën van bedrijven. Ook al is de impact wellicht groter, Eline ervoer haar werk als te indirect, te ver weg van tastbaar resultaat. Nu ziet ze 40 huishoudens met een tas groenten naar huis gaan, biologisch en lokaal vanuit haar eigen tuinderij. Het fysiek produceren van gezonde voeding en een gezonde aarde geeft haar veel voldoening. Claudi vertelt dat ze, voordat ze in Wageningen biologische landbouw ging studeren, heel activistisch bezig was. Ze maakt zich veel zorgen over de wereld, de klimaatproble-

*De tuinderij heeft in het afgelopen jaar 40 huishoudens van verse groente voorzien.
Foto: Okke-Jan Oosterhoff*

men, de teloorgang van de biodiversiteit. 'Het activistisch zijn maakte mij kapot, té polariserend', zegt ze. Ze zocht een andere manier om iets te doen. Voor haar studie ging ze in 'Droevendaal' wonen, een groot complex met 33 woningen die elk worden bewoond door zes studenten. Er is veel groen, er zijn moestuintjes en er lopen boerderijdieren rond en er is een centrale ontmoetingsruimte op het terrein. Er is veel gemeenschapszin en veel aandacht voor fysieke en mentale gezondheid en voor een duurzaam ecosysteem. Bewoners zorgen voor elkaar en voor de aarde, het was voor Claudi een positief alternatief voor het activisme. Hier ontstond de droom om zelf ook zo'n plek op te zetten samen met Howard die ze tegenkwam op Droevendaal, en dat werd De Biesterhof. Een belangrijke inspiratiebron voor Claudi is Jessica Duncan uit Canada, een onderzoeker en docent bij Rurale Sociologie van de Wageningen Universiteit. Haar vakgebied is de politiek van transformaties naar duurzame voedselsystemen en sociale rechtvaardigheid.

Van droom naar werkelijkheid

Het realiseren van de droom brengt ook de nodige uitdagingen met zich mee. Het bedrijf heeft een groot deel akkerbouw (17,5 hectare van de 25) waar een substantieel deel van het inkomen vandaan moet komen. Akkerbouw heeft een hoge risicofactor, het gaat goed of niet goed, er kan van alles mislopen, de financiële consequenties zijn direct groot. Als het door onervarenheid misgaat moet je veel leergeld betalen. Door het inzetten van een kennis- en expertisenetwerk proberen ze te voorkomen dat onervarenheid de oorzaak is van misoogsten. Desondanks is er dit jaar van alles misgegaan. De enorme groep buurtkraaien at de gerst

op die er door de weersomstandigheden – te nat toen het droog moest zijn en te droog toen het nat moest – al niet florissant bij stond. Ook de zomerveldbonen hadden hieronder te lijden, en de winterveldbonen konden helemaal niet gezaaid worden omdat het te nat was. Wanneer je met te zware machines over kwetsbare, natte bodems rijdt wordt de bodem samengedrukt (bodemcompactie), een degradatie die ongewenst is. De sorghum stond er fantastisch bij maar er bleken geen geschikte machines te zijn om het spul te oogsten. 'Het telen van relatief onbekende gewassen zoals boekweit (goed voor biodiversiteit) en sorghum (droogtebestendig) brengt allerlei (on)voorziene uitdagingen met zich mee. Het omschakelen van een gangbaar systeem (de plant wordt gevoed) naar een biologisch systeem (de bodem wordt gevoed) kost tijd en geld' zo lees ik op Howard's blog dat hij op de website van De Biesterhof schrijft.

*Afhalen van het wekelijkse groentepakket
Foto: Piet Levering*

En wat ook een complicerende factor is om een gezond boerenbedrijf op te zetten is dat ze niet beschikken over een boerderij met een erf en de benodigde opstal. Gebruik maken van naburige schuren, bijvoorbeeld voor het drogen van kruiden, mag alleen als die schuur biologisch gecertificeerd is, en die zijn er nu nog niet. Een vergunning voor een eigen schuur is er ook nog niet, vanwege de bestemming van het woonhuis is dat ook geen eenvoudig en snel te doorlopen proces. Omdat het hoogseizoen nu achter de rug is hebben ze meer tijd voor dit soort administratieve zaken. Eline heeft deze vrijdag de laatste dag dat klanten een groentepakket komen halen. Ze kan nu de klussen oppakken die zijn blijven liggen.

Claudi heeft het eerste jaar als moeilijk ervaren, een reality-check. Voor haar persoonlijk kwam daar ook het moederschap bij. Voor de eerste keer moeder zijn is ook niet iets wat je er even bij doet. Ze heeft het nodig om zich op te laden in de natuur zoals gaan zwemmen in de naastgelegen plas. In deze fase is er nog niet zoveel natuur op hun bedrijf maar die komt er wel aan!

Eline legt de lat hoog voor zichzelf, dat is haar valkuil. Ze vergeet dan te genieten van de mooie plek en gaat voorbij aan wat ze voor zichzelf nodig heeft. Dat wil ze volgend jaar anders doen, duurzaamheid moet ook op jezelf slaan, vindt ze. Het is voor hun allemaal een les, ook Howard wil meer tijd nemen om te genieten, vertelt Claudi. Een prachtige plek bouwen en ondertussen jezelf kapot werken is niet de intentie waarmee ze dit willen neerzetten. Het 'Droevendaalgevoel' is er voor henzelf nog te weinig. Ze willen een community vormen die voor elkaar zorgt, het fijn heeft samen.

Mijn volgende vraag gaat over het voedselbos, hoe staat het ermee?

Het teamlid dat het design zou maken is verhuisd. Ze zijn op zoek naar een nieuwe kartrekker. Het lastige met een voedselbos is dat het een lange aanlooptijd heeft voordat het productief wordt. De plek waar het voedselbos moet komen levert nu nog niets op. Een slim ontwerp is nodig met planten die ook op kortere termijn productief zijn zoals bessen en druiven. Dure voedselbosplanten (goede productieve cultivars) hebben beschutting nodig, het duurt nog een paar jaar voordat de haag die beschutting geeft. Een flinke zak geld zou helpen om dit proces

Bonen pellen in de tunnelkas; rechts vooraan zit Ted van Hees, perceelcoördinator De Biesterhof namens Land van Ons.
Foto: Piet Levering

De Biesterhof organiseert een paar keer per jaar lunches en diners en ook kunnen mensen gebruik maken van de locatie als ze iets willen vieren.

Foto: Piet Levering

te versnellen. Geld lenen willen ze niet, dan worden ze afhankelijk van een bank. Wat dan wel: Eline schetst de metafoor van hout hakken en de bijl slijpen. Minder hakken met een botte bijl, meer tijd nemen om tijdig te slijpen. Dat is ook een reden om meer tijd te nemen om stil te staan en na te denken wat slim is. Anders loop je voortdurend achter de feiten aan en dat leidt tot tunnelvisie. Een crowdfunding opzetten voor het voedselbos bijvoorbeeld, zorgen voor de benodigde vergunningen voor een erf, een parkeerplaats en een schuur. Een ander voorbeeld is de slakkenplaag in de moestuin. Het kost veel tijd om ze steeds weg te halen terwijl loopeenden dat werk voor jou kunnen doen. Of handmatig bonen pellen, toch misschien een pelmachine?

Hoe is het om te werken met vrijwilligers? Op de Biesterhof wordt graag en veel met vrijwilligers gewerkt, niet alleen omdat er heel wat werk te verzetten is, maar ook omdat ze boer en burger wat dichter bij elkaar hopen te brengen. Wat er tot nog toe is gerealiseerd steunt voor een groot deel op vrijwilligers. Het werken met vrijwilligers past heel goed in de visie van de gemeenschapsboerderij.

Op donderdag is er een vaste vrijwilligersgroep, die maken deel uit van het team, dat geeft veel energie, er wordt hard gewerkt en het is heel gezellig. Het werven van vrijwilligers is tot nog toe niet nodig geweest, ze komen vanzelf. Fotograaf Piet Levering is er ook elke donderdag, hij maakt prachtige foto's van De Biesterhof die ik in dit artikel mag gebruiken.

*Wormen tellen bij De Biesterhof
Foto: Piet Levering*

Biodiversiteit

Land van Ons heeft biodiversiteit als belangrijkste doel op haar landbouwgronden. Is dat voor jullie haalbaar? Eline: 'Binnen het ecosysteem zoals wij dat voor ogen hebben is biodiversiteit een belangrijke ondersteunende factor. Het systeem is nu nog lang niet in balans, dat gaat door de manier waarop het land wordt ingericht wel steeds meer komen: strokenteelt met bomen, akkerbouw en grasland, een voedselpark, de tuinderij en de aanleg van een aaneengesloten structuur van hagen, heggen, struwelen en natuurvriendelijke oevers. Op die manier willen wij gebruik maken van de biodiversiteit en intrinsieke veerkracht van de natuur voor het produceren van gezond voedsel. En niet alles hoeft productief te zijn, iets mag er zijn voor alleen insecten, bijvoorbeeld de dropplant die afgelopen seizoen enorm heeft staan bloeien en waar heel veel insecten op af kwamen'. Ook wordt ze heel blij van de koninginnenpage of de wespspin. Het is ook heel leuk en inspirerend dat de biodiversiteit wordt

*Altijd mooi werk:
samen bomen en
struiken planten
Foto: Piet Levering*

gemonitord door vrijwilligers van Land van Ons. Dat zou nog meer aandacht mogen krijgen op hun website.

Tenslotte vraag ik aan Claudi en Eline wat ze de lezers van het Milieujournaal mee willen geven.

Claudi: 'Iedereen zou zichzelf de vraag moeten stellen hoe te leven, welke baan kies je, wat doe je zelf om in de juiste richting te gaan. Eigenlijk mag niemand meer te veel consumeren of een baan kiezen waarvan je weet dat het niet goed is voor de aarde. Maak je niet te druk, zorg goed voor jezelf maar doe wel de juiste dingen. Iedereen! We zitten met de wereld in een kritische fase!' Eline: 'Doe waar je blij van wordt, vergeet niet om je heen te kijken en te beseffen hoe mooi het is. Het mag ook leuk zijn, wees je er bewust van.'

Plantdagen bomen en struiken

Na het interview zijn er op 24 en 30 november en 2 december met hulp van veel vrijwilligers bomen geplant op de percelen van De Biesterhof. Ruim 2.000 inheemse boompjes en struiken zijn toegevoegd aan de hagen en sluiten aan op de 5.000 stuks die in 2022 zijn geplant. In samenwerking met LUX Nijmegen, de Radboud Universiteit en LifeTerra zijn ook nog eens 22 grote bomen geplant die afgelopen periode als 'wandeland pop-up bos' door Nijmegen zijn gerold en nu een vaste plek hebben gekregen op De Biesterhof. Op 2 december was er voorafgaand aan de plantmiddag een goed verzorgde en gezellige ceremoniële bijeenkomst in de tunnelkas met sprekers en een 'spoken word' artiest. Sprekers waren onder andere Howard, wethouder Alex ten Westeneind en Wouter van Eck. Zowel de wethouder als Wouter haalden persoonlijke herinneringen op aan de periode dat de Duffelt nog volstond met fruitbomen en hagen en een heel mooi gevarieerd landschap vormde met heerlijk fruit en veel biodiversiteit. Ze zijn beiden verheugd dat De Biesterhof dit weer een stukje terugbrengt.

Jeanne Mertens

Bronnen

www.biesterhof.nl
www.landvanons.nl

De veganistische keuken

Beste lezer,

Het idee dat kippen rondscharrelen in de wei tussen de paardenbloemen lijkt wel een sprookje. Wat is het verhaal achter het scharreleitje? Hebben de scharrelkippen een beter leven? Alle kippen in de eier-industrie lijden, meer scharrelruimte is niet de oplossing voor het stoppen van kippenleed. Ook scharrelkippen raken zo gestresst omdat ze met duizenden bij elkaar zitten en hierdoor gaan ze aan verenpikkerij doen en pikken ze elkaar tot bloedens toe. Hun verenkleed verliezen ze, rood uitgeslagen van de ammonia komen ze uiteindelijk bij de slachthuizen aan. Vol medicamenten, bestrijdingsmiddelen en antibiotica. De leeftijd van een kip uit de industrie is vaak nog geen jaar, terwijl ze onder goede omstandigheden wel 10 jaar oud kunnen worden en zo'n 10 eieren leggen in het voorjaar. Nu zijn zo gefokt dat ze 1 ei per etmaal leggen. De haantjes zijn al helemaal overbodig en gaan meteen in de shredder. Ook zijn er tegenwoordig veel meer stalbranden, in deze stallen zitten duizenden dieren, met gevoel, die levend verbranden. In 2022 hebben er 42 stalbranden in ons land plaatsgevonden. Bij 18 was er sprake van dierlijke slachtoffers. Onlangs was er weer een stalbrand waar 40.000 kippen levend verbrandden en waar de 80.000 kippen in de stallen ernaast ook werden afgemaakt.

Er zijn vele mogelijkheden om een ei te vervangen, zoals 3 eetlepels appelmoes of een halve gepureerde, rijpe banaan. Voor in een hartig gerecht kun je ook 2 eetlepels maïzena gebruiken, gemengd met 2 eetlepels water. Lijnzaad kan ook goed werken als bindmiddel doordat het een gelerende werking heeft. Gebruik het liefst gemalen lijnzaad. Gebruik voor het vervangen van 1 ei: 3 eetlepels water + 1 eetlepel lijnzaad. Meng het water met het gemalen lijnzaad en roer dit goed door elkaar. Laat het nu zo'n 5 minuten staan voor gebruik en voeg het mengsel in het recept toe waar je normaal de eieren zou toevoegen. Staat er in een recept 3 eieren, dan gebruik je dus 3 keer deze verhouding: 9 eetlepels water en 3 eetlepels lijnzaad.

Je kunt er ook voor kiezen om het ei of ei-vervanger weg te laten, zoals hieronder in het recept voor een zeer lekkere cake zonder ei. Je kunt het eigenlijk niet vergelijken met een cake met eieren, de structuur is natuurlijk wel anders dan wat je misschien gewend bent. Deze cake is zeer smaakvol en de volgende dag nog lekkerder en de eieren mis je totaal niet!

Cake zonder ei

Ingrediënten

- 100 gram plantaardige margarine
- 3 zakjes vanillesuiker
- 175 gram fijne suiker
- 250 gram bloem
- 1½ theelepel bakpoeder
- 1 snuf zout
- 225 ml plantaardige melk
- 1 eetlepel citroensap

Zorg dat alle ingrediënten op kamertemperatuur zijn. Verwarm de oven voor op 170 graden en zet een ingevette en bebloemde bakvorm klaar.

Meng de bloem, bakpoeder en zout in een kom. Mix in een andere kom de suiker en margarine en voeg in delen de melk en daarna citroensap toe. Voeg hierna het bloemmengsel toe. Mix niet langer dan nodig is. Giet het beslag in de bakvorm en bak het in 45 minuten gaar. Om te testen of de cake gaar is, kun je er met een saté-prikker in het midden inprikken. Komt deze er schoon uit, dan is de cake gaar.

Is de tijd al bijna verstreken en is de cake nog niet gaar, verlaag dan de oventemperatuur of dek de cake af door er aluminiumfolie overheen te leggen. Laat de cake een kwartier afkoelen voordat je hem uit de vorm haalt.

Marga van Bommel

Terugblik: 50 jaar activiteiten WMG

Op 15 januari 1973 werd de Werkgroep Milieubeheer Groesbeek opgericht. Dit jaar hebben we dus ons 50-jarig bestaan gevierd. In dit artikel geven we een beeld van de verschillende activiteiten die we door de jaren heen hebben georganiseerd en van de vele onderwerpen waar we bij betrokken zijn geweest en ons voor hebben ingezet. Niet alles kan uiteraard worden genoemd, het is een selectie. Hiervoor is gebruik gemaakt van het archief en de website van de WMG en van krantenartikelen.

1973

Oprichting WMG in zaaltje van de Rowans
Cursus natuurbescherming
Uitgave van 'het rode boekje', over wat de WMG is en doet

Bermstroken krijgen aandacht
Registratie milieuverstorende feiten/meldingsgebieden
Voorlichting aan de jeugd i.v.m. wegvangen waterdieren in de Koepel
Brief naar basisscholen over de snelle afname van amfibieën en reptielen
Onderzoek overplaatsing mierennesten tussen bosgebieden
Diaserie over autoloze zondag
Bestemmingsplan Buitengebied
Onderzoek glas- en blikinzameling
Bezwaar tegen bomkap in bestemmingsplan de Drul

1974

Acties om leden te werven
Noodzaak knotwilgen knotten
Protest tegen de jacht in De Bruuk en nota van WMG hierover
Plaatsen mierennesten
Beschadigingen bomen door maaien van bermen
Prunusruiming door de Maddogs?
Rapport naar gemeente over ontwerp bestemmingsplan Buitengebied
Cursus natuurbescherming

Deelname Manifestatie Huis en dier 74
Deelname demonstratie tegen Kalkar

1975

Brief Werkwinkel over landschapsonderhoud, WMG doet mee
Bezwaar bestemmingsplan 'De Biesselt' Jeugdcurso
Artikel in het Kontaktblad voor de Groesbeekse Scholengemeenschap
Overleg met gemeente over o.a. knotten van wilgen, bomen Oude Kleefsebaan, kavels voor landschapsinrichting
Anti-Kalkartentoonstelling in de bibliotheek
Nieuwe cursus natuurbescherming voor volwassenen

Uitreiking oorkonden natuurbeschermings-cursus voor de jeugd

Op zaterdag 1 juni jl. deden in Groesbeek een tachtigtal kinderen uit de hoogste klas van de basisschool hun eindproef van de vijfweekse cursus natuurbescherming voor de jeugd, onder auspiciën van de werkgroep milieubeheer Groesbeek afdeling Natuurbehoud.

1976

Cursus natuurbehoud voor volwassenen
Jeugdcurso natuurbescherming
Aktie Wateralarm

1977

Opnieuw cursus voor de jeugd en volwassenen
Waterwinning de Dennenkamp
Onderhoud vijver van Bethanië
Leeglopen Koepel
Landschappenkaart, voorlichting voor scholen
Deelname demonstratie Kalkar
Tentoonstelling Landbouw en landschap
Geen Drijffacht in De Bruuk
Dia-avond in de Maddogs
Organisatie WMG-fietstocht

Weer cursus natuur voor volwassenen

GROESBEEK - Ook dit jaar komt de werkgroep Milieubeheer in Groesbeek weer met een cursus natuurbehoud voor volwassenen. Duren van acht tot tien. De excursies starten 's morgens om half negen en duren tot twaalf uur. De start van de cursus zal overigens afhankelijk worden gesteld van een deelname van

1978

Het eerste Groesbeeks Milieujournaal verschijnt
Viering vijf jaar WMG met tentoonstelling, lezingen en excursies
Start vraagbaak, natuur- en milieuloket voor inwoners
Fietstocht door Groesbeek
Werkgroep verkeersproblemen opgericht, de randweg in Groesbeek gaat spelen
De 'boom van Jan Norp' aan de Dorpsstraat omgezaagd, WMG legt krans
Nieuwe opzet cursus natuurbescherming
Eerste amfibieënoverzetacties Ons Erf
Aandacht bouw bloemenkas Koningin Wilhelminaweg, teveel kassen in buitengebied wren
Activiteiten afdeling milieuhygiene o.a. glascontainer, inventarisatie hinderwetvergunningen
Cursus voor volwassenen
Onderzoek naar vervuiling van de Groesbeek en Leigraaf

1979

Overzetacties amfibieën
Bestemmingsplan het Middengebied, WMG organiseert thema-avond bestemmingsplan Middengebied
Gemeente zal op verzoek WMG glasbakken gaan plaatsen
Enquete WMG onder burgers over plan voor randweg om Groesbeek
WMG krijgt eigen ruimte in oude BLO-school Zevenheuvelenweg
Cursus natuurbescherming.
Cursus voor volwassenen
Schoonmaken vijver van Bethanie
Statuten vastgesteld

1980

Deelname demonstratie Dodewaard
Paddenacties
Prunusactie Groesbeekse bos door Staatsbosbeheer
Mogelijke uitbreiding Hoge Hoenderberg
Tentoonstelling over energie
Jeugdcurcus
Verstoring en schade door Endurorit, een georganiseerde motorrit in het buitengebied
Cursus voor volwassenen 'Groesbeek: gisteren, vandaag en morgen'
Rapport 'Het overzetten van amfibieën in Groesbeek (1980)'
Deelname stepraces op De Horst
Ruilverkavelingsplannen
Brand in WMG-ruimte
Manifestatie 'Groesbeek milieubewust' n.a.v.. opnieuw in gebruik nemen van de WMG-ruimte o.a. excursies, lezingen, tentoonstellingen, puzzelrit

Toch weer een drijfjacht in De Bruuk
Zandafraving Lagewald mogelijkheden onderzocht
Overlegstructuur met gemeente start
Fototentoonstelling 'Groesbeek, vroeger en nu'
Overleg Centrumplannen start
Glasbak start, WMG doet de voorlichting

1981

Manifestatie 'Plezier met een dier'
Bezwaren tegen Endurorit en de evaluatie ervan
Vleermuizententoonstelling in de bibliotheek
Tentoonstelling van Schoon Rivierenland in het Vossenhol
Spoorwegstation Groesbeek
Ruilverkaveling
Storten afval op terrein Dekkerswald
Verslag glascontainers acties
Onderzoek in- en uitvlieggaten Protestantse kerk
Schoonmaakactie Groesbeekse bosrand door kinderen jeugdcurcus
Deelname aan braderie Breedeweg en Niet te Pop
Amfibieën overzetacties
Brief aan Staatsbosbeheer over jacht in De Bruuk
Opschoonactie poel de Leemput

1982

Endurorit evaluatie, deze werd dit jaar na een ronde afgelast, onterechte beschuldigingen aan adres WMG
Centrumplannen
WMG wil heropening treinstation, volgens NS niet haalbaar
WMG tegen wateronttrekking op terrein Hettinga
Regionale verbrandingsinstallatie
Onderzoek vuilstort Dekkerswald
Van Kesteren wil inzamelstation grofvuil etc.
Jeugdcurcus voor tiende keer, vernieuwde cursus 'Waar ik woon'

Manifestatie vogelvrienden
Woningbouwplannen Middengebied
Opslag 1x per maand van KCA

1983

Diverse excursies ter gelegenheid van tien jaar WMG
Jeugdcurcus
Onkruidbestrijding blijft aandacht krijgen
Afvaltentoonstelling in de bibliotheek
Ruilverkaveling komt dichterbij
Uitbreiding zuiveringsinstallatie
Breedeweg, verzet tegen aanleg persleiding
Plan gemeente voor herstel Galgenhei
Middengebied wordt nu Nijerf
WMG wil natuurvriendenclub voor de jeugd opzetten
Amfibieënborderen
Behoud Hollands klooster
Rapport 'Beheer van openbaar groen kan anders, ook in Groesbeek'

Werkgroep Milieubeheer wil natuurvriendenclub jeugd

GROESBEEK — De Werkgroep Milieubeheer Groesbeek is van plan een natuurvriendenclub op te richten voor kinderen/jongeren vanaf 10 jaar, die interesse hebben voor alles wat met natuur en milieu te maken heeft.

1984

Eerste wandelroute in de serie 'Stappen rond Groesbeek', over onverharde paden in buitengebied, later gevolgd door wandelgidsjes in opdracht van de gemeente
Inventarisatie van onze bibliotheek
Afsluiting Meerwijkselaan i.v.m. amfibieëntrek?
Amfibieënecties
Ondertekening Manifest over zure regen van Milieudefensie
Medewerking heemtuin Jan Bredie
Deelname aan voorbereidingscommissie ruilverkaveling
Natuurvriendenclub jeugd van start, later de Aardhommels genoemd
Voorstel VVV voor aanleg visvijvers
Info avonden over zure regen, ruilverkaveling Groesbeek en de Bruuk
Jeugdcurcus
Manifestatie Huis en dier
Bezwaar tegen bestemmingsplan Nijerf

Groenbeheer zonder chemische middelen
Plannen Golfbaan

1985

Bezwaar tegen aanleg Golfbaan
April actieweek Zure regen
Amfibieënactie
Jeugdcurcus
Retentiereservoir Ketelstraat
Beroep bij Raad van State tegen bouwplan Bevrijdingsmuseum
Bestemmingsplan Nijerf
WMG en gemeente gaan chemisch afval ophalen
Paddenstoelen excursie
Vijver Bethanië wordt opgeschoond
Deelname met infostand op Nachbarfest Kranenburg

1986

Opening Heemtuin Jan Bredie
Gemeente wil grens Altena/Hettsteeg niet open
Actieweek: wandelen door het zure regenbos
Bezwaar tegen koepel Bevrijdingsmuseum
Paddenacties
Thema avond natuurbouw over Foerperpot
Info avond gemeente beleid zoals intensieve veehouderij

Info avond kansen voor natuur langs spoorlijn Groesbeek
Gids wandelingen 'Stappen rond Groesbeek' door Paul Thissen
Stand WMG op Nachbarfest
Vijver bij 't Zwaantje opgeschoond
Bezwaar bestemmingsplan Nijerf

1987

Inrichting Foerperpot, WMG gaat beheer doen
WMG actief in Groesbeekse bossen
Actie NJN en WMG voor langzaam rijden Meerwijkselaan
Bevrijdingsmuseum
Altena-Hettsteeg
Jeugdcurcus
Aantasting Buitengebied
Thema-avonden amfibieën en vleurmuizen
Visie WMG op het landelijk gebied van de gemeente Groesbeek
Amfibieënacties
WMG volgt uitbreiding toerisme kritisch

1988

TRAP (Toeristisch Recreatief Actie Plan)
Bedreiging amfibieën op akkers Duivelsberg
Verzoek aan gemeente voor aanleg

van amfibieëntunnels in Berg en Dal
Thema-avonden amfibieën en vleurmuizen
Jeugdcurcus

1989

Aanleg paddentunnels onder de Oude Kleefsebaan
Jeugdcurcus
Heemtuin versus Tuincentrum
Thema-avonden dagvinders en houtwallenbeken
Cultureel centrum wordt geopend
WMG toch in de Mallemolen
Golfbaan wil appartementencomplex
Start spreekuur WMG in nieuwe ruimte in Mallemolen
Rapport 'Overzetacties amfibieën Groesbeek 1987-1989'

1990

Heemtuin stopt
De Bruuk en fosfaten
Nieuw treinstation in Groesbeek?
Werkenrode en bomenkop
Uitbreiding Golfbaan
Thema-avonden wildbeheer, steenmarter en Groesbeekse bos
Veldsportaccommodatie Meerwijk
Infoavond Staatsbosbeheer

1991

Laatste stop treintje 21 april 1994
Voorlichtingsbord Foerperpot onthult door Ben Thissen
Bomenkap marktterrein
Thema-avonden milieubeheer gemeente (groenbeheer) en de Ringslang
Hotel bij Golfbaan?
Kringloopdag 2 juni in Mook
Excursies de Bruuk
Jeugdcurcus
Amfibieëntunnels Oude Kleefsebaan onderzocht
Veldsportaccommodatie Meerwijk

Tuincentrum Groen Groesbeek
Bestemmingsplan De Zeven heuvelen

1992

Demonstratie /blokkade CNC Milsbeek
Uitbreiding Golfbaan voorlopig stilgelegd door Raad van State
Golfbaan vergraaft teveel
Jeugdcurcus nieuwe opzet
Protest ruilverkaveling
De Groene Grens heeft onderzoek gedaan
Thema-avonden geologie van Groesbeek, Groene grens en tropisch hardhout

* Ben Thissen onthult het informatiebord bij de ingang van de Foerperpot

Foerperpotbord onthuld

Werkzaamheden de Foerperpot
Grensovergangen
Landschapsbeleidsplan Groesbeek
Thema avond de das, geologie
Groesbeek, beheer en behoud van tropische bossen
Eerste voorstellen voor amfibieëntunnels bij de Koepel
Illegale houtkap bij Tivoli
Zorgen verbreding fietspad spoorkuil
Milieumarkt in Malden

1993

WMG bestaat 20 jaar, organiseert milieumarkt en natuurexcursies
Altena-Hettsteeg groene grens
Weer drijfjacht in De Bruuk
Aantasting Reichswald
Afdekking stortplaats de Dukenburg
Beheerplan Foerperpot/ schoonmaak van de Foerperpot
Jeugdcurcus
Acttiteiten jeugd natuurclub in het Aardhuis
Opschonen stuk spoortalud

Groesbeekse braderie in teken van milieu

Door onze correspondent

GROESBEEK – De Zuidmolen-braderie in Groesbeek, die op Hemelvaartsdag plaatsvindt, krijgt dit jaar een groen tintje. Op het terrein nabij verzorgingstehuis De Meent aan de Gooiseweg zal namelijk een milieumarkt worden gehouden.

Vuilstort de Bruuk
Excursie met Naturschutz Kranenburg
Bezwaarschrift tegen verbindingsweg Spoorlaan/Wisselpad
Thema avond vlinderreservaat
Voetbalveld Meerwijk gaat niet door

1994

Voorstel WMG voor natuurlijker loop
Drulse beek naast Foerperpot overgenomen en uitgevoerd
Jeugdcurcus
Activiteiten natuurclub het Aardhuis
Nieuwe folder
Thema avond bijenhouderij
Milieumarkt
Woningbouw Parachutistenstraat
Breedeweg
Fietsexcursie naar Kranenburg
Plan Herwendaal/Drulsebeek
Actie GMF Zonder Auto Natuurlijk
Plan Gebiedsgericht Beleid Buitengebied
15 oude eiken geveld door lid landinrichtingscommissie
Sanering Stort Groesbeek uitgesteld
Aandacht voor de Zandbaan
Bungalowpark de Lubert
Grensovergang Altena/Hettsteeg blijft spelen
Actiedag 'Maak van de Zandbaan geen asfaltbaan/Zandbaan bedreigd'

1995

Groesbeek wil ontsluiting A73
Actie Heumensebaan (Aktie Zonder Auto natuurlijk)
Informatieavond landschapsbeleidsplan
Eerste Gevlekte orchis gevonden in Foerperpot
Rondwandeling 'Natuur op het spoor in Groesbeek-dorp'
Uitgave 'De vorming van het landschap van Groesbeek'
Deelname milieumarkt Mook
Thema-avond over belang natuurbehoud, met prof. Victor Westhoff

ATB problemen
Activiteiten het Aardhuis
Golfbaan perikelen
Vuilstort in relatie met de Bruuk

1996

Bezwaar tegen milieuvergunning kippenfarm Dennenkamp, te laat ingediend
Overleg Duurzame Landbouw opgestart, met o.a. fietstocht en open dag bij biologische bedrijven
Vervuiling grondwater in bouwperceel Kloosterstraat
Lezing natuurschrijver Arie Koster
Wandelingen onverharde wegen
Herstel de Groesbeek
Parkeerplaats de Hoeve
Rapport Vlinderstichting 'Kansen voor natuur langs spoorlijn Groesbeek!'
Tentoonstelling Natuur op het spoor in de bie
Drulsebeek genormaliseerd, aanleg poel Herwendaal (Eau de Colonjes)
WMG tegen bomkap

"Eén van de gevaarlijkste wegen van Groesbeek"

Milieubeheer in actie voor Heumensebaan

1997

Gemeente wil hei terug op Galgenhei
Vlindertuin in centrum
Nieuw hol voor Aardhommels
Altena-Hettsteeg toch afgesloten
Infoavond over buitengebied
Verzet tegen aanleg persleiding zuiveringsinstallatie
Bij project Strategisch Actie Gebied worden projecten ingediend
Oude Kleefsebaan op slot?
Panorama's gaan verloren
Rapport Inventarisatie van bijzondere houtopstanden

Milieubeheer tegen 'deal' met kippenfarm

Verhuizen in ruil voor uitbreiding

1998

Publicatie 'Groesbeek Wandelland', pleidooi voor behoud wandelpaden in buitengebied i.v.m. ruilverkaveling

Tweede prijs prijsvraag versterking biodiversiteit in Gelderland

Grensovergang Altena/Hettsteeg

Parkeerplaats de Hoeve

Geologische fietsexcursie

Excursie in De Bruuk voor agrariërs

Nieuwe fase Lubertplan

Activiteiten Aardhommels

Controle amfibieëntunnels en afzettingen

WMG tegen ontsluiting Groesbeek A73

WMG tegen vliegveld Laarbruch

Erfbeplantingsactie

Initiatief WMG voor Ketelwald, grensoverschrijdend natuurpark

De Groesbeek bovengronds?

Bezwaar tegen bomenkap bij voormalige Gerardus Majella school

Groesbeek wil toch carterrammer bij grensovergang Altena

Door onze verslaggever GROESBEEK – De grensovergang Altena/Hettsteeg moet toch worden afgesloten met een carterrammer. Dat is een betonnen

gelijk bij de rechter zouden kunnen gaan halen. Al jaren wordt er in Groesbeek geruzied over de vraag wat er met de grensovergang moet ge-

1999

Inventarisatie bijzondere houtopstanden

Altena-Hettsteeg autovrij

Herinrichting en feestelijke opening Galgenhei

Thema-avond ijzertijd

Landbouwcoöperatie

Reactie op centrumplannen

WMG betrokken bij groene inrichting bedrijventerrein en retentiebekken de Mies

Faunavoorzieningen Meerwijkselaan

Nieuwe folder WMG

Deelname aan Uitmarkt Mallemolen en boerenmarkt

Activiteiten Foerperpot
Herinrichting Drulsebeek
Controle afzettingen en amfibieëntunnels Oude Kleefsebaan
Staatsbosbeheer graaft emmers in en plaatst afzettingen bij Knapheideweg bij de Koepel

Galgenhei snel in ere hersteld

Door onze verslaggever GROESBEEK – Waarschijnlijk wordt volgende maand begonnen met de heibeplanting naast. En als de heibeplanting het aankant, komen er volgend jaar drie of vier schaapjes op te

2000

Oprichting Landschapsbeheer Groesbeek

Oprichting Stichting Landschap Groesbeek-Ooijpolder die landschapselementen uit ruilverkaveling gaat beheren, gelijktijdig oprichting agrarische natuurvereniging De Ploegdriever

Altena – Hettsteeg Overleg SBB over de Koepel

Convenant erfbeplantingsactie

Nieuwe Folder WMG

Ontsluiting A73

Strategisch Actiegebied Groesbeek

Amfibieënvoorzieningen Meerwijkselaan

Gemeente stemt in met natuurvriendelijk onderhoud aantal bermen

Eau de Colonjes visvrij gemaakt

Symposium Ketelwald over grensoverschrijdend natuurpark

Voortgang centrumplannen

Groesbeek zet bijzondere bomen op een rij

2001

Bezwaar tegen nieuwe milieuvergunning Van Deurzen (eerdere was van rechtswege vervallen), vanwege ontbreken milieueffectrapportage
Weidevogelbescherming van start
Landschapsbeleidsplan

WMG-project 'Onkruid bestrijden, gif vermijden' door studenten
Larenstein, rapport en publieksbrochure uitgebracht

Braderie: open groene ruimte

Begrazingsproject Golfbaan

Aanvullend onderzoek stortplaats

Dukenburg

Fietspad Wylerbaan-Zevenheuvelenweg

Herstructurering groenvoorziening wijk de Drul

Aanlegvergunningstelsel in buitengebied

Vragen kleiduvenschietbaan

Illegaal crossen in bos en Zandbaan

WMG en gemeente organiseren

rondleiding voor jury Entente

Florale

*De immense kippenfarm aan de Cranenburgstraat krijgt deze week bezoek van de gemeente.

Kippenfarm door Raad van State aan banden gelegd

Overleg met Holthurnse Hof en Carpe Diem over activiteiten in het bos

LBG gaat jaarlijks wandelingen, infoavonden en maandelijkse werkochtend voor vrijwillig landschapsbeheer organiseren, in november deelname aan Landelijke Natuurwerkdag

2002

Raad van State vernietigt milieuvergunning kippenfarm Van Deurzen vanwege ontbreken milieueffectrapportage, tevens start van lange periode van gedogen, illegale praktijken en gerechtelijke procedures
Zorghotel annex appartementencomplex Hoge Hoenderberg?
Natuurbeheerdag door Aardhommels en LBG langs de spoorlijn
Illegale aanbouw de Hoeve
Schietsbaan De But moet geluid dempen

Thema-avond roofvogels
Paddenvoorziening Oude Kleefse-
baan
Protesten Laarbruch

2003

Altena-Hettsteeg
Klankbordgroep centrumplannen
Natuurbeheerdag: Aardhommels en
LBG maken spoorlijn ter hoogte
van Marktterrein schoon
Weidevogelbescherming succesvol,
gaat door

2004

Landschapsontwikkelingsplan (LOP)
vastgesteld door gemeente, deel-
name aan klankbordgroepen voor
uitvoering projecten
Interreg-subsidie toegekend voor
Nederlands-Duits Ketelwaldproject
van WMG, NABU, Natuurmonu-
menten en Forstamt Kleve
Ooievaarsnest aan de Ketelstraat
Hooge Hoenderberg: geen hotel
Natuurproject de Sieppe
Vliegveld Laarbruch

2005

Ketelwaldproject van start, met sym-
bolisch doorknippen van wildwe-
rend raster
Start nieuwe jeugdgroepen Aard-
mannetjes en Aardsterren
Hekken ontsieren landschap

Laatste poging Meerwijk
Plaatsing naambordjes wandelpaden

2006

Nieuw onderkomen in Tullekesbom,
voorheen Amigo aan Nijerf
Aanleg paddentunnels onder Knap-
heideweg en Meerwijkselaan

2007

WMG tegen grootschalig bouwplan
in Kerkenbosje, Heilig Landstich-
ting
Deelname aan klankbordgroep be-
stemmingsplan Buitengebied
Golfbaan wil uitbreiding
WMG tegen ontsluiting naar A73
door spoorkuil Molenhoek
Klankbordgroep Centrumplannen
Afsluiting Ketelwaldproject, met Toe-
komstvisie met projectvoorstellen

2008

Bezwaar tegen verleende kapvergun-
ning voor de es in paardenweitje
Kerkstraat
WMG tegen wijziging kapbeleid in
gemeente, bomen minder goed
beschermd
Gemeenteraden van Mook, Heumen
en Groesbeek stemmen voor ont-
sluiting A73 via spoorkuil Molen-
hoek
Schoonmaakactie Eau de Colonjes
Gemeente publiceert i.s.m. WMG
brochure nestgelegenheid gierzwa-
luw in nieuwbouwprojecten
Overeenstemming met viskwekerij
St. Jansberg over beplantingsplan
rond bedrijfsgebouw

Intrekking beroep tegen bouwplan
De Weem na overleg met ge-
meente
Bezwaar tegen verleende kapvergun-
ning t.b.v. bouwplan Op de Paap
Provincie wil bodemverontreiniging
onder bouwlocatie Parachutisten-
straat niet saneren, WMG gaat met
succes in beroep tegen besluit
Handhavingsverzoek tegen gerooide,
oude meidoornhaag nabij Boers-
teeg, te weinig sancties gemeente
WMG trekt bezwaren Golfbaan in

Ernstige verontreiniging in de Breedeweg

WMG: Niet bouwen op verontreinigde grond

2009

Raad van State verklaart beroep
WMG tegen bestemmingsplan
Centrum Groesbeek deels gegrond
Rabobank ziet af van nieuwbouw
Kerkstraat
Flyer over bescherming huiszwalu-
nesten verspreid in wijk Lage Horst
Interreg-project 'Natuur op het
Spoor' van NABU en WMG van
start, wandelroute, audiotour en in-
fogidsje over natuur en landschap
voor deelnemers draisine

Op 6 april 2009 werd de eerste neststeen voor de gierzwaluw ingemetseld in gebouw De Weem door wethouder Theo Giesbers

Inspraakreactie op concept geur-
verordening van gemeente, Wet
geurhinder en veehouderij
Rechtbank verklaart beroep WMG
tegen kapvergunning t.b.v. woning-
bouw Sportpark Zuid ongegrond
Zienswijze op bouwplan Sportpark
Zuid
Demonstratie tegen Windmolens
Reichswald

Beroep bij Raad van State tegen bouwvergunning appartementen-complex Op de Paap ongegrond
 Illegale asfaltpaden golfbaan moeten weg
 Inbreng in herstelplan cultuurhistorie Groesbeeks bos

2010
 WMG steunt project Heiderijk dat heide wil verbinden, houtkap roept veel commotie op
 Zienswijze op bouwplan Hüsenhoff De Ringslang in de Bruuk
 Bezwaar tegen openstelling grensovergang Altena Hettsteeg voor alle verkeer, (hoger) beroep verloren
 Geopark Reichswald
 Nieuwbouw op Dekkerswald, boscompensatie op Schildbroek
 WMG oppert plan voor speelbos

2011
 Zienswijze op ontwerp bestemmingsplan De Heikant
 Getouwtrek rond kippenfarm Van Deurzen gaat maar door
 WMG-ruimte Tullekesbom onzeker
 WMG verliest beroep bij Raad van State tegen bouwplan in park Mariendaal
 Kerkenbosje blijft toch bos
 De Koepel wordt voorzien van foliescherm tegen leeglopen

2012
 Tullekesbom blijft beschikbaar voor de WMG
 Cursus voor Natuurouders
 Plan voor speelbos wordt concreet, WMG actief betrokken
 Voorstel WMG voor opknappen poel en leemkuil De Biessael, overgenomen en uitgevoerd
 Bezwaar tegen (deel)saneringsplan voormalige stortplaats onder wijncentrum afgewezen door provincie, WMG staakt verzet
 Lintje voor Henny Brinkhof
 Handhavingverzoek Flora- en faunawet m.b.t. openstelling Altena Hettsteeg
 Nieuwe natuur Schildbroek geopend
 Windmolens Reichswald
 Zorgwoningen in oude politiebureau De Groesbeek langs de Hoflaan weer bovengronds
 Centrumplannen: WMG tegen hoogbouw
 Betrokken bij plan voor inrichting van buurtpark 't Groesbeek

2013
 Feestelijke opening Avonturenbos Stekkenberg
 Gemeenteraad Mook en Middelaar ziet na Groesbeek ook af van ontsluiting naar A73 via spoorkuil Molenhoek
 Deregulering kapbeleid: afschaffing kapvergunning met uitzondering van beschermde bomen en bijzondere houtopstanden
 WMG gaat jaarlijks meedoen aan NL Doet
 Reactie op illegaal verleggen wandelpad Schoekseweg, gemeente neemt direct actie en handhaaft

Zandhagedis en hazelworm inzet van fietspadruzie

Rijksdienst vindt fietsers bedreiging voor dieren in bos bij Groesbeek

2014
 Illegale aanleg betonfietspad door spoorkuil, WMG maakt bezwaar
 Beroep WMG tegen grensovergang Altena Hettsteeg i.v.m. overtreding Flora- en faunawet
 WMG in actie tegen plan voor twaalf windturbines in Reichswald
 WMG in beroep tegen bestemmingsplan Buitengebied, boze boerenreactie, gemeente legt in zitting bij Raad van State toepassing ammoniakbeleid uit waarna WMG bezwaar op dit punt intrekt, overige punten ongegrond verklaard

Groesbeekse boeren woedend op WMG

Groesbeekse boeren hebben het helemaal gehad met de Werkgroep Milieubeheer Groesbeek. Jarenlang is in een klankbordgroep een bestemmingsplan buitengebied gekken naar een bestemmingsplan wat recht doet aan ons gebied. Natuur en landschap zijn in ons mooie Groesbeek

Cursus 'Vogels kijken in de Ooijpolder', infoavond en fietstocht NL doet: vijver graven bij de Tullekesbom

2015
 Mediation traject tussen gemeente, RVO en WMG over illegale aanleg fietspad spoorkuil
 Negatieve media over WMG i.v.m. fietspad spoorkuil en grensovergang Altena Hettsteeg
 Grensovergang Altena Hettsteeg open, maar procedure loopt nog, er komt mediation
 Deelname aan NL Doet wordt jaarlijkse activiteit voor kinderen, met maken nestkasten en insectenhôtels

Handhavingsverzoek tegen kippenbedrijf Cranenburgsestraat, o.a. stankoverlast en ammoniakuitstoot, gemeente legt bedrijf stil

Bezwaar tegen verhard onoverhard deel Ketelstraat

Deelname aan periodiek partneroverleg natuur en landschap in kader van uitvoering Landschapsontwikkelingsplan (LOP)

Zienswijze op ontwerp PAS (Programmatiese Aanpak Stikstof) o.a. geringe nauwkeurigheid Aerius model

2016

Landschapsontwikkelingsplan: WMG bepleit ecologische verbinding tussen Bruuk en Kranenburger Bruch

Uitkomst mediation: Maatregelplan fietspad spoorkuil ondertekend door gemeente, WMG en RAVON, gemeente gaat schermen plaatsen

Handhavingsverzoek afsluiting wandelpad Ingelenheg door eigenaar, gemeente gaat handhaven

LBG-infoavond over vleermuizen

Leegstaande kippenfarm Van Deurzen op veiling verkocht aan Kees Koolen

WMG vraagt aandacht voor veiligheid fietsers bij geplande rotonde Zevenheuvelenweg

Na gemeentelijke fusie breidt de WMG haar werkgebied uit en wordt Werkgroep Milieubeheer Berg en Dal

Cursus 'Beheer en onderhoud van knotbomen' voor LBG-vrijwilligers

2017

Poging samenwerking natuurorganisaties gemeente Berg en Dal

Lintje voor Henk Klaassen

Erfgoedprijs Stichting Monument en Landschap toegekend aan WMG voor Ketelwaldproject

Ondertekening maatregelplan grensovergang Altena Hettsteeg door gemeente, RVO en WMG

Kees Koolen wil melkfabriek beginnen in oude kippenfarm Van Deurzen, inloopavond druk bezocht, WMG is tegen, gemeenteraad ook

Eerste jaar monitoring doodgereden reptielen op fietspad spoorkuil: hoge aantallen, maatregelen noodzakelijk

Rekenkamerrapport over aanleg fietspad spoorkuil met harde conclusies

Overeenstemming met gemeente en Staatsbosbeheer over verbreding en verbetering fietspad Biesseltsebaan, tunnels voor overstekende kleine fauna

Geen windturbines in Reichswald

Energievisie van de gemeente. WMG dient zienswijze in.

2018

Zoektocht naar alternatieve invulling oude kippenfarm Van Deurzen mislukt, gemeenteraad heeft voorkeur voor melkfabriek boven kippenfarm, WMG blijft tegen

Inbreng bij herinrichting Herwendaalseweg

De gemeente wil nog geen maatregelen treffen ter bescherming reptielen op fietspad spoorkuil

Overeenkomst tussen WMG en gemeente getekend over Altena Hettsteeg o.a. met verkeersremmende maatregelen

Advies aan gemeente over bermbeleid

Herhaald handhavingsverzoek m.b.t. illegaal verleggen wandelpad Schoekseweg, er volgt overeenstemming over wijzigen wandelroute

Beroep tegen revisievergunning varkenshouderij Hogewaldseweg ongegrond verklaard

2019

Reactie op plan speeltuin in groenstrook Kerkstraat, plan aangepast

Regionale Adaptatie Strategie (RAS), manifest voor een klimaatbestendige regio, vastgesteld en ondertekend door stakeholders o.a. WMG

Rapport ecologisch bureau bevestigt noodzaak beschermde maatregelen voor reptielen op fietspad Spoorkuil, gemeente weigert

WOB-verzoek m.b.t. dossier fietspad spoorkuil, na ruim een jaar en vier herhaalverzoeken stukken gekregen

Gemeente stapt over op ecologisch bermbeheer

Zienswijze op Ruimtelijke visie duurzame energieopwekking 2019, zoekgebieden zonneparken aangepast

Herstelmaatregelen Koepel gereali-
seerd, vijver beleemd

2020

Interview met WMG t.b.v. Startnotitie
Omgevingsvisie Berg en Dal
Overleg over fietspad spoorkuil,
gemeente weigert maatregelen
Inspraakreactie op ontwerp beleids-
kader Horeca
Monitoring in De Koepel: herstel
amfibieënpopulaties
Poel Eau de Colonjes op verzoek van
WMG geschoond
Overleg met initiatiefnemers van zon-
neparken en inspraak op plannen
WMG pleit bij gemeente voor ge-
deeltelijk vuurwerkverbod
Pleidoi voor aanleg graften i.v.m.
verdroging en regenval
Deelname expertmeeting bossenstra-
tegie
Overleg met Staatsbosbeheer en
MTB-club over mountainbikers in
bos
LBG plaatst nestkasten op Galgenhei
Natuurinclusieve landbouw
Bestuurlijk overleg met gemeentebe-
stuur hervat na jarenlange stilte

Plan voor zonnepark kan door

Wethouder Verheul (GL) kan
verder met het plan van de firma
ZEBRA voor de aanleg van een
megazonnepark-in-de-natuur
van 100 hectare tussen Millin-
gen en Leuth.

2021

Gemeente wil fietspad spoorlijn ver-
dubbelen in breedte, WMG tegen
Verzoek aan gemeente om Zevendal-
sebaan en Zandboan af te sluiten
voor gemotoriseerd verkeer
Voorstel aan gemeente om maximum-
snelheid op Groesbeekse deel van
de Mooksebaan i.v.m. wildaanrij-
dingen te verlagen naar 50 km/uur
Bouwplannen Reomieterrein in ont-
wikkeling, bouwhoogte knelpunt
Nieuwe folder WMG

Bescherm de onverharde paden

GROESBEEK – Onverharde pa-
den zijn vaak cultuurhistorische
er daarom zuinig op zijn. Helaas
denkt niet iedereen daar zo over.

Brief naar ZLTO over slordig spuiten
met herbicide buiten agrarische
percelen in gemeentelijke bermen,
beterschap beloofd
Kippenfarm Koolen verkocht aan
projectontwikkelaar, voorlopig
caravanstalling
Zienswijze WMG op ontwerp be-
leidskader Horeca
Pleidoi voor maatregelen tegen
verdroging van de Foerperpot
Reactie op voornemen bouw Knar-
renhof tussen Pannenstraat en
Mooksestraat, gevolgd door over-
leg en aanpassing plan
Deelname aan droogteverkenning
Waterschap Rivierenland
Inspraakreactie op ontwerp beleids-
kader Kleinschalige woningbouw-
initiatieven

2022

Deelname aan overleg over herstel
Blauwe motor stuwwal (verdro-
ging), project van provincie
Inbreng tijdens inloopavonden Om-
gevingstour Omgevingsvisie
Deelname aan Wylerbergoverleg
waarin lokale natuurorganisaties
elkaar informeren en gezamenlijke
standpunten voorbereiden.
Bouwplannen Dekkerswald

Weer te veel zandhagedissen doodgedren

Gedurende (2021) bleef de ge-
meente Berg en Dal aan met de
aanpak van de overmaat aan
doodgedren zandhagedissen.
In 2021 bleef de gemeente aan met
de aanpak van de overmaat aan
doodgedren zandhagedissen.

Brief naar provincie over bouwplan-
nen op landgoed Nederrijk
Inloopavonden zonneparken
Bezwaar tegen bouwvergunning twee
windturbines nabij Reichswald
WMG betrokken bij overleg over ver-
vanging beukenlaan langs Rijlaan
Herstart jeugdnatuurgroep de Aard-
sterren onder nieuwe leiding
Bezwaar tegen kappen bomerij t.b.v.
woningbouw op terrein Schreven
Handreiking aan gemeenteraad met
ideeën voor natuur en landschap

2023

Jubileum WMG: Infoavond en fiets
excursie 'Vogels in de Ooijpolder'

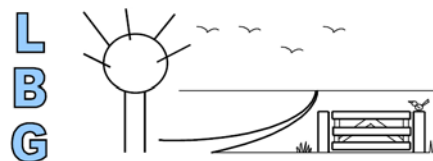
Vogelexcursie Ooijpolder voor beginners

GROESBEEK – Iedereen kent de
witte eend die vreedzaam zwemt
bij de waterkant. Maar er zijn er
in de Ooijpolder nog veel meer
soorten vogels die er te zien zijn.
Met alleen vissen die van wa-
terplanten en insecten leven,
maar ook eenden die duiken naar
schelpen zoals de kluifend of de
zandjager op Strake vissen zo-
als de grote karpers. In de vol-
gendende foto's zien we een
witte eend met een zwart hoofd.
Dit is een soort van de Ooijpolder.
Foto: H. van der Meer

Overleg met aannemer en gemeente
over hydrologie van bouwplan
Groen Groesbeek, toezeggingen
gedaan, WMG trekt zienswijze in
Koersdocument Omgevingsvisie
Rondleiding in De Bruuk voor stu-
denten
Excursie groene organisaties voor
raadsleden
Eindelijk maatregelen gemeente in
spoorkuil t.b.v. reptielenpopulatie,
verlenging schermen en onder-
houd leefgebied
Grote deelname vrijwilligers aan LBG-
Natuurwerkdag in de spoorkuil
Zienswijze op ontwerp bestemmings-
plan Herinrichting Ooijse Graaf,
ingetrokken na overleg met en
toezegging van zandwinner
Idem voor zienswijze ontwerp ont-
grondingsbesluit provincie
Zienswijze op ontwerp omgevings-
vergunning Zonnepark Lagewald,
plan deels aangepast
Jubileumlezing Meino Smit over
duurzame landbouw 2040
Pleitbezorger van (Inter)Nationaal
Park Reichswald/Ketelwald

Jo de Valk
Nel van den Bergh

Jaarprogramma 2024 Landschapsbeheer Groesbeek

Middelste bonte specht bij het nesthol. Foto: Henny Brinkhof

Werkochtenden

Op elke eerste zaterdag van de maand gaan de vrijwilligers aan de slag met praktisch landschapsbeheer in de gemeente Berg en Dal. De werkzaamheden bestaan uit het snoeien van struweel, knotten van bomen, schonen van poelen, verwijderen van bosopslag uit schraalgraslanden en hei, planten van heggen etc. Jaarlijks in november doet LBG mee aan de Landelijke Natuurwerkdag. Soms zijn er extra werkochtenden gepland. We werken van 9 tot 12 uur. Kijk voor meer info op de website van de WMG.

Info-avonden

In de winterperiode organiseert LBG jaarlijks een of meer informatieavonden. Deze mag u in ieder geval niet missen: op vrijdag 12 januari 2024 staan de spechten op de Wolfsberg centraal. Rob Bos vertoont de film die hij over de middelste bonte specht heeft gemaakt en Henny Brinkhof presenteert nieuwe beelden van het gedrag van de zwarte specht.

Aanvang: 19.30 u.

Locatie: dorps huis De Slenk op De Horst (naast de kerk)

Aanmelden is verplicht, per email: paul.ivn.lbg@gmail.com

12 januari 2024
infoavond
Spechten

Wandelingen

Ook komend jaar staan er weer interessante wandelingen met LBG-gidsen op het programma. T.z.t. worden de wandelingen aangekondigd in de lokale media:

Duivelsberg en Wylerberg op 26 mei

Start: 14 u bij minicamping Wylerberg, Oude Kleefsebaan 427, Berg en Dal

Natuurparel het Schildbroek op 30 juni

Start: 14 u bij einde insteekweg Boersteeg 2 tot 12 te Groesbeek

Holthurnsche Hof, Nederrijk en Meiberg op 20 oktober

Start: 13 u bij Fletcher Hotel Holthurnsche Hof, Zevenheuvelenweg 48a in Berg en Dal (deze wat langere wandeling start om 13 uur en duurt ca. 3 uur)

Stand van zaken energietransitie Berg en Dal

Vier jaar geleden, in december 2019, gaf de gemeenteraad van Berg en Dal het groene licht voor grootschalige, lokale opwekking van duurzame energie. Daarmee zou in 2023 het doel van 16% duurzame energieopwekking moeten worden gerealiseerd. Voor zonneparken werden twee zoekgebieden aangewezen en binnen korte tijd lagen er meer dan 20 initiatieven. Tot zover het beleid, maar de realiteit bleek weerbarstiger. Hoe staat het er nu voor en komt het doel al in zicht?

Dit artikel is een vervolg op het stuk in Milieujournaal 186 (mei 2022) waarin de stand van zaken van de zonneparken in Berg en Dal is beschreven. We zijn nu anderhalf jaar verder; bovendien is het eind 2023, het eerste ijkjaar in de doelstellingen van de energietransitie. Een goed moment om de balans op te maken.

De voornemens waren ambitieus, toen de gemeenteraad eind 2019 de Ruimtelijke Visie Duurzame Energie Opwekking vaststelde. De gemeente wil 'klimaatneutraal' zijn in 2040, uiterlijk in 2050. Klimaatneutraal betekent in deze visie dat huishoudens en bedrijven in Berg en Dal geen fossiele brandstoffen meer gebruiken voor het verwarmen van gebouwen, koken, productieprocessen en transport. Dit gaat dus alleen over het directe energiegebruik. Verderop in dit artikel kom ik terug op deze uitleg van het begrip klimaatneutraal want hier is nog wel een kritische kanttekening bij te plaatsen.

Als tussendoel is gesteld dat in 2023 16% van het (directe) energiegebruik duurzaam moet worden opgewekt, en in 2030 55%. Het tussendoel van 2023 moest behaald gaan worden door in het eerste jaar 3 tot 5

Uitzicht op De Bruuk vanaf de voormalige vuilstort Dukenburg. Bovenop het stort zouden volgens de gemeente tamelijk probleemloos zonnepanelen kunnen worden gelegd.
Foto: Nel van den Bergh

zgn. 'pilots' toe te staan, projecten waarvan geleerd moet worden: hoe ging het met de landschappelijke en maatschappelijke inpasning. Op basis daarvan wordt bepaald of het beleid bijstelling behoeft.

Behalve de twee zoekgebieden, de ene in het open hellinggebied tussen de Wylerbaan en Boersteeg/Lagewald en de andere in de Duffelt tussen Leuth en Millingen, werd er ook nog een aantal specifieke locaties benoemd zoals parkeerplaatsen, rioolwaterzuiveringen, twee grote zandwinplassen in de Duffelt en het voormalige stort naast De Bruuk. Dit zijn zgn. 'no regret' [vertaling: geen spijt] locaties waar vanwege de ligging geen tot weinig weerstand tegen zonnepanelen wordt verwacht. Daar zou dan volstaan kunnen worden met een eenvoudige verguningsprocedure.

Tot zo ver de plannen. Hoe ging het daarna met de uitvoering?

In het volgende jaar (2020) benoemde het college 4 pilotprojecten waarvoor het plan voor een zonnepark mocht worden uitgewerkt. Deze waren gekozen uit ruim 20 ingediende principeverzoeken voor een zonnepark ergens in de zoekgebieden. Aan belangstelling dus geen gebrek. Ook mocht een plan voor zonnepanelen bij de rioolwaterzuivering aan de Botsestraat bij Kekerdom worden uitgewerkt. Eind 2020 besloot het toenmalige college in deze coalitieperiode [tot mei 2022] geen nieuwe pilots meer te benoemen, tenzij een eerdere pilot afvalt. Alleen specifieke locaties mochten nog worden toegevoegd. Begin 2021 meldde zich Coöperatie Energierijk met een plan voor zonnepanelen op de voormalige stortplaats Dukenburg bij De Bruuk.

De initiatiefnemers van de geselecteerde projecten konden verder met de ontwikkeling van hun plannen, het opstarten van het participatieproces en het laten uitvoeren van de benodigde onderzoeken.

Hoe staan de zes projecten er nu voor?

1. Wiek-II (Millingse Zon)

Eind 2021 werd duidelijk dat er weinig draagvlak was voor dit project (5,7 hectare) aan de Crumpsestraat bij Millingen. Het lag te dicht bij de bebouwde kom, zo oordeelde de gemeenteraad. Dit initiatief is dan ook beëindigd.

2. Riolwaterzuiveringsinstallatie Millingen

De aanvraag voor een omgevingsvergunning voor een zonnepark (7 hectare) rondom de RWZI aan de Botsestraat is momenteel in behandeling, aldus de meest recente informatie van de gemeente. Slechts een beperkt deel van de grond is eigendom van het Waterschap Rivierenland. Het zonnepark komt grotendeels op reguliere, agrarische grond. De specifieke locatie (het terrein van de RWZI) wordt dus opgerekt. Of dit inderdaad een 'no regret' locatie is waarvan je geen spijt hoeft te krijgen zal nog moeten blijken, want er is wel degelijk weerstand tegen dit plan ontstaan vanuit de omgeving. In combinatie met het grote plan ZEBRA vinden omwonenden dat er te veel zonnenvelden in hun omgeving komen.

3. Plan ZEBRA, tussen Leuth en Millingen

In dit grote project willen de initiatiefnemers 50 hectare zonnepanelen – 43 hectare op land, 7 hectare op de zandwinplas Biesterveld – combineren met 50 hectare natuur en landschap. Voor de landschappelijke inpassing is bureau ZEBRA, die namens Statkraft en ABO wind het plan ontwikkelt, een samenwerking aangegaan met de Vereniging Nederlands Cultuurlandschap (VNC) die de komende 30 jaar het nieuwe landschap gaat beheren. Het college verwacht dat het ontwerp bestemmingsplan nog dit jaar ter inzage wordt gelegd.

4. Lagewald

Voor dit project is in oktober 2023 een omgevingsvergunning verleend. Nadat een perceel met geplande zonnepanelen is geschrapt, resteerde een gebied van 11 hectare waarvan 9 hectare velden met zonnepanelen. Het is nog niet bekend of belanghebbenden beroep tegen het besluit hebben ingesteld. Dit is het enige project in onze gemeente dat een gegarandeerde stroomaansluiting heeft.

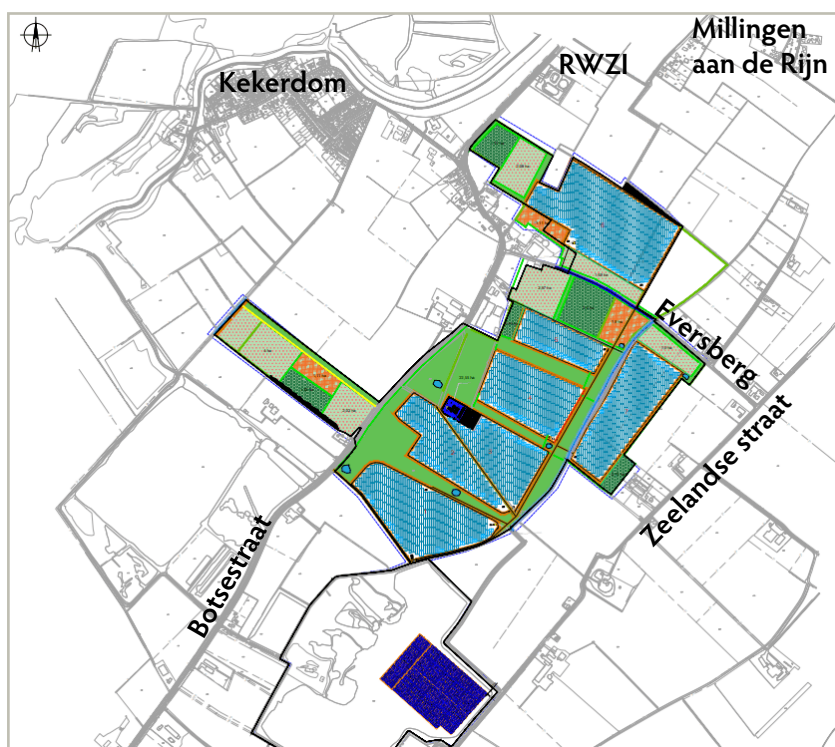
5. Boersteeg

Rondom dit initiatief is het ruim twee jaar stil geweest. Inmiddels heeft de gemeente een hernieuwd principeverzoek ontvangen voor dit project van ca. 8 hectare aan zonnepanelen. Over deze locatie is eerder in Milieujournaal 183 (mei 2021) uitgebreid bericht.

6. Voormalige stortplaats 'De Dukenburg' nabij De Bruuk

Dit zou om 2 hectare gaan. Omdat het project nog niet concreet is, valt er verder niets over te melden.

Als we nu tegen het einde van 2023 de stand opmaken, zien we dat nog geen enkel project definitief is. Zonnepark Lagewald is het verst in de procedure en heeft een gegarandeerde aansluiting op het net. Misschien kan de bouw volgend jaar beginnen. Daarna volgt het plan van Zebra in de Duffelt dat binnenkort de bestemmingsplanprocedure in gaat.

Het inrichtingsplan van plan ZEBRA tussen Leuth en Millingen. In totaal gaat het om 50 hectare zonnepanelen (oppervlakte bedekt door glas) en 50 hectare natuur en landschap (dit is inclusief de onderhoudspaden tussen de rijen panelen e.d.). Deze invulling is conform de voorwaarde die de gemeente aan de inrichting van zonneparken stelt, namelijk dat er maximaal 50% van de oppervlakte met zonnepanelen mag worden belegd. Hoe groter de zonnenvelden, hoe groter de groenstroken eromheen. Middenonder op de kaart is de plaatsing van zonnepanelen op het water van de plas Biesterveld aangeduid. Dit hoort ook bij het grote project.

Middenboven is de locatie van de rioolwaterzuiveringsinstallatie (RWZI, project 2) aangegeven. Daar is ca. 7 hectare aan zonnepanelen gepland.

Bron: ZEBRA, bewerking Nel van den Bergh

Standpunt WMG over zonnepark Lagewald

In het oorspronkelijk plan zouden ook op het noordwestelijk landbouwperceel (linksboven, donkergroen op de kaart) zonnepanelen komen. Na protest van de buurt is dit perceel komen te vervallen. Dat heeft als gevolg dat de zonnepanelen in een veel dichtere bezetting op de resterende velden komen te staan. Ook betekent dat het einde voor het voornemen om met gerichte maatregelen het leefgebied van de patrijs te verbeteren. In reactie op de zienswijze van de WMG (ingediend mede namens Stichting Landschap Ooijpolder-Groesbeek en IVN Rijk van Nijmegen) is het inrichtingsplan op het laatst toch nog aangepast. Op het meest zuidelijke perceel is een zichtlijn op het achterliggende, kleinschalige landschap gemaakt. De WMG had voorgesteld om dit hele perceel vrij te houden van zonnepanelen, gezien de grote cultuurhistorische waarde van het landschap op deze plek. Helaas. Achteraf bleek dat ook de provincie Gelderland dit had geadviseerd. TP Solar wilde daar niet op ingaan.

Een ander kritiekpunt is dat de landschappelijke inpassing met struweel bij de hekwerken aan de wegwand (de weg Lagewald die het zonnepark doorsnijdt, zie midden van de kaart) wordt aangebracht. Volgens de gemeente en projectontwikkelaar is het een tegemoetkoming aan de buurt om de panelen op deze manier aan het oog te onttrekken.

Het risico is dat vogels en dieren die schuilen in dit struweel bij gevaar maar één kant op kunnen vluchten, namelijk naar de weg.

De natuurorganisaties hebben besloten niet in beroep te gaan tegen het besluit tot vergunningverlening. Wel gaan ze de ontwikkeling van dit zonnepark nauwlettend volgen. Het is tenslotte een 'pilot', opdat men ervan kan leren.

Kaart: TP Solar

Voor het kunnen leveren van zonnestroom moet Zebra echter wachten op versterking van het stroomnet. Dat geldt ook voor alle andere initiatieven.

Conclusie: misschien is er volgend jaar 9 hectare zonnepanelen in aanbouw.

Onhaalbaar?

Met 9 hectare zonnevelden is de doelstelling voor 2023 bij lange na niet gehaald. Die was om 16% hernieuwbare energie binnen de gemeente op te wekken. Dit komt ongeveer overeen met 180 hectare zonnepanelen. En in 2030 zou 55% duurzaam moeten worden opgewekt, dat staat gelijk aan 450 hectare zonnepanelen. Dat is in het huidige tempo volstrekt niet haalbaar. Wie gelooft er nog in deze energietransitie?! De gemeenteraad

kennelijk wel, want onlangs heeft zij in het kader van de op te stellen Omgevingsvisie expliciet bevestigd dat vastgehouden moet worden aan het doel om klimaatneutraal te zijn in 2024, uiterlijk in 2050. Dan praten we over 750 hectare zonnepanelen (exclusief de benodigde landschappelijke inpassing). Op een totaal van 3.500 hectare cultuurgrond zou dat betekenen dat een kwart daarvan belegd wordt met zonneparken.

Nu is het altijd moeilijk om (ver) in de toekomst te kijken, maar het lijkt niet voorstelbaar dat dit over 16 jaar werkelijkheid zal zijn. Het huidige klimaatbeleid van onze gemeente lijkt dus meer luchtftietserij dan een realistisch voornemen. De gemeente staat daarin overigens niet alleen, ook andere gemeenten worstelen met hetzelfde probleem.

*Dit fraaie uitzicht van-
af de Boersteeg op het
kleinschalige, Duitse
cultuurlandschap gaat
de komende 25 jaar
grotendeels verdwij-
nen door de komst van
zonnepark Lagewald.
Toch jammer.*

Foto: Nel van den Bergh

Elektriciteitsnet

De grootste, naoorlogse ombouw van Nederland, zo wordt de energietransitie wel genoemd. Niet zo gek dus dat het begin moeilijk is en dat het omzetten van serieuze voornemens in praktische oplossingen tegen knelpunten aanloopt.

Het grootste knelpunt is dat het huidige stroomnet de veranderingen in zowel vraag als aanbod van elektriciteit niet aankan. De vraag naar energie neemt nog steeds toe (want meer huishoudens, meer bedrijven, economische groei), tegelijkertijd schakelt de maatschappij over van fossiele energiebronnen naar stroom. Waar de aanbodzijde voorheen bestond uit te reguleren elektriciteitscentrales, komt daar nu een groeiend aanbod van duurzaam opgewekte stroom bij die bovendien piekbelastingen veroorzaakt. Zonne- en windenergie is niet altijd beschikbaar en loopt niet synchroon met de vraag naar energie. Overdag schijnt de zon, 's avonds doen we het licht aan en gaan we zitten 'netflixen'. In de winter leveren zonnepanelen nauwelijks stroom, terwijl de warmtebehoefte van huishoudens dan groot is. En op zonnige zomerdagen is er soms veel te veel stroomproductie waardoor het net overbelast raakt.

Het aanpakken van deze congestie middels het verzwaren van het fysieke kabelnetwerk gaat nog zeker een aantal jaar duren. Een groot probleem daarbij is het gebrek aan voldoende geschoold personeel. Ook is congestiemanagement noodzakelijk: het op elkaar afstemmen van vraag en aanbod. Fabrieken zouden bijvoorbeeld een tandje kunnen af- of bijschakelen naar gelang de be-

schikbare hoeveelheid stroom. Digitalisering en data spelen daarbij een zeer belangrijke rol. Daarnaast moeten er praktische mogelijkheden voor de (tijdelijke) opslag van elektriciteit worden ontwikkeld. Dat hoeft niet perse in lithium-ion accu's waarvoor schaarse of schaarser wordende grondstoffen nodig zijn. Denk ook aan opslag in de vorm van kinetische energie (zwaartekracht), warmte, samengeperste lucht, waterstof etc. Samenvattend zou je kunnen zeggen dat er een heel nieuw energiesysteem (opwek, gebruik, transport en opslag) moet worden ontwikkeld.

Landbouwgrond

Het is begrijpelijk dat zonneparken weerstand oproepen. Het zijn (grootschalige) veranderingen in het landschap die het woongenot van omwonenden flink kunnen aantasten. Het is moeilijk vast te stellen of de weerstand bij burgers echt toeneemt, maar in de politiek lijkt dat wel het geval. Dat komt deels uit de hoek van partijen die de klimaatcrisis en energietransitie minder prioriteit geven of heel anders willen aanpakken bijvoorbeeld met kernenergie. Of partijen die zeggen op te komen voor het boerenbelang. Dergelijke standpunten afdoen als 'rechtse praat' is te gemakzuchtig, want de onderliggende vraag is heel legitiem: kunnen we wel zoveel landbouwgrond aan de voedselproductie onttrekken om vol te leggen met zonneparken? De gangbare landbouw met haar hang naar schaalvergroting zegt duidelijk nee. En dat zouden voorstanders van werkelijk duurzame landbouw ook moeten zeggen, maar om een andere reden. Dat betoogt o.a. Meino Smit over wiens onderzoek naar het energiegebruik in de landbouw in het vorig Milieujournaal 190 (september 2023) uitgebreid is geschreven. Hij toonde aan dat er enorme hoeveelheden energie gebruikt worden voor onze landbouwproductie, die in Nederland op het eerste gezicht heel efficiënt lijkt (hoge opbrengst per dier of hectare). Bij nader inzien is het een ander verhaal. Ten behoeve van iedere hectare voedselproductie in Nederland is nog eens 1,7 hectare elders in gebruik: voor productie van grondstoffen en hulpmiddelen. Denk aan mijnbouw, gebouwen, trekkers en machines, veevoer, kunstmest, bestrijdingsmiddelen, elektronica, transport en infrastructuur. Onze landbouwproductie kost heel veel

energie. Er moet veel meer energie in dan er uit komt. Gemiddeld genomen is voor iedere Joule (eenheid van energie) die in de voedsellandbouw wordt geproduceerd, een input van 2,4 Joule nodig. Dit is een gemiddelde, akkerbouw bijvoorbeeld slurpt veel minder energie dan glastuinbouw en veeteelt. De komkommer spant de kroon: om zo'n groene waterbom te produceren moet er 70 keer zoveel energie ingestopt worden dan hij aan energetische waarde oplevert. Dit kan alleen als energie goedkoop (of gesubsidieerd) en ruim beschikbaar is. Zo'n voedselsysteem is in de toekomst niet houdbaar, want energie en grondstoffen worden vroeg of laat schaars. [Dit geldt natuurlijk voor de hele economie die op groei, consumptie en verspilling is gericht.] Voeg daar de andere milieuproblemen bij waar we mee te maken hebben zoals verlies van biodiversiteit, onvoldoende schoon oppervlaktewater, bodemdegradatie, vermisting en verzuring door stikstof en de conclusie luidt: het moet anders. Voor een werkelijk duurzame landbouw - met veel minder energiegebruik en veel minder import van voedsel, veevoer en grondstoffen - hebben we in de toekomst alle landbouwgrond nodig.

Schatting van de CO₂-uitstoot van een gemiddeld huishouden, per jaar.

Bron: Milieu Centraal, 2023

Hoe dan verder?

Terug naar onze gemeente en onze energie-opgave. Het college heeft in oktober 2023 een vragenlijst uitgezet onder de bevolking waarin inwoners konden aangeven hoe ze denken over de energietransitie: nemen

inwoners zelf maatregelen om energie te besparen, moet de gemeente daar een rol in spelen en moet er energie worden opgewekt met windturbines en onder welke voorwaarden. De uitkomst is nog niet bekend, maar duidelijk is dat er nagedacht wordt over de optie van windturbines op het grondgebied van Berg en Dal.

Een van de vragen was hoe hoog deze turbines maximaal mogen zijn. Dat is een wat onhandige vraag, want voor commerciële windturbines geldt dat ze steeds hoger worden. Dat heeft te maken met de SDE++ subsidie die het rijk verleent; de subsidie is gebaseerd op het verschil in kostprijs van groene stroom en grijze stroom. Een grote windturbine is duurder, maar produceert veel meer stroom. De kostprijs van die stroom is lager dan van een kleine windturbine. Vandaar de trend naar hogere windturbines. Misschien zijn lagere windturbines wel haalbaar als zo'n project door een lokaal initiatief van burgers en gemeente wordt uitgevoerd. Lokale betrokkenheid, met financieel gewin, vergroot vaak het draagvlak.

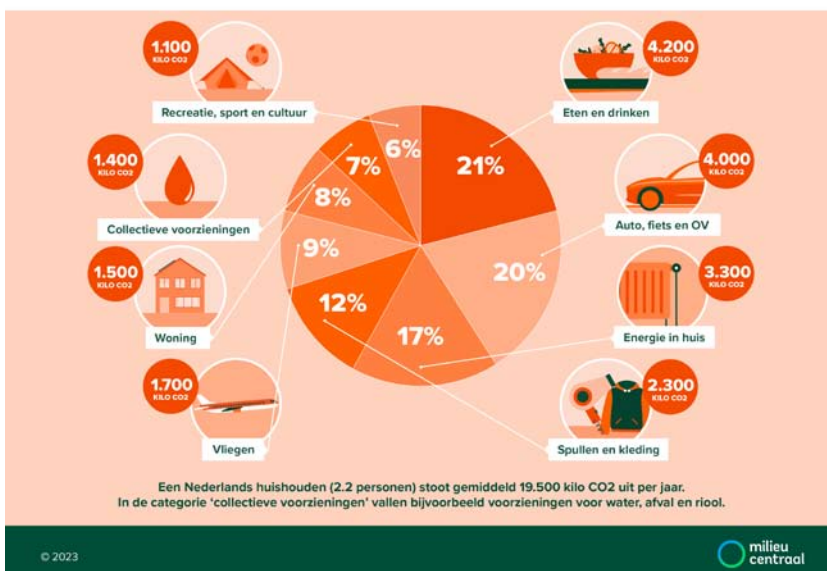
Afgezien daarvan is niet zo snel te bedenken waar deze turbines binnen onze gemeente geplaatst zouden moeten worden. Het waait hier niet zo hard en de landschappelijke waarde van ons buitengebied is groot. Dat is eigenlijk ook de kern van het probleem van het op het bordje van iedere gemeente leggen van de energieopgave. Daardoor worden niet de meest optimale locaties gekozen.

Tenslotte

Ik zou nog terugkomen op het begrip klimaatneutraal dat in het kader van de energievisie van de gemeente is opgevat als het verduurzamen van het directe energiegebruik van huishoudens en bedrijven. Dat is echter maar een deel van het plaatje: alle producten die we kopen zijn gemaakt met gebruik van (meestal fossiele) energie. Het plaatje hiernaast geeft een schatting van de bijdrage van de verschillende categorieën en bezigheden aan de totale CO₂-uitstoot van een gemiddeld Nederlands huishouden. Dan zien we dat meer dan 40% van de uitstoot zit in voedsel, kleding en spullen. In een volgend artikel gaat we daar verder naar kijken.

Nel van den Bergh

WAT VEROORZAAKT DE MEESTE CO₂-UITSTOOT? CO₂-UITSTOOT VAN EEN NEDERLANDS HUISHOUDEN

Nieuws uit het bestuur

Het bestuur vergadert maandelijks, meestal op de laatste woensdagavond van de maand. Niet alleen bestuursleden nemen deel maar ook actieve leden. Ieder lid van de WMG kan de vergadering bijwonen. Nieuwe bestuursleden, actieve leden en verjonging zijn welkom!

De volgende onderwerpen kwamen de laatste maanden aan de orde:

- De middag in de Slenk met spreker Meino Smit in verband met ons jubileum was zeer geslaagd. Zijn voordracht over de toekomst van de landbouw was interessant. Er was een goede opkomst en gevarieerd publiek wat leidde tot een levendige discussie met Meino Smit na de toespraak. Dank aan iedereen die zich voor deze middag heeft ingezet.
- Omgevingsvergunning Zonnepark Lage-wald. TP Solar heeft in overleg met ons het inrichtingsplan aangepast. In het plan zijn in het zuidelijke deel van een perceel panelen verwijderd om een doorzicht te behouden waardoor een deel van de landschap-pelijke, ecologische en cultuurhistorische problemen is opgelost. De groene rand rondom het perceel is ter compensatie kleiner gemaakt. Nog niet helemaal tevreden hebben we na een discussie met andere natuurorganisaties besloten om niet naar de rechter te gaan omdat de slaagkans klein is.
- Noordrijn-Westfalen wil naast de Eifel een tweede Nationaal Park. Het Reichswald is een kanshebber. Meerdere natuurorganisa-ties van zowel Duitse als Nederlandse zijde zijn voor een grensoverschrijdend natio-naal park. De aangrenzende Nederlandse bossen, het Koningsven en natuurgebieden in Berg en Dal zouden kunnen worden aangesloten. Het is afwachten of de keuze op het Reichswald valt.
- We houden ons bezig met meerdere bestemmingsplanwijzigingen, zoals de woningbouw op Dekkerswald en op het Reomie terrein bij dorp Ooij, de bouw en biologische landbouw plus natuurplannen van Landgoed de Kleverbergh. Dit laatste is een initiatief van vereniging Leven met het Land in samenwerking met ARK Rewilding Nederland.
- Het herinrichtingsplan Ooijse Graaf waarop wij een zienswijze hebben ingediend vanwege mogelijk ongewenste dempende effecten op naastgelegen Natura2000-gebied, is nog in procedure. We zijn in overleg met ARK.
- De Landelijke Natuurwerkdag van LBG is uitstekend verlopen. Er is hard gewerkt met veel mensen in de Spoorkuil. Dit zullen de zandhagedissen waarderen.
- We hebben weer deelgenomen aan het partneroverleg natuur en landschap. Dit is een overleg met meerdere organisaties op uitnodiging van de gemeente. Het onder-werp was onder andere biodiversiteit.

Graag verwijzen we naar de website van de WMG: <https://www.wmg-groesbeek.nl> Daar vind je altijd actuele informatie over de belangrijkste onderwerpen. Door regelmatig even te kijken bij 'Nieuws' blijf je goed op de hoogte. Voor eventuele vragen kun je altijd één van de bestuursleden benaderen. Hun namen vind je op de website.

Of mail met de secretaris Victorien Mertens: secretaris@wmg-groesbeek.nl

Victorien Mertens

Gezocht: penningmeester

In verband met het tussentijds terugtreden van de huidige penningmeester is het bestuur van de WMG dringend op zoek naar een nieuwe penningmeester! Wij gaan graag in gesprek met leden die hiervoor belangstelling hebben en meer willen weten over de inhoud van de functie. Stuur hiervoor een email aan secretaris@wmg-groesbeek.nl

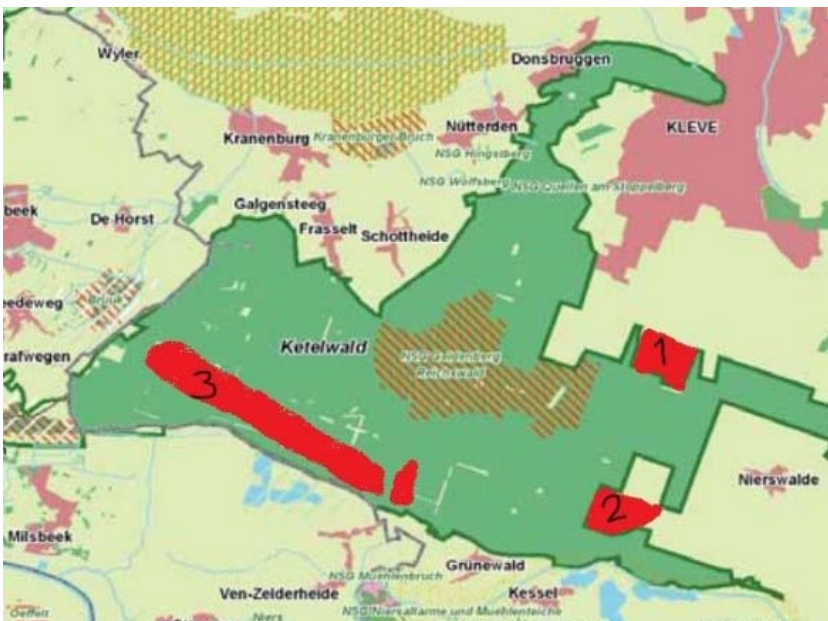
Windturbines in het Reichswald

In Milieujournaal 186 (mei 2022) werd bericht over de nieuwe wetgeving voor de opschaling van duurzame energie in Duitsland en wat dit voor gevolgen kan hebben voor het Reichswald, en gezien de nabijheid van Nederlandse (natuur)gebieden daarmee ook voor Berg en Dal. Inmiddels zijn we anderhalf jaar verder. Tijd voor een update.

Om het geheugen wat op te frissen eerst een korte terugblik.

Bij het uitbreken van de oorlog in Oekraïne in februari 2022, en omdat Duitsland in hoge mate afhankelijk was van Russisch gas, stelde de Duitse regering een noodverordening in die een versnelling van de energietransitie mogelijk moest maken. Een noodverordening is een maatregel die alleen bij hoge uitzondering wordt ingesteld, bijvoorbeeld wanneer het landsbelang acuut in gevaar is, en dan enkel voor korte duur. Dat laatste lijkt niet aan de orde aangezien de verordening al anderhalf jaar bestaat en een einde niet in zicht is. Met het pakket aan maatregelen is enerzijds de wetgeving ter bescherming van natuur, milieu en landschap drastisch uitgekleeft en anderzijds zijn procedures verkort en mogelijkheden tot bezwaar ingeperkt. Het is daarom niet verwonderlijk dat in de afgelopen periode ook in gebieden met een hoge ecologische en landschappelijke waarde windturbines en zonnepanelen uit de grond zijn gestampt. De fixatie op het opwekken van duurzame energie en daarbij de natuurwaarden uit het oog verliezen was onlangs voor een aantal leden van Die Grünen/Bundnis 90 reden om een 'dissidentengroep'

Kaart van het Reichswald en omgeving, met daarop in rood de zones aangegeven waar (mogelijk) windturbines gaan komen.

op te richten. Zij vinden, en met hen veel natuurorganisaties, dat het allang niet meer gaat om het beschermen van de natuur, maar veeleer om het spekken van de portemonnee van grondeigenaren, projectontwikkelaars en energiereuzen. Deze ontwikkeling heeft helaas ook gevolgen voor het Reichswald en de aangrenzende gebieden.

Op het kaartje staan de drie potentiële zones voor windenergie in en aan het Reichswald aangeduid. Zone 1 is dorpskern Reichswalde. Afgelopen oktober heeft de Kreis Kleve een bouwvergunning afgegeven voor twee turbines van 250 meter hoog. Hoewel de windturbines niet in het bos zullen verrijzen maar op een paar honderd meter van de bosrand, zullen de gevolgen er niet minder om zijn. In de onmiddellijke omgeving bevinden zich horsten van de Oehoe, Havik, Rode wouw en andere beschermde (roof)vogels. De Zwarte ooievaar is er gezien, evenals elk jaar terugkerende Wespeneieren. Minstens vier verschillende vleermuissoorten hebben hier hun jachtterrein. Grote kans dat deze vergunning vóór het in werking treden van de noodverordening niet zou zijn afgegeven. Maar met de nieuwe spelregels – onder andere een radicale vermindering van minimumafstanden tot horsten – heeft het er alle schijn van dat binnen afzienbare tijd de eerste schop de grond in gaat. Voor deze specifieke locatie moet overigens nóg een ingrijpende, vaak onderschatte en zelfs 'vergeten' handeling worden verricht: er zal voor het transport van de enorme onderdelen nieuwe infrastructuur moeten worden aangelegd. En gezien de afstand tot de doorgaande weg niet zo'n klein beetje ook. Een zoveelste fragmentatie van het gebied.

Wanneer de twee windturbines in zone 1 gerealiseerd zijn, bestaat er een gerede kans dat het hele bos te maken krijgt met een zgn. 'Vorbelastung', zeg maar een soort afwaardering. Daardoor kunnen (veel) meer windturbines vereenvoudigd gebouwd gaan worden, ook in het bos. Projectontwikkelaars zijn zeer gespist op het verkrijgen van zo'n 'Vorbelastung'. In de motivering van de bouwvergunning hengelde het bedrijf dat de turbines in zone 1 wil bouwen naar een afwaardering door te wijzen op de aanwezigheid van andere turbines op kilometers afstand van het Reichswald. Wel een invloed

Een veel gehoorde opmerking is dat we eerst door de zure appel heen moeten bijten. Dat we nu even wat natuur moeten opofferen maar als binnenkort de wereld op stroom draait, kan de natuur groeien en bloeien als nooit tevoren. Dat zou enigszins kloppen als zonne- en windenergie ondertussen een significant aandeel in het totale energieverbruik zouden leveren. Helaas is dat niet zo. Bij de start van de Duitse 'Energiewende' (2011) was de doelstelling dat windenergie in 2030 – dat is dus over zes jaar – 30 procent van het totale energieverbruik zou gaan leveren. De teller voor windenergie (32.000 gerealiseerde turbines) staat momenteel op nog geen 4 procent; zonne-energie een krappe 2 procent. Vergelijk hiermee de doelstellingen in Nederland. Volgens Energie Beheer Nederland moet in 2040 zo'n 30 procent van het totale energieverbruik uit windenergie komen. In 2050 zelfs meer dan de helft.

Windturbine in bosgebied. Binnenkort ook in het Reichswald?

van meerdere kilometers veronderstellen, maar een oehoehorst op een enkele honderden meters afstand is kennelijk geen probleem.

Het zal niemand verbazen dat ook de initiatiefnemers van zone 2 (dorpskern Nierswalde) en zone 3 (Kartenspielerweg) reikhalzend uitkijken naar een dergelijke afwaardering. Met de nieuwe wetgeving hoeft daarop mogelijk niet eens te worden gewacht. Volgens de noodverordening komt immers vrijwel elk natuurgebied voor de realisatie van duurzame energieopwekking in aanmerking.

Zijn die nieuwe spelregels niet in strijd met Europese wetgeving zoals de Vogel- en Habitatrichtlijnen? Ja, dat zijn ze. Maar omdat er gekozen is voor een noodwet, kan de Duitse overheid betrekkelijk eenvoudig haar gang gaan. Nog zorgelijker is dat de Duitse strategie binnen de Europese kantoren aan populariteit wint. Geluiden om de energietransitie te versnellen door het ontmantelen van natuurwetgeving en het bemoeilijken van bezwaar maken, worden steeds sterker. In 2017 werd het project 'Kartenspielerweg' (zone 3) in de ijskast gezet. Burgemeester Böhmer van Kranenburg en zijn mede CDU-ers in de gemeenteraad maken er geen geheim van: zij roepen al jaren dat

ze het windturbineplan in het Reichswald nieuw leven zullen inblazen als de wetgeving daartoe de ruimte geeft. Mocht dit plan weer op tafel komen, dan dreigen net als destijds de belangen van Natuurmonumenten en de gemeenten Gennep en Berg en Dal geschaad te gaan worden.

Eenzijds zijn de urgentie en het bewustzijn om de ons nog resterende natuur te beschermen sinds 2017 onmiskenbaar gegroeid. Niet alleen bij burgers en natuurorganisaties maar ook bij de Europese politiek, getuige de Green Deal. Aan de andere kant regeert het geld als nooit tevoren en kijkend naar de laatste verkiezingsuitslag in Nederland vinden veel burgers minder natuur geen probleem. Alleen een toekenning van het predicaat 'Nationaal Park' lijkt het Reichswald te vrijwaren van industriële ingrepen zoals windturbines. Voorlopig dan toch.

John Tampoebolon

Bronnen

ebn.nl
bmwk.de
riffreporter.de

(Inter)Nationaal Park Reichswald/Ketelwald

Bijna twintig jaar geleden lanceerden we het idee van een grensoverschrijdend natuurpark Ketelwald. Het idee werd positief ontvangen en samen met Natuurmonumenten, Forstamt Kleve en het NABU Naturschutzstation Niederrhein hebben we het uitgewerkt in een Interreg-project waardoor tal van door ons aangedragen projecten konden worden gerealiseerd. Bovendien kwam er een toekomstvisie met nog meer projectideeën voor het Ketelwald. Het merendeel daarvan werd in de loop van de tijd uitgevoerd maar nog steeds leek de tijd niet rijp voor een gezamenlijk Nederlands-Duits natuurpark of zelfs nationaal park. Tot een paar maanden geleden.

In september 2023 kwam het bericht dat de Duitse deelstaat Noordrijn-Westfalen op zoek is naar een tweede locatie voor een Nationaal Park. Nu heeft alleen de Eifel deze status in Noordrijn-Westfalen. In zo'n gebied zou de biodiversiteit door natuurlijke ontwikkeling een impuls moeten krijgen. Van de zes mogelijke kandidaten is het Reichswald er één.

Ineens staat het Reichswald op de kaart als mogelijke kanshebber voor aanwijzing tot Nationaal Park. Zowel bij de NABU als de WMG, die destijds samen de Toekomstvisie Ketelwald hebben geschreven, gingen alle bellen rinkelen. Zou ons oorspronkelijke idee van een grensoverschrijdend Nationaal park, een (Inter)Nationaal Park, dan toch bewaard kunnen worden? Het zou al prachtig zijn als het Reichswald een Nationaal Park wordt, maar nog beter is het als ook de Nederlandse kant van het Ketelwald mee kan doen.

Het logo van het Ketelwaldproject uit 2005-2007 is nog steeds actueel en geeft duidelijk aan wat de bedoeling is van de Nederlands-Duitse samenwerking: natuur over grenzen heen.

De natuurwaarden aan de Nederlandse kant voegen veel toe aan die van het Reichswald: gebieden als de Sint-Jansberg (Natura2000), Duivelsberg, De Bruuk (Natura2000) en het Koningsven, maar ook het Groesbeeks bos heeft volop ontwikkelingsmogelijkheden. Ze

maken het gebied robuuster en doen recht aan de onlosmakelijke eenheid die het ooit als Ketelwald was.

Wat is een Nationaal Park?

De IUCN (International Union for Conservation of Nature) wordt internationaal gezien als de autoriteit als het gaat om natuurbeheer en natuurbescherming. Zij onderscheidt zes soorten beschermde natuurgebieden. Een Nationaal Park is er een van. De definitie is als volgt:

Nationaal park: Grote natuurgebieden of bijna-natuurlijke gebieden die worden behouden om grootschalige ecologische processen te beschermen, samen met de kenmerkende soorten en ecosystemen, die tevens zorgen voor ecologisch, culturele, spirituele, wetenschappelijke, educatieve, recreatieve en bezoekersmogelijkheden. De categorie moet gebaseerd zijn op de primaire beheerdoelstelling(en), die van toepassing moet zijn op ten minste driekwart van het beschermde gebied – de 75 procent-regel.

Zowel Duitsland als Nederland hanteren de definitie van het IUCN wat betreft Nationale Parken. Toch zijn er verschillen van interpretatie. In Duitsland acht men natuurlijke processen van groot belang in een Nationaal Park. Voor bossen is dat ook niet gek, want bos is in ons zeeklimaat, zonder ingrijpen van de mens, vaak het einde van de natuurlijke ontwikkeling van een begroeiing. Onder natte omstandigheden kan dat ook veen zijn, of vlak bij zee heide. Zo was het ontgonnen veengebied Koningsven ooit het resultaat van 8.000 jaar ongestoorde ontwikkeling. De meeste natuur in Nederland bestaat echter uit half-natuurlijke landschappen, waarin de natuur zich vrij ontwikkelt maar door af en toe ingrijpen van de mens in een bepaald ontwikkelingsstadium blijft hangen. Zo blijft door begrazing met schapen de heide in stand en de graslanden van De Bruuk worden geen bos omdat ze jaarlijks worden gemaaid. Om dergelijke waardevolle half-natuurlijke natuurgebieden te kunnen handhaven, heeft de IUCN de 75% regel ingevoerd. Dat wil zeggen dat minstens 75% van de oppervlakte van het Nationaal Park natuurlijk of bijna-natuurlijk moet zijn en 25% mag ook anders zijn bijvoorbeeld heide of natuurgrasland. Ook bossen zijn vaak half-natuurlijk, zowel

Reichswald

in Nederland als in Duitsland. Veel bomen zijn aangeplant, dus er niet vanzelf gekomen, waardoor naaldbomen de meeste bossen domineren. Van nature zouden hier loofbomen groeien. Daarnaast wordt er structureel hout geoogst zoals in het Reichswald en het Groesbeeks bos.

Om aangewezen te kunnen worden als Nationaal Park hoeft het gebied nog niet helemaal natuurlijk te zijn, maar de weg daarheen dient wel ingeslagen te worden. Dat kan door de bosnatuur haar gang laten gaan, maar het proces kan ook versneld worden door in te grijpen. Door het selectief kappen van naaldbos kan de omvorming van natuurlijk loofbos versneld worden. In een Nationaal Park zijn dergelijke ingrepen toegestaan.

Ook Nederland gaat uit van de richtlijnen van het IUCN, maar vat die de laatste jaren steeds ruimer op. Ligt de minimumgrootte van een Nationaal Park rond 1.000 ha, aan de Nederlandse kant gaat men tegenwoordig voor grotere gebieden. Nationaal Park nieuwe stijl, noemt men dat. Het Nationaal Park Drentse Aa is er een voorbeeld van. In zo'n Nationaal Park nieuwe stijl liggen grote natuurkernen (vaak Natura2000-gebied), omringd door een landschapszone resp. ontwikkelzone waarin landbouw en andere ruimtelijke functies nauw verweven zijn met natuur. In een versnipperd natuurlandschap als het Nederlandse betekent dit dat meerdere natuurgebieden onder het Nationaal Park worden gebracht, evenals de tussenliggende, vaak intensief gebruikte landbouwgronden en zelfs hele dorpen en steden.

Een dergelijk gebied zal niet voldoen aan de IUCN-voorwaarde van 75% natuurlijke natuur, maar de natuurkernen wellicht wel. Een (Inter)Nationaal Park Reichswald of Ketelwald zou wel aan de oorspronkelijke IUCN-richtlijnen kunnen voldoen. Het zou het bosgebied tussen Nijmegen en Kleve kunnen omvatten met daarin aan de randen heidegebieden (Mulderskop, Heumense Schans, Mookerschans, Mookerheide), moeras en natte schraalgraslanden (Koningsven, De Bruuk) en langs het Reichswald de Niers. In de toekomst zou het misschien ook mogelijk zijn om via verbindingzones de Oude Waal, Groenlanden en Millinger Waard toe te voegen aan dit Nationaal Park.

Het Reichswald

Het Duitse Reichswald is een ca 5.000 hectare groot aaneengesloten bosgebied dat slechts door twee wegen doorkruist wordt. Na de Tweede Wereldoorlog werd het zwaar gehavende bos voor een groot deel opnieuw aangeplant met grove den- en eiken, maar er zijn talrijke percelen met oude loofbossen en wildernispercelen bewaard gebleven. In het honderden jaar oude bosgebied Geldenberg kan de natuur al 50 jaar ongestoord zijn gang gaan. Hier kun je zien hoe indrukwekkend een natuurlijk bos eruit ziet. Het heeft niet voor niets de status van Natura2000-gebied gekregen.

Hoewel houtoogst een hoofddoelstelling in het Reichswald bleef, heeft de laatste decennia in toenemende mate bosomvorming plaats gevonden van naald- naar loofbos. Ook hebben stormen en bastkevers (bijvoorbeeld de letterzetter) ertoe bijgedragen dat flinke naaldbospercelen verdwenen zijn en plaats hebben gemaakt voor natuurlijke bosverjonging.

Hoewel het Reichswald momenteel voornamelijk voor bosbouwdoeleinden wordt gebruikt, is grootschalige ontwikkeling van natuurlijk bos dus goed mogelijk en kan er een flinke slag worden gemaakt om de biodiversiteit te vergroten. Door zijn ouderdom en grootschaligheid is die overigens nu al behoorlijk goed..

Het Reichswald is een uiterst belangrijk leefgebied voor roofvogels en wordt gekenmerkt door een hoge broedpopulatie van haviken, sperwers, buizerds, boomvalken en wespenspiegels. De laatste jaren hebben ook de Rode wouw en Oehoe zich gevestigd als

broedvogel. In de oude houtkernen van het bos leven zeker vijf soorten spechten: Kleine bonte, Middelste bonte en Grote bonte specht, Groene en Zwarte specht. Bovendien zijn deze oude houtkernen zeer rijk aan doodhoutkeversoorten. Van de bijna 800 keversoorten die er gevonden worden zijn er 240 aan dood hout gebonden.

Zwarte specht

Met twaalf soorten vleermuizen is het Reichswald voor deze soortengroep van nationaal belang voor Duitsland: Rosse vleermuis, Gewone grootvleermuis, Laatvlieger, Franjestaart, Brandt's vleermuis, Bosvleermuis, Ruige dwergvleermuis, Watervleermuis, Gewone dwergvleermuis, Grijs grootvleermuis, Kleine dwergvleermuis en Vale vleermuis.

Door het bos de mogelijkheid te geven zich door te ontwikkelen en ouder te worden, zal het aantal bosstadia toenemen. Naast oude en dikke bomen, zal er ook een aftakelingsfase optreden, waarbij bomen hol worden. Daarna kan een boom vaak ook nog wel honderd jaar verder leven voordat hij omvalt. Hierdoor ontstaat een bos met een zeer uiteenlopende leeftijdsopbouw, waarbij de biodiversiteit alsmaar toeneemt.

Landschap en geologie

Landschappelijk en geologisch is het bosgebied interessant omdat het op een eindmorene van het landijs van het Saalien (236.000-124.000 jaar geleden) ligt. Hieruit zijn landschapsvormen voortgekomen zoals de stuwwal, droge dalen, smeltwaterdalen, spoelzandwaaiers (Sandur) en oude scheefgestelde kleilagen. In de laatste ijstijd Weichselien (116.000-10.500 jaar geleden) werd löss op windluwe plaatsen afgezet.

Ook het Koningsven dat aan zowel Jansberg als Reichswald grenst, is een ijstijdenlandschap. Daar stroomde toen de Rijn als een negen kilometer brede vlechtende rivier die

daar in een rustige periode een zeldzame, compacte ijstijdklei afzette. Daarop stagneerde het water en kon 8.000 jaar lang een bijzonder rijk hoogveengebied tot ontwikkeling komen, gevoed door grondwater uit de stuwwal. Het Koningsven is dus onlosmakelijk verbonden met het Reichswald. Helaas werd het begin 1900 afgegraven, ontgonnen en als landbouwgrond in gebruik genomen. Als uitvloeisel van het Ketelwaldproject uit 2005-2007 wordt ca. 200 hectare van dat Koningsven gerenatureerd. Aan de voet van de Sint-Jansberg is daar al een begin mee gemaakt en er vormt zich daar al een bijzonder moeraslandschap. Binnenkort komt het deel dat grenst aan het Reichswald aan de beurt.

Natuur houdt zich niet aan landsgrenzen

Het Reichswald vormde samen met de bossen op de Nederlandse kant één geheel en werd Ketelwald genoemd. Daarom ligt het voor de hand het gebied als één geheel te zien. De natuur houdt zich immers niet aan grenzen. Wanneer we het Nederlandse beboste deel van de stuwwal erbij betrekken, wordt het gebied niet alleen ca. 4.000 hectare groter maar heeft het naast bos nog meer hoogwaardige natuur te bieden, die op het Duitse deel van de stuwwal nagenoeg ontbreekt. Heidevelden met o.a. Nachtzwaluw en Gladde slang (Mookerheide, Mulderskop), moerasgebieden met zeer grote biodiversiteit (Koningsven en De Bruuk tevens Natura2000-gebied). De Sint-Jansberg is vanwege zijn oude Eiken-Beukenbossen aangewezen als Natura2000-gebied en kenmerkt zich evenals de Duivelsberg door de vele beken die er stromen. Dit maakt het totale Ketelwaldgebied veel waardevoller dan het Reichswald alleen.

Nachtzwaluw

Mozaïek in Hagia Sophia, Istanbul. Christus met links keizer Constantijn IX Monomachus van Byzantium (huidige Istanbul) en rechts keizerin Zoë. Als rechtmatig erfgenaam van keizer Constantijn VIII zou zij trouwen met Otto III zodat het West- en Oost-Romeinse Rijk weer verenigd zouden worden. Otto overleed echter voordat het zover was.

Uitbreidingsmogelijkheden richting uiterwaarden Waal

Daarnaast zijn er nog meer ontwikkelingsmogelijkheden. Zo ligt de toegang tot het rivierengebied van de Waal in Nederland op maar anderhalve kilometer afstand van de beboste stuwwal, ook weer op de Nederlands-Duitse grens (Querdamm). Door slechts 50 ha landbouwgrond om te vormen tot natuur zou op termijn deze verbindingzone verbreed kunnen worden en ontstaat via de Ooijse Graaf een robuuste toegangspoort tot de Gelderse poort: Millingerwaard, Erlecomse waard, De Groenlanden en de Oude Waal. Deze gebieden behoren tot de Rijntakken, ook een Natura2000-gebied. Hierdoor kan weer een heel ander ecosysteem van ca 1.000 ha toegevoegd aan het nationaal park. De Gelderse Poort is beroemd vanwege de vele water- en moerasvogels en de Zeearend. Vanuit het bosgebied op de stuwwal kunnen edelherten dan in de zomer migreren naar de grazige uiterwaarden en in de winter weer terug naar het bos en daar op zoek gaan naar eikels. Zo kunnen ze hun natuurlijke gedrag volgen. Door hun graasgedrag zullen ze het uiterlijk van het rivierengebied in positieve zin beïnvloeden. Zo verrijken bos- en rivierengebied elkaar.

Naast biodiversiteit ook klimaatbescherming

Door het maken van een (Inter)Nationaal Park Reichswald/Ketelwald is niet alleen de biodiversiteit en de mens gediend, ook levert het een bijdrage aan de bescherming

van het klimaat. Dat komt omdat bossen CO₂ vastleggen en zo de klimaatverandering tegengaan. Naarmate bossen ouder worden leggen ze meer kooldioxide vast, totdat een evenwicht bereikt wordt. Zo ver zijn de bossen op de stuwwal nog lang niet, ze zijn nog veel te jong.

De vestiging van een nationaal park betekent overigens niet dat na het omvormingsbeheer helemaal geen bomenkap meer mogelijk is. Er kan op bepaalde plekken nog steeds duurzame houtkap (bijv. voor woningbouw) mogelijk zijn, maar dat zal tijdens de planvorming duidelijk moeten worden.

Geschiedkundig van groot belang

Het Ketelwald is ook geschiedkundig van groot belang. Iedereen kent wel de Slag op de Mookerheide en veel mensen weten ook dat hier in het laatste oorlogsjaar 1944/1945 maandenlang het front heeft gelegen; de restanten uit die tijd zijn nog overal zichtbaar. Van loopgraven in het Reichswald, de ruïne van het landgoed van Baron van Verschuer tot het Bommenbosje in het Groesbeeks bos. Minder bekend is dat het Ketelwald onderdeel uitmaakte van de Palts van Karel de Grote en dat er in het Ketelwald in het jaar 980 een keizer geboren is. Otto III (980-1002) kwam ter wereld toen zijn moeder keizerin Theophanu onderweg was van Aken naar Nijmegen. De jonge keizer wilde het uiteen gevallen Romeinse Rijk weer tot een geheel smeden en door te huwen met keizerin Zoë van Byzantium het verbinden met het Oost-Romeinse Rijk. Hij heeft zijn ideaal niet kunnen verwezenlijken, want hij stierf aan malaria op 21-jarige leeftijd tijdens een veldtocht naar Rome, terwijl Zoë onderweg was om met hem te trouwen.

Samenwerking voor natuur en mens

Dat samenwerking veel oplevert bleek tijdens het Ketelwaldproject in 2005-2007. De Duits-Nederlandse samenwerking zorgde dat er diverse projecten uitgevoerd konden

worden, zoals het maken van een robuustere verbinding tussen de Jansberg en het Reichswald, de verplaatsing van een deel van het wildraster naar de Nederlandse kant bij De Diepen waardoor edelherten in een stukje Nederland kunnen grazen, heideontwikkeling langs de rand van het Reichswald en een waarschuwingssysteem langs de drukke weg door het Reichswald om aanrijdingen met wild te voorkomen. In de 'Toekomstvisie Ketelwald' die toen geschreven werd staat een flink aantal andere projecten die bijdragen aan de natuurontwikkeling, educatie,

Laat je mening horen!

Het is de bedoeling van de deelstaat Noordrijn-Westfalen om lokaal draagvlak te creëren. Zij doet dat middels een contactformulier op haar website <https://www.nationalpark.nrw.de/kontakt>. Dit (algemene) contactformulier kan tot het eerste kwartaal 2024 ingevuld worden. Daar kun je aangeven waarom je er voorstander van bent dat het Reichswald een Nationaal Park wordt, of juist niet. Daar kun je ook je voorkeur aangeven voor een grensoverschrijdend Nationaal Park.

Voordat de deelstaat een toewijzing kan beginnen, moet de kreis ('regiobestuur') waarbinnen het beoogde Nationaal Park ligt aangeven of ze dit willen of niet. Er is op de website ook een apart deel voor het Reichswald geopend, een online-dialoog waarin burgers met elkaar in discussie kunnen gaan en vragen kunnen stellen. Op die manier hoopt de Kreis Kleve de stemming onder de bevolking te peilen en de voors- en tegen op een rij te krijgen met bijbehorende discussie. Deze online discussie sluit op 22 december 2023. Zie: <https://nationalpark.nrw.de/group/1> Eind maart 2024 moet de Kreis Kleve de deelstaat gedocumenteerd laten weten of ze voorstander is om van het Reichswald een Nationaal Park te maken. Daarna begint de deelstaat met het toewijzingsproces aan een van de maximaal zes kandidaten. Is je Duits niet zo goed om onder woorden te brengen wat je kwijt wilt, dan kun je eerst een Nederlandse tekst schrijven en die online laten vertalen via de website <https://www.deepl.com/nl/> translator. Die levert een prima vertaling die je vervolgens op de Duitse website kunt kopiëren.

recreatie en toerisme. Veel projecten die toen bedacht zijn, zijn inmiddels uitgevoerd. We noemden al het Koningsven, maar ook is er een speelbos voor kinderen gemaakt in het Groesbeeks bos en een wandelroute, 'de Edelhertrail' van Harderwijk naar Monschau die tevens de contouren aangeeft van een mogelijke verbindingroute voor edelherten. Enkele projecten zijn (nog) niet uitgevoerd, zoals het verbinden van oude bossen en het toelaten van edelherten in het Nederlandse deel van het bos. Deze zouden in een (Inter)Nationaal Park 'als vanzelf' gerealiseerd worden.

Ook zal toekenning van de status van (Inter) Nationaal park een flinke impact kunnen hebben op recreatie en toerisme in de streek. Aan de Nederlandse kant is daarover door het natuurbeleid van de afgelopen decennia niets te klagen, de overnachtingsmogelijkheden in de gemeente Berg en Dal zijn flink vergroot. Er is zelfs enige sturing van bezoekers op zijn plaats, maar aan de Duitse kant is zeker nog uitbreiding mogelijk en gewenst. Er zal ook een groot internationaal bezoekerscentrum kunnen komen. Daarnaast zal zo'n nationaal park ongetwijfeld leiden tot nieuwe projectideeën die voor verdere verrijking zorgen.

In samenwerking met onze Duitse partner het NABU Naturschutzstation Niederrhein is de WMG bezig om stakeholders zoals provincies, gemeenten en terreinbeherende organisaties in deze streek te benaderen en enthousiast proberen te maken voor een (Inter)Nationaal park Reichswald/Ketelwald. Natuurmonumenten was meteen enthousiast over het idee en wil graag deelnemen aan het wordingsproces, Staatsbosbeheer heeft het nog in beraad. De voorbereiding van zo'n (Inter)Nationaal Park zal voor bestuurders en ambtenaren aan zowel de Duitse als Nederlandse kant geen eenvoudige klus zijn; bij succes kan het een voorbeeld zijn van geslaagde internationale samenwerking. Het realiseren van een grensoverschrijdend Nationaal Park zou de kroon zijn op ons Ketelwald Project waarin al meer dan 20 jaar geleden het initiatief werd genomen tot internationale samenwerking voor 'natuur over grenzen heen'.

Henny Brinkhof

Deze keer staan we op een plek die normaal rond deze tijd strak groen is, omdat het gemaaid en opgeruimd is. Dit jaar kwamen we aan opruimen niet toe. Het werd in oktober ineens zo nat, dat we niet meer met machines het land op konden, ook niet met licht materieel. Na anderhalve maand wachten op verbetering, die niet kwam, besloten we met hooiharken de boel bij elkaar te harken en op ruiters te zetten. Daartoe **bouwden** we speciale ruiters, waarop tot wel 3 meter hoog nat maaisel gegooid kon worden met een hooivork. Het natte maaisel weegt meer dan 1.000 kg, maar zal in de loop van de tijd toch droog worden., ook als het vaak regent. In het voorjaar kunnen we het hooi dan makkelijk afvoeren, althans dat hopen we.

Deze keer geen beschrijving van de locatie, maar een foto. Dat wordt zoeken naar aanknopingspunten.

Waar staan we deze keer?

Oplossingen mailen naar:
redactie@wmg-groesbeek.nl

WIE KENT BERG EN DAL

Ons voedsel: wortel

Dit is deel 23 van een reeks artikelen over ons voedsel. Ik wil in deze reeks belangrijke voedingsmiddelen, van zowel plantaardige als dierlijke oorsprong, nader bekijken door een biologen bril. Maar ik zal ook de cultuur-, dieet- en milieu-aspecten niet verwaarlozen.

Wat is er nou gewoner dan een winterpeen in de winter? Smakelijk, oer-Hollands, knal-oranje, nutriscore A, lang houdbaar, en voor 2 kwartjes per stuk (of nog goedkoper) hoeft niemand hem te laten liggen. Daar komt nog bij dat vrijwel iedereen wortels goed kan verdragen, van baby tot bejaarde. We lusten hem rauw, gekookt, gepureerd en als sap. En wie kreeg er in zijn jeugd niet verteld dat wortels goed voor je ogen zijn? Al dan niet vergezeld van een doodoener over konijnen zonder bril. Ook in onze natuur is de wortel zo alledaags dat elke amateur-botanicus weet dat de wilde variant op heel veel plaatsen gewoon in de berm staat. Ja, zo iets gewoons, wat kan je daar dan nog over leren? Nou lees dan maar eens vlug verder!

Hoe het heet wat je eet

Voor de wetenschap heet onze peen 'Daucus carota', in twee varianten. Als ie wild in de berm staat 'Daucus carota ssp. carota', omdat het net een andere ondersoort is dan de

peen van de groenteboer. Die gecultiveerde wortel heet dan 'Daucus carota ssp. sativa', waarbij de ondersoortnaam sativa u waarschijnlijk erg bekend voor komt omdat we hem al veel vaker zagen bij door de mens veredelde groenten en fruitsoorten. Voor de nieuwe lezers of de vergeetachtigen: sativa of sativus betekent eenvoudigweg: geteeld. Het woord daucus is afkomstig uit het Latijn en klassiek Grieks. In die tijd was daucus de aanduiding voor de hele plantenfamilie waar de wortel toe behoort, speciaal voor de soorten die als voedsel of medicijn werden gebruikt. Ook carota kregen we via deze zelfde antieke talen, waarin het gewoon 'peen' betekende.

Het woord 'carota' zien we nog terug in vele Europese talen, niet alleen de talen die afstammen van Latijn en Grieks. Denk bijvoorbeeld aan Carrot (Engels), Karotte (Duits), Carotte (Frans) en Carote (Italiaans). Spaans en Portugees, beiden afstammelingen van Latijn, lijken de klassieke talen helemaal te negeren en gebruiken de woorden 'zanahoria', 'cenahoria' en 'cenoura'. Dit blijkt een verhaspeling te zijn van het Andalusisch-Arabisch woord 'safunnarya', maar dat woord heeft weer een klassiek Griekse basis in 'staphuline agria' dat weer gewoon (wilde) peen betekent.

Het Nederlandse woord 'wortel' voor de eet-wortel komt uiteraard gewoon voort uit de algemenere aanduiding planten-wortel. Ook in Noord-Duitsland wordt het woord 'Wurzel' nog gebruikt om de eet-wortel aan te duiden. Deze beide woorden hebben een Germaanse oorsprong, waarschijnlijk was er een woord 'wurtwaluz' dat een samentrekking was van de toen gebruikte woorden voor plantenwortel of kruid, en voor stok. Het eerste deel is als 'wurz' nog te vinden in het Duitse 'Gewürz', in de betekenis van (keuken)kruiden, zie ook de curryfles als u in Duitsland boodschappen doet. Het woord peen lijkt een meervoud van het woord pee. Uiteindelijk werd peen als een enkelvoud gezien en kreeg het weer een nieuwe meervoudsvorm: penen. Vergelijk: schoe -> schoen -> schoenen. In Brabant heet wortelenstamp nog steeds vaak peeënstamp. Mogelijk is pee in oorsprong verwant aan 'pede', een middeleeuws steekwapen dat de vorm van een korte houten stok met een ijzeren punt kon hebben.

Botanische plaat van de wilde peen uit Prof. Dr. Thomé's Flora von Deutschland, Österreich und der Schweiz

Botanie

Onze wortel hoort botanisch gezien thuis in de familie van de Apiaceae, die vroeger meestal Umbelliferae genoemd werden. In het Nederlands de Schermbloemenfamilie genoemd. Dit is een grote plantenfamilie en zelfs het geslacht *Daucus* heeft al 75 soorten! Ik zal op deze familie nu niet erg diep ingaan, ik ben nog aan het broeden op een artikel over de vele(!) schermbloemigen die we in onze keuken gebruiken als groene kruiden en specerijen. En wil niet nu al mijn kruit/d al verschieten. Het volstaat hier te zeggen dat de bloeiwijze uit een scherm bestaat, waardoor er een groot oppervlak van kleine bloempjes ontstaat dat zeer aantrekkelijk is voor bestuivende insecten. U kent zo'n scherm waarschijnlijk van de (Reuzen)Berenklauw en Fluitenkruid, een oer-hollandse bembloeiër. De Vlier doet met zijn bloemen iets vergelijkbaars, maar behoort niet tot de Schermbloemenfamilie. Ik zag met name vaak bestuivers met een korte tong, zoals onge-specialiseerde vliegen- en keversoorten, op zulke schermen, ze hoeven niet zo intensief te peuren in de ondiepe bloempjes. Heel soms ligt de nectar er zelfs echt bovenop, en ik zal hier bekennen dat ik wel eens aan zo'n scherm heb gelikt. Niet per se verstandig als je bedenkt dat er de hele dag vliegen van allerlei allooi overheen lopen.

Paars bloempje in het centrum van de bloeiwijze.

Foto: Peter O'Connor aka anemoneprojectors (CC BY-SA 2.0 Deed)

voor zaadjes. Eigenlijk zijn de zaadjes zoals die aan de plant zitten dubbelvruchtjes met elk een zaadje. Aan de deelvruchtjes zit een rand van vliezige stekels, en die vliezigheid zorgt er voor dat de wind vat heeft op de zaadjes die daardoor gemakkelijk naar een nieuw plekje kunnen waaien. De stekeligheid zorgt er ook voor dat de vruchtjes gemakkelijk in de vacht van dieren blijven hangen. Moestuiniers zien die stekels meestal niet in het zakje zaaizaad, bij het schonen van het zaad worden ze er afgewreven. Ik zag afbeeldingen van bloeiwijzen met zaden die zich tot een soort bal hadden opgerold (een van de Nederlandse namen voor de wilde peen is ook 'Vogelnestje'). Dat oprollen blijkt te gebeuren als de plant vochtig is. Bij opdrogen gaat het 'nest' weer open zodat de wind weer bij de dan lichtere, droge zaadjes kan.

Deze vruchtjes gaan de wijde wereld in zodra het weer een beetje opknapt.

Foto: Cbaile19 (CCO 1.0 Deed)

Deze krabspin op wortelbloesem weet ook waar de vliegen op af komen!

Foto: W.alter (CC BY-SA 4.0 Deed)

Met het scherm van de (raszuivere) wilde peen is iets bijzonders aan de hand: het heeft één of hooguit enkele donkerpaarse of rode bloempjes in het centrum van alle witte bloempjes. Hierdoor is de plant, als deze bloeit, supergemakkelijk te onderscheiden van de vele andere bembloeiërs! De gekweekte peen heeft zo'n centraal bloempje niet, en ook bij kruisingen tussen wilde en gecultiveerde planten kan het gekleurde bloempje ontbreken.

Na de bloei maken de vele bloempjes plaats

Botanische plaat van de pastinaak uit Prof. Dr. Thomé's Flora von Deutschland, Österreich und der Schweiz

In principe is de wortel een tweejarige plant die het eerste jaar voedsel opslaat in de wortel, om daarmee het tweede jaar, of nog later, 'door te schieten'. Vandaar dat wortels voor de landbouw een éénjarig gewas zijn, het tweede jaar wordt de wortel taai en leeg. De bloeistengel kan meer dan een meter hoog worden. Na de bloei sterft de plant, dus de bloei is normaal eenmalig. In het wild zijn er ook individuele planten die het eerste jaar al bloeien. Dit kan genetisch zijn of gebeuren als er een lange ongunstige periode is geweest (kou, droogte, hitte).

Ik zal hier en in de rest van dit artikel ook meteen aandacht schenken aan de Pastinaak, die tegenwoordig als onvergeten groente weer in de winkel ligt. Pastinaak wordt soms weleens voor witte peen uitgescholden, maar het gaat hier echt om een totaal andere schermbloemige soort met gele bloempjes. Er bestaan trouwens wel degelijk witte penen, en ik kom verderop nog uitgebreid terug op het thema kleur en peen. De pastinaak heeft niet alleen een anders gekleurde bloeiwijze, maar ook heel ander blad dan de peen. Dat zie je gelukkig nooit in de super en bij de groenteboer. Ik zeg 'gelukkig' want pastinaakblad, daar moet je een beetje mee oppassen. Net als bij de (reuzen) bereklauw kan het sap op de huid blaren

veroorzaken als de zon erop schijnt. Dit heet fototoxiciteit en het komt meer voor in de schermbloemenfamilie, sommige soorten zijn erger dan andere. Ter geruststelling: zeker bij jong wortelloof hoef je nergens bang voor te zijn, dat is onschuldig en zelfs prima eetbaar voor mens en dier. De meeste geur en smaak van de wortel wordt trouwens veroorzaakt door verschillende terpenen. Die terpenen zijn een hele grote familie van biochemische stoffen die in vele planten voorkomen en daar vele functies hebben. Terpenen kennen we bijvoorbeeld als dennengeur maar ook rozengeur en vele andere bloemengeuren. Met een beetje aandachtig ruiken kun je in verse worteltjes wel citrus- en dennengeurachtige tinten bespeuren.

Historie en domesticatie

De wilde peen is hier al erg lang, want in Nederland is fossiel materiaal van de peen aangetroffen dat 4.000 jaar oud is. Op het eiland Madeira zelfs van meer dan een miljoen jaar oud! Er is sinds die tijd natuurlijk heel veel veranderd. De wilde peen komt van nature voor in heel Europa, Noord-Afrika en West-Azië, en hij is eetbaar dus domesticatie lijkt erg voor de hand te liggen. Maar dat ligt iets genuanceerder, want de wortel van de wilde peen lijkt helemaal niet op die van de gecultiveerde en is dun, vertakt, bleek, bitter en taai. Naar alle waarschijnlijkheid werd de plant in de Europese antieke oudheid dan ook alleen geteeld, of verzameld, voor het aromatische blad en de zaden. En het kan daarbij net zo goed om voedsel zijn gegaan als om medicijn.

Het is zonder meer waar dat de Romeinse schrijvers vlezige wortels beschreven in hun geschriften, maar ze maakten daarbij maar zelden onderscheid tussen de pastinaak en de peen, dus we kunnen meestal niet bepalen of ze het over de peen hadden. Van de pastinaak staat wél vast dat deze in de Romeinse tijd als wortelgroente werd geteeld, zij het in een duidelijk schielere vorm dan we nu kennen. De pastinaak komt uit Zuid- en Centraal-Europa en was in het verleden, voor de aardappel hier arriveerde, een zéér belangrijke voedselplant. De pastinaak was, voordat er suiker uit riet of biet beschikbaar kwam, ook een van de belangrijkste zoetmakers naast honing. De Romeinen waren verzot op pastinaken en het staat vast dat sommige

Ook later werd het onderscheid tussen peen en pastinaak vaak niet duidelijk gemaakt. Hier een boer die 'Pastinace' oogst uit de *Tacuinum Sanitatis*, een boek over gezondheid met illustraties uit ca. 1400. Het blad zegt pastinaak, maar de wortelkleuren zeggen peen.

Bron: carrotmuseum.co.uk

Germaanse stammen soms zelfs hun belasting aan de Romeinse keizer gedeeltelijk betaalden in pastinaken.

Maar waar hebben we die dikke, smakelijke wortel nu eigenlijk vandaan? Wetenschappers denken nu dat we het oorsprongsgebied van onze huidige kweekpeenrassen moeten zoeken op het Perzisch plateau, waar West-, Oost- en Zuid-Azië samenkomen. Het Perzisch plateau is, ondanks de naam, een bergachtig gebied dat hoofdzakelijk ligt in wat tegenwoordig Iran en Afghanistan is. Onderzoekers van Kew Gardens, de nationale botanische tuin van Groot-Brittannië, wijzen eerder naar Turkije als vaderland van onze huidige wortelrassen. Verder is de consensus dat deze domesticatie ongeveer 1.000 jaar geleden plaatsvond.

Het Perzisch plateau bevindt zich tussen Turkije en de Himalaya.

Afbeelding: Wikimedia (CC BY-SA 3.0 DEED)

De eerste gecultiveerde wortels zullen nog behoorlijk bitter zijn geweest, maar dat is in de loop der tijd weggekweekt. Daarnaast moesten de hierboven al genoemde taaheid en vertaktheid gecorrigeerd worden door de telers, en ook de neiging van sommige individuen om vroeg in het eerste jaar al door te schieten. Omdat de bittere stoffen in de wortel een duidelijke anti-schimmelwerking hebben, werd de kweekpeen wel gevoeliger voor ziekten. Dat is een lastige afweging tussen enerzijds smaak en anderzijds ziekteresistentie en houdbaarheid.

Nu heb ik een verrassing voor u: de eerste kweekvormen van de peen hadden geen witte of oranje wortels maar paarse! Uit paarse wortels ontstonden niet veel later al gele mutanten. Al deze vroege varianten hadden nog vrij dunne en vooral ook hele lange wortels. Lang lijkt gunstig, maar in de praktijk breken lange wortels vaak af bij de oogst of verwerking en daarmee verlies je opbrengst en je maakt een aanvalsvlak voor schimmels en bacteriën na de oogst. Vanuit het oorsprongsgebied gingen de kweekwortels zowel noord-, oost- als westwaarts. Zuidwaarts naar India waren de mogelijkheden veel beperkter omdat de wortel als bergplant, zeker toen, geen plant was die erg hoge temperaturen kon verdragen. Sinds kort zijn er wel speciale tropenrassen, met name in Brazilië is daar hard aan gewerkt. De beste hypothese is dat de kweekpeen in de twaalfde eeuw via Noord-Afrika naar Spanje kwam, dat toen nog Moors (Arabisch en Berbers) was. Ook in China arriveerde de kweekpeen rond die tijd. In de eeuwen daarna (Spanje werd in de twaalfde eeuw terugveroverd door 'de Europeanen') verspreidde de nieuwe wortel zich over West- en Centraal-Europa.

Je zou denken dat die mooie paarse wortels de voorkeur bleven houden, maar dat veranderde. Paarse wortels 'bloeden', en hebben een rode bietachtig effect op een gerecht. Dit wordt veroorzaakt door anthocyaan, een wateroplosbare plantenkleurstof waarvan paarse wortels een zeer grote hoeveelheid bevatten. Het idee is dat de gele wortels meer in trek raakten omdat ze weinig kleur afgaven aan de toen gangbare soepen en stoofpotten. De gele kleurstof is een niet-wateroplosbare caroteensoort. Deze familie van kleurende plantenstoffen is zelfs vernoemd

naar de wortel. Caroteen is enkel in olie of vet oplosbaar dus het bloedt niet in waterige gerechten. Als je een keer groentensoep maakt met veel wortel moet je maar eens opletten, de vetogjes gaan van kleurloos naar lichtgeel, maar de soep zelf wordt niet oranje.

Maar hoe komen we nou aan oranje wortels? Het verhaal gaat dat uiteindelijk uit de gele varianten een oranje ras werd gekweekt in de zestiende eeuw, in Nederland. Sommige bronnen spreken zelfs over een nationalistische actie om ons koningshuis te steunen. Dit is apekool, oranje wortels waren er al veel eerder dan het koningshuis en de anti-Orangistische patriotten. Kijk bijvoorbeeld naar de afbeeldingen in de Weense Dioscorides, een zesde eeuwse reproductie van een Antiek-Grieks medicijnboek uit de eerste eeuw. Daarin zijn twee afbeeldingen van duidelijk oranje wortels te zien. Het kan natuurlijk zo zijn dat de kleur niet correct, of later, is aangebracht. Er is namelijk een andere kopie overgeleverd en die heeft ongeveer dezelfde afbeeldingen met een paarse inkleuring.

Jezus en de overspelige vrouw, geschilderd in 1559 door Pieter Aertsen.

Bijbels interessant is dat het verhaal over de zondige vrouw een niet-authentieke, veel latere toevoeging is aan het evangelie volgens Johannes. Het komt in de oudst bewaarde bijbelteksten helemaal niet voor.

Maar er zijn ook nog andere schilderijen en schilderijen met oranje wortelen. Denkbaar is dat telers de kleur in de zestiende eeuw wisten te stabiliseren of dat de oorspronkelijke oranje wortel uitstierf en opnieuw werd veredeld uit gele. Wat ik zelf echter de meest waarschijnlijke hypothese vind is dat Nederlandse telers een duidelijk betere kwaliteit wortel wisten te telen die toevallig ook oranje was. De kleur werd synoniem met de kwaliteit en toen moest iedereen natuurlijk Hollandse, oranje wortelen en was er geen plaats meer voor de oorspronkelijke paarse, gele en witte rassen.

De Wiener Dioskurides of Codex Vindobonensis is een boek uit 512, het bevat de vroegste afbeeldingen van de wortel. Het was ooit een geschenk aan prinses Juliana Anicia (462–527), de dochter van Anicius Olybrius, keizer van het West-Romeinse rijk. Afbeelding: Wikimedia

Lezers met oog voor historie en hutspot kennen natuurlijk het verhaal van het Leids ontzet dat ook nu nog jaarlijks gevierd wordt met grote hoeveelheden van deze stampot. Dat Leids ontzet was in 1574, dus precies in de tijd dat oranje wortels ontstonden. Het is daarom ook heel goed mogelijk dat die oorspronkelijke hutspot niet oranje, maar eerder geel van kleur was. En dan nog iets: in 1574 waren aardappels nog niet heel lang in Europa en bij hun eetbaarheid werden grote vraagtekens geplaatst. Door die twee gegevens lijkt het mij onwaarschijnlijk dat ze in Leiden toentertijd moderne hutspot aten. Ik zet mijn geld op een stampot van gele wortels en pastinaken, want die waren toen veel gangbaarder.

Een van de schilderijen uit de zestiende eeuw uit onze streken waar wortels op zijn afgebeeld, is geschilderd door de Nederlands/Antwerpse schilder Pieter Aertsen in 1559 (dit is vijftien jaar vóór het Leids ontzet). Het staat bekend onder de naam 'Jezus en de overspelige vrouw'. U kent dat verhaal van de uitdrukking 'wie zonder zonde is werpe de eerste steen'. De wortels ziet u in de voorgrond, paarsige links en vaal oranje rechts in

het mandje. Het schilderij toont zo te zien geen aardappels tussen het marktaanbod, hoewel Antwerpen als Spaanse(!) havenstad een van de allervroegste plekken van Europa was waar de aardappel ingevoerd werd. Historisch interessant is dat er in de tijd dat het schilderij gemaakt werd in onze contreien veranderingen in de landbouw plaatsvonden waardoor er voor het eerst sinds lange tijd geen sprake meer was van systematische voedseltekorten. Overschotten konden zelfs naar de markt, en het kan zeker het geval zijn dat de vreugde of trots hierover de aanleiding was om het schilderij te maken. De bijbelse voorstelling, toen zo'n beetje een verplichting in alle artistieke uitdrukkingen, is helemaal naar de linkerbovenhoek verdrongen, het gaat echt om de markt.

Plant aan tafel

Inmiddels eten we, naar verluidt, per persoon ongeveer 8 tot 10 kilo wortels per jaar. Op mij komt dat nog behoorlijk laag over. Misschien komt het omdat ik niet heel erg van de Hollandse pot ben, en veel peen verwerk in curry's en roerbaksels. Ik ben ook geen ernstige zoetekauw dus ik eet soms ook waspeen en tomaten in plaats van fruit zoals mandarijnen, bananen en veel te zoete, moderne appelsoorten van de andere kant van de wereld. Winterpeen is een prima opvuller in allerlei gerechten, je kunt het gerust door de pastasaus of bami raspen, goedkoop, gezond en weinig food-miles. En als je uit bent op comfort kun je een hutspotpakket integraal in de soep of curry kiepen. Ik weet niet of je dan nog goedkoop uit bent, want lui en goedkoop combineren natuurlijk maar zelden.

Soms valt de oer-Hollandsheid van peen tegen. Tegenwoordig weet Egypte ook veel peen te slijten aan Europa, zij kunnen net als de Europese boeren tegen circa 60 cent per kilo leveren sinds ze zijn overgestapt op Nederlandse en Franse rassen. Wereldleider in de peenteelt is China, met een aandeel van 45% in de wereldwijde productie van 40 miljoen ton. Maar die Chinese wortels zullen we waarschijnlijk niet bij ons in de winkel tegenkomen, ik denk dat ze allemaal naar de binnenlandse markt gaan. In Nederland wordt jaarlijks tussen de 2.000 en 10.000 hectare peen, van alle typen, ingezaaid. Uit een publicatie uit de wortelteelt-

sector begrijp ik dat deze wortels voor een groot deel in Nederland blijven, er wordt namelijk geklaagd dat in alle ons omringende landen onder consumenten een houding heerst van 'eigen wortels eerst'. Wat ik daar ook lees is dat er hard gewerkt wordt aan resistentie, smaak en bewaarbaarheid, en dat ook de bio-teelt aandacht krijgt.

Een aankomend klimaatprobleem is dat de gedomesticeerde wortel het slecht doet bij warm droog weer en ook bij hogere temperaturen vaker al in het eerste jaar gaat bloeien. Mogelijk krijgen wortelteleers het daarvoor moeilijker in de komende jaren. Om toekomstig kweekmateriaal veilig te stellen werd er, met name in het Verenigd Koninkrijk, veel wild zaad verzameld en opgeslagen. De hoop is dat met behulp van wilde diversiteit de gedomesticeerde peen 'gered' zou kunnen worden als het in de toekomst te warm/droog wordt voor de huidige rassen.

Ik schreef al dat er peen geteeld wordt in verschillende typen, maar wat zijn eigenlijk de verschillen daartussen? We kennen winterpeen, waspeen en bospeen als type, en binnen die groepen zien we rassen die

*De wortelvlieg (*Chamaepsila rosae*) wordt gehaat door elke moestuinier. De larven maken lelijke gangen en rotte plekjes in de wortels. Omdat de vrouwelijke wortelvlieg een slechte vlieger is, kan het helpen om een lage omheining om een bed wortels te plaatsen, zo kan ze geen eitjes leggen in de grond bij de wortels. Biologische bestrijding is mogelijk met nematoden (aaltjes) die de net uitgekomen larven aanvallen als ze op weg zijn naar de wortel.*

Foto: Martin Cooper (CC BY 2.0 DEED)

verschillen in lengte en vorm. Vormverschillen zijn misschien een verrassing, maar u weet vast dat er wortels zijn die bijna helemaal cilindrisch zijn met een stompe punt en dat er wortels zijn die vanaf de schouder alsmaar dunner worden en eindigen in een scherpe punt. Er zijn trouwens voor de moestuinier ook zeer korte, bolvormige worteltjes. De rassen verschillen ook in groeisnelheid en (daardoor) in watergehalte.

*Een regenboog van wortels. De paarse zijn soms aan de binnenkant meer oranje. Niet erg, want zo krijg je met één wortel verschillende goede stoffen binnen.
Foto: Hartlin Nadar (CC BY-SA 4.0 Deed)*

In het algemeen verstaan we onder waspeen jonge peen zonder loof. In het verleden was dit het type dat gewassen werd voor de consument, vandaar de naam. Tegenwoordig wordt alle peen gewassen voordat het in de winkel terechtkomt. Waspeenrassen zijn snelgroeiend en worden jong geoogst, zeker vroeger was de bewaarbaarheid beperkt. Worteltjes die je bij de erwten eet en die je bevroren koopt of in potjes en blikjes is van het waspeentype. Geschrapte peen die bedoeld is om te snacken of 'panklaar' is, is ook meestal waspeen. Intensief schrappen kan een te grove waspeen nog tot een meer gewenst kleiner formaat maken, zo kun je er meer aan verdienen. Bospeen is eigenlijk bijna hetzelfde als waspeen, maar wordt verkocht met loof. Dit was traditioneel een versheidsgarantie omdat het loof snel verwelkt. Dit is behoorlijk onhandig voor de supermarkt, waar groenten vaak relatief oud zijn, dus je ziet meestal bospeen met een stukje excuus-groen eraan. Bospeen wordt per bos verkocht, vandaar de naam.

Een winterpeen is een grote dikke peen die trager gegroeid is en een hoog vaste stofgehalte heeft. Dit type is zeer goed bewaarbaar

en is daardoor altijd beschikbaar, ook in de winter, vandaar de naam. Dit type is het goedkoopst, en daar zit een rare tegenstelling: winterpeen wordt minder dicht gezaaid, groeit het traagste en toch is het de goedkoopste peensoort in de winkel. Ik weet niet hoe dat kan, maar ik vermoed dat het komt omdat bederf een minder belangrijke factor is, zeker omdat moderne opslag onder sterk gecontroleerde omstandigheden plaatsvindt waarbij uitdrogen en zwarte schimmelplekken worden voorkomen. Vroeger werden winterpenen ook wel ingekuild in een ondiepe kuil in de grond. Daar is de temperatuur lager, maar niet te laag, en vochtigheid veel beter dan in een kelder. Wortel moet je ook nooit kaal in de koelkast leggen, dat wordt heel snel een slappe hap. Beter kun je een peen verpakken in een plastic zak, of in vochtige theedoek zoals asperges. Slechte opslag kan wortels bitter maken, dat is een stof die de wortel zelf aanmaakt als reactie. Omdat die bitterheid vooral in de schil zit, kan dik schillen dan helpen.

Wortelblokjes en peenjulienne worden van winterwortel gemaakt, vanwege de mindere bederfelijkheid en waterigheid, en uit graaizucht: 1 kilo winterpeen kost 2 euro, 1 kilo julienne 13 euro. Zelf raspen kan ook en spaart dus een tientje per kilo. Een ander nadeel van julienne is dat de winterwortel al zijn bewaarbaarheid verliest bij het

*Gajar Ka Halwa of Gajrela is een toetje van geraspte wortel ingekookt in melk, geseiveerd met geroosterde noten. Ook in Europa werden desserts gemaakt met de zoetkracht van wortel en pastinaak, de bekende carrot cake is hier een moderne opvolger van.
Foto: Dogra.amit (CC BY-SA 4.0 Deed)*

verslierten (dat woord heb ik niet zelf bedacht!). Door het grote oppervlak, met suikerrijk celvocht eraan geplakt, ligt bederf binnen een paar dagen op de loer en ik ben door nonchalance al eens flink ziek geweest van te oude julienne.

In Groot-Brittannië werd in de Tweede Wereldoorlog het fabeltje verspreid dat Britse piloten goed nachtzicht hadden door veel wortels te eten. In werkelijkheid was de superioriteit het gevolg van geheime radartechniek.

Over gezondheid gesproken: oranje wortels bevatten zoals gezegd veel caroteen. Uit een bepaald type caroteen, bèta-caroteen, kan het lichaam vitamine A maken, dus daar zit je met de wortel goed. Om goed te kunnen zien heeft het lichaam vitamine A nodig, en een gebrek kan zelfs leiden tot (nacht)blindheid. Dus dat hadden je ouders mooi goed, maar misschien overdreven ze het wel een beetje.

Het vitamine C gehalte van wortelen valt behoorlijk tegen, voor die vitamine kan je beter pastinaak eten. Qua suikergehalte ontlopen de peen en de verse pastinaak elkaar nauwelijks, maar de pastinaak bevat veel meer zetmeel en voedingsvezel dan de peen. Bij oudere pastinaak wordt zetmeel soms om-

De pastinaak is weer helemaal terug op het menu en leent zich, veel beter dan wortel, voor met aardappel vergelijkbare bereidingswijzen. Hier als dikke ovenfriet met honing en mosterd, maar ik at ook al eens chips, soep en puree van pastinaak.

Foto: Takeaway (CC BY-SA 3.0 DEED)

gezet in suikers, dus dan neemt de zoetheid ook toe. Helaas is de pastinaak veel minder knapperig en ook droger dan de peen, zodat rauw eten niet erg aantrekkelijk is. Maar de smaak is dan weer duidelijk kruidiger dan die van wortelen.

In de laatste jaren hebben wortelen hun kleuren uit het verleden teruggekregen, telers zien weer brood in de gele en paarse waspeen die samen met oranje waspeen verpakt wordt als 'regenboogmix'. Er zijn ook weer witte en violette rassen, en zelfs rode. Die laatste zijn van Aziatische oorsprong en schijnen lycopene te bevatten in plaats van het standaard bèta-caroteen. Lycopene is het type caroteen dat tomaten rood kleurt. De gele wortels hebben een ander type caroteen: luteïne, dat normaal vooral verborgen zit in groene groenten. Ook de gele kleur van eierdooier komt door dit type caroteen. Al deze caroten en ook de paarse kleurstof hebben gunstige effecten op je gezondheid, onder andere als antioxidant. De centrale kern van een wortel is ander weefsel dan de buitenkant. Ook hier komen verschillen tussen rassen voor, een oranje wortel kan bijvoorbeeld een hele licht-oranje kern hebben of eentje die bijna dezelfde kleur heeft als de rest. De kern bevat vooral vaatweefsel waarmee de plant water en suikers transporteert. Er zijn wortels met een heel dunne kern, vooral bij jonge worteltjes uit blik en vriezer zag ik dat. Maar helemaal zonder kern kan niet, de bovengrondse wortelplant moet water hebben om te groeien.

Tot slot heb ik nog wat leuke weetjes voor u. Wist u bijvoorbeeld dat caroteen uit wortels ook wordt gebruikt om voedingsmiddelen te kleuren? Laatst nog zag ik 'kleurend wortel-extract' staan op een pakje plantaardige bakboter. En wist u dat er in India en Iran ook zoete gerechten gemaakt worden met wortel? In Portugal is zelfs een jam van wortels erg gangbaar: Doce de Cenoura. De EU zegt echter: jam-subsidie krijg je alleen voor fruitjam. Daarom hebben ze de wortel in de subsidieregeling maar tot fruit verklaard...

Niek Willems

De Aardsterren

Op zaterdag 9 september zijn de Aardsterren voor het eerst dit seizoen op pad geweest. We zijn de ochtend begonnen bij de Tullekensboom om elkaar weer even te leren kennen. De Aardmannetjes waren er ook dus het was er gezellig druk. Marloes heeft afgetrapt en Sander en Eva als nieuwe begeleiders voorgesteld, onder het genot van koffie en thee. Als bedankje voor Remco hebben alle kinderen nog prachtige knutselwerkjes gemaakt, die Marloes op zal sturen naar Frankrijk.

Deze keer zijn we naar boomgaard Bellefleur in Ressen geweest. Arno van der Kruis heeft ons fijn ontvangen en ons het nodige verteld over de prachtige boomgaard!

De boomgaard heeft bomen die er al 25 jaar staan, allemaal onbespoten. We hebben allerlei oude

appelrassen mogen proeven, zoals de Goudreinet en de Ingrid Marie. Maar ook verschillende soorten peren. Ook hier zijn veel vrijwilligers die plukken. Mooi om te zien hoe dit in zijn werk gaat en iedereen zijn/ haar steentje bijdraagt. Van het meeste fruit wordt sap geperst. Zo is het sap dat je bij de Duivelsberg kunt bestellen, gemaakt van de appels en peren die hier groeien.

We hebben ook nog een pruimen-, walnoten- en tamme kastanjeboom gezien. Veel kinderen konden zelf al vertellen wat voor een soort boom we zagen. Echt heel knap! We hebben geleerd hoe je kan zien dat de vruchten rijp zijn en hoe je ze kan eten of verwerken in bijvoorbeeld een appeltaart!

Na de rondleiding door Arno hebben verschillende pluk-vrijwilligers in de boomgaard de kinderen geholpen zodat alle Aardsterren ook appels konden plukken. Iedereen deed het hartstikke goed. Even wennen hoe je de appel plukt zodat je het steeltje eraan kan houden, maar! Het is gelukt... Bij de lagere

bomen konden de kinderen het zonder ladder af. Na afloop hebben alle kinderen enkele appels mee naar huis mogen nemen. Rylonn en Jorn hebben een leuke eerste keer als Aardster meegemaakt en Casper begint ook zijn weg te vinden!

Kortom, een geslaagde eerste ochtend met prachtig weer!

Natuurwerkdag 2023 aardmannetjes

4 november—Natuurwerkdag in de spookuil

Vandaag zijn we naar de spookuil in het bos geweest, omdat het natuurwerkdag was. Er waren heel veel mensen om te helpen. Eerst ging Henny vertellen wat we gingen doen. Er moesten heel veel bomen omgezaagd worden, omdat dan de hagedissen weer lekker in de zon konden liggen.

In de pauze kregen we warme chocolademelk en suikerbrood en krentenbrood. Alle Amerikaanse eiken hebben we weggehaald met zagen en snoeischaarsen. Ook alle kinderen mochten met de zagen en snoeischaarsen werken. Het was heel gezellig en we hebben hard gewerkt.

Groetjes van Saar, Sophie en Tijn

natuurclub

DE
MOCHMELS

2023

Deze zomer gingen we net voor de vakantie op kamp op de Hooge Hoenderberg. Daar maakten we ons eigen eten, inclusief appeltaart en liepen 's nacht rond op de Mulderskop op zoek naar de Nachtzwaluw. In het Groesbeeks bos zochten we kastanjes en paddestoelen. Op het Slumke vonden we bloemen en insecten. Op de Jansberg proefden we wilde appeltjes. We verkochten wintervoeding voor vogels op de kerstmarkt van Pluryn en gingen vogels kijken langs de Groesbeekse beken.

Kastanjes zoeken

Links: Vliegenzwam, boven Duivelsei

Blauwe knoop in Slumke

Wespspin in Slumke

Wilde appels proeven: zuur en wrang

Dagpauwoog op Blauwe knoop

Kerstmarkt Pluryn

